

TÜRKİYE-KATAR ARASINDAKİ İKİLİ İLİŞKİLERİ ETKİLEYEN

DİNAMİKLER

Aylin MERCAN

(Yüksek Lisans Tezi)

Eskişehir, 2021

**TÜRKİYE-KATAR ARASINDAKİ İKİLİ İLİŞKİLERİ
ETKİLEYEN DİNAMİKLER**

Aylin Mercan

T.C.

Eskişehir Osmangazi Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü

Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Eskişehir, 2021

T.C.

ESKİŞEHİR OSMANGAZİ ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Aylin MERCAN tarafından hazırlanan ‘‘Türkiye-Katar Arasındaki İkili İlişkileri Etkileyen Dinamikler’’ başlıklı bu çalışma 12/07/2021 tarihinde Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Yönetmeliğinin ilgili maddesi uyarınca yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak, jürimiz tarafından Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalında Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan .....

Doç. Dr. Ramazan Erdağ

Üye .....

Doç. Dr. Mustafa Yetim

(Danışman)

Üye .....

Doç. Dr. Ekrem Yaşar Akçay

ONAY

.../.../2021

ETİK İLKE VE KURALLARA UYGUNLUK BEYANNAMESİ

Bu tezin Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesi hükümlerine göre hazırlandığını; bana ait, özgün bir çalışma olduğunu; çalışmanın hazırlık, veri toplama, analiz ve bilgilerin sunumu aşamalarında bilimsel etik ilke ve kurallara uygun davrandığımı; bu çalışma kapsamında elde edilen tüm veri ve bilgiler için kaynak gösterdiğimi ve bu kaynaklara kaynakçada yer verdiğimi; bu çalışmanın Eskişehir Osmangazi Üniversitesi tarafından kullanılan bilimsel intihal tespit programıyla taranmasını kabul ettiğimi ve hiçbir şekilde intihal içermediğini beyan ederim. Yaptığım bu beyana aykırı bir durumun saptanması halinde ortaya çıkacak tüm ahlaki ve hukuki sonuçlara razı olduğumu bildiririm.

Aylin Mercan

ÖZET
TÜRKİYE-KATAR ARASINDAKİ İKİLİ İLİŞKİLERİ ETKİLEYEN
DİNAMİKLER

MERCAN, Aysin

Yüksek Lisans-2021

Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı

Danışman: Doç. Dr. Mustafa Yetim

Bu çalışmada Türkiye ile Katar arasındaki ikili ilişkileri etkileyen dinamikler genel olarak Ortadoğu özelde ise Körfez bölgesinde meydana gelen gelişmeler bağlamında incelenmektedir. Bu bağlamda çalışmada ilk olarak bütüncül bir çerçeve çizmek adına Türkiye'nin Körfez bölgesine olan yönelimini etkileyen iç ve dış faktörler ayrıntılı bir biçimde ele alınarak bölge ülkeleri ile Türkiye arasında ilişkilerin gelişim süreci analiz edilmiştir.

2000'li yıllarda Türkiye ile Katar arasındaki ilişkilerin incelendiği çalışmanın ikinci bölümünde ilk olarak 2000 ve 2010 yılları arası ilişkilerin gelişimi analiz edilmiştir. Bununla birlikte 2010 yılından günümüze ilişkilerin belirleyici faktörlerinden olan Arap Baharına yönelik tutumun, Türkiye'nin 2017 yılında patlak veren Körfez krizine yönelik tavrının ve İran'ın nükleer anlaşmasına ilişkin benimsenen pozisyonların ikili ilişkileri nasıl şekillendirdiği incelenmeye çalışılmıştır. Çalışmanın üçüncü bölümünde ise iki ülkenin iç dinamikleri bağlamında liderlik, fikirsel unsurlar ve çok boyutlu çıkarların ilişkiler üzerindeki etkisi analiz edilmiştir.

Sonuç olarak ise çalışma kapsamına alınan dinamiklerin Türkiye ile Katar arasındaki ilişkilerin gelişmesinde önemli bir role sahip olduğu görülmüştür. Bu noktada özellikle Arap Baharı sürecinde bölgesel dinamiklerin değişmesi ile birlikte meydana gelen olayların Türkiye ile Katar arasında yakın ilişkiler kurulmasını beraberinde getirdiği görülürken Körfez krizi ile birlikte yakın ilişkilerin daha da derinleştiği sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Türkiye, Katar, Türkiye-Katar ilişkileri, uluslararası, bölgesel ve iç dinamikler

ABSTRACT

**DYNAMICS AFFECTING BILATERAL RELATIONS BETWEEN TURKEY-
QATAR**

MERCAN, Aylin

Master's Degree–2021

Department of International Relations

Advisor: Asst. Prof. Dr. Mustafa Yetim

In this study, the dynamics affecting the bilateral relations between Turkey and Qatar are examined in the context of developments in general in the Middle East and the Gulf region in particular. In this context, in order to draw a holistic framework, the internal and external factors affecting Turkey's tendency to the Gulf region were discussed in detail and the development process of relations between the countries of the region and Turkey was analyzed.

In the second part of the study, which examines the relations between Turkey and Qatar in the 2000s, the development of relations between 2000 and 2010 was analyzed first. In addition, it has been tried to examine how the attitude towards the Arab Spring, which is one of the determining factors of relations since 2010, Turkey's attitude towards the Gulf crisis that broke out in 2017 and the positions adopted regarding Iran's nuclear agreement shaped bilateral relations. In the third part of the study, the effects of leadership, intellectual factors and multidimensional interests on the relations were analyzed in the context of the internal dynamics of the two countries.

As a result, it has been seen that the dynamics included in the study have an important role in the development of relations between Turkey and Qatar. At this point, it is seen that the events that occurred with the change of regional dynamics during the Arab Spring period brought about the establishment of close relations between Turkey and Qatar, and it was concluded that close relations became deeper with the Gulf crisis.

Key Words: Turkey, Qatar, Turkey-Qatar relations, international, regional and domestic dynamics

İÇİNDEKİLER

ÖZET	v
ABSTRACT	vi
TABLolar VE GRAFİKLER LİSTESİ	ix
KISALTMALAR	x
ÖNSÖZ.....	xii
GİRİŞ	1

1. BÖLÜM

KÖRFEZ'DE TÜRKİYE

1.1. 2000'li Yıllara Kadar Türkiye'nin Körfez Bölgesine Yönelimini Şekillendiren Unsurlar.....	6
1.1.1. İç Faktörler.....	6
a. Siyasi Etkenler	6
b. Ekonomik Endişeler	10
1.1.2. Uluslararası-Bölgesel Faktörler	12
a. Tek Kutuplu Düzene Geçiş.....	12
b. İran'da İslamcı Revizyonizm.....	14
c. Saddam Hüseyin Liderliğinde Irak	17
1.2. 2000'li Yıllarda Türkiye-Körfez İşbirliği Konseyi İlişkileri	22

2. BÖLÜM

2000'Lİ YILLARDA TÜRKİYE-KATAR İLİŞKİLERİ

2.1. 2000 ve 2010 Yılları Arası Türkiye-Katar İlişkileri	33
2.2. 2010 Yılından Günümüze İlişkilerin Belirleyici Faktörleri	39

a. Arap Baharına Yönelik Tutum	39
b. Körfez Krizi	54
c. İran'ın Nükleer Anlaşmasına İlişkin Pozisyon	64

3. BÖLÜM

TÜRKİYE-KATAR ARASINDAKİ İLİŞKİLERİ ETKİLEYEN İÇ DİNAMİKLER

3.1. Liderlik	69
3.2. Fikirsels Unsurlar	71
3.3. Çok Boyutlu Çıkarlar	73
SONUÇ	81
KAYNAKÇA	90

TABLolar ve GRAFİKLER LİSTESİ

Tablo 1: Türkiye'nin 1981-1988 Arasında İnan ve Irak ile Dış Ticaret Rakamları (milyon dolar).....	18
Tablo 2: 2002-2020 Yılları Arasında Türkiye'nin Körfez Ülkelerine Yaptığı İhracat (ABD doları/bin).....	26
Tablo 3: 2002-2020 Yılları Arasında Türkiye'nin Körfez Ülkelerinden Yaptığı İthalat (ABD doları/bin).....	26
Tablo 4: Arap Dörtlüsü'nün Katar'a yönelik abluka uygulamasında etkili olan itici güç ve motivasyonlar	58
Tablo 5: Katar şirketlerinin Türkiye'deki yapmış olduğu bazı yatırımlar.....	76
Grafik 1: 1981 ve 1991 Yılında Ülkelere Göre Kanıtlanmış Petrol Rezervleri.....	11
Grafik 2: Yıllara Göre Türkiye-Katar Ticaret Hacmi (milyon-dolar)	75
Grafik 3: Haziran 2019 ve Haziran 2020 Dönemlerinde Ülkelere Göre İthal Edilen Doğal Gaz Miktarları (Milyon Sm ³).....	77

KISALTMALAR

ABD: Amerika Birleşik Devletleri

AK Parti: Adalet ve Kalkınma Partisi

AP: Adalet Partisi

AP: Anavatan Partisi

BAE: Birleşik Arap Emirlikleri

BM: Birleşmiş Milletler

BMGK: Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi

CHP: Cumhuriyet Halk Partisi

DP: Demokrat Parti

FETÖ: Fetullahçı Terör Örgütü

GSMH: Gayri Safi Milli Hasıla

GSYH: Gayri Safi Yurtiçi Hasıla

IAEA: International Atomic Energy Agency

İŞİD: Irak Şam İslam Devleti

İHA: İnsansız Hava Aracı

KİK: Körfez İşbirliği Konseyi

KOEP: Kapsamlı Ortak Eylem Planı

MGK: Milli Güvenlik Kurulu

NATO: Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü

ÖSO: Özgür Suriye Ordusu

PKK: Kürdistan İşçi Partisi/Partiya Karkeren Kürdistan

PYD: Demokratik Birlik Partisi/ Partiya Yekitiya Demokrat

SİHA: Silahlı İnsansız Hava Aracı

SMO: Suriye Milli Ordusu

SSCB: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği

TİP: Türkiye İşçi Partisi

UGK: Ulusal Geçiş Konseyi

UMH: Ulusal Mutabakat Hükümeti

UNSCOM: UN Special Commission

YPG: Halk Koruma Birlikleri/ Yekineyen Parastina Gel

YSK: Yüksek Stratejik Komite

ÖNSÖZ

Genel olarak Ortadoğu özelde ise Körfez bölgesinde özellikle 2010 yılından itibaren meydana gelen olaylar ile birlikte Türkiye ve Katar arasında kurulan yakın ilişkiler merak edilip araştırılmaya başlanmıştır. Dolayısıyla bu tez, Türkiye ve Katar arasındaki ikili ilişkileri etkileyerek yakın ilişkiler kurulmasına yol açan faktörlerin neler olduğunun araştırılması amacı ile yazılmıştır.

Tez çalışmamın planlanması, araştırılması, yürütülmesi ve düzenlenmesi aşamalarında bana yol gösteren, bilgisini ve zamanını esirgemeyen ayrıca yaptığı tavsiye ve yönlendirmeler ile akademik bakış açımın gelişmesini sağlayan saygıdeğer danışman hocam Doç. Dr. Mustafa YETİM'e sonsuz teşekkürlerimi sunarım. Değerli görüşleri ve yönlendirmeleri ile tezime katkı sağlayan Doç. Dr. Ramazan ERDAĞ'a ve Doç. Dr. Ekrem Yaşar AKÇAY'a da çok teşekkür ederim. Eğitim hayatım boyunca ve bu tezin hazırlanma aşamasında her zaman yanımda olan benden maddi ve manevi desteğini esirgemeyen anneme, babama ve özellikle de motive edici tavırları ile kardeşim Aygün MERCAN'a çok teşekkür ediyorum. Tez sürecimde her daim desteğini esirgemeyen ve yanımda olan değerli arkadaşlarım Rahima SHAHMARDANQUL ve Merve EROL'a da teşekkür ederim. Ayrıca bu tezi 201917A111 numaralı proje kapsamında destekleyen Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Komisyonu'na teşekkürlerimi sunarım.

GİRİŞ

Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin (SSCB) dağılması ve Soğuk Savaş'ın sona ermesi neticesinde uluslararası sistem çift kutuplu düzenden ABD'nin başat güç konumunda olduğu tek kutuplu düzene evrilmiş ve uluslararası alanda önemli değişiklikler meydana gelmiştir. 21. yüzyılın başından itibaren ise genel olarak Ortadoğu özelde Körfez bölgesi önemli gelişmelere sahne olmuştur. Bir diğer ifade ile hem Soğuk Savaş'ın sona ermesi hem de 2000'li yıllarda Ortadoğu coğrafyasında meydana gelen gelişmeler bölgedeki dengeleri sarsarak yeni gelişmelere yol açmıştır. Bu bağlamda 11 Eylül 2001 tarihinde terör örgütü el-Kaide tarafından New York'taki Dünya Ticaret Merkezi'ne (İkiz Kuleler) ve ABD Savunma Bakanlığı'na (Pentagon) düzenlenen saldırıların ardından yaşanan gelişmeler neticesinde 2003 yılında ABD'nin Irak'ı müdahalesi bölgesel düzlemde değişimi beraberinde getirmiştir. Dolayısıyla ABD'nin Irak'ı işgal etmesi ile birlikte bölgede askeri olarak yer alması bölgedeki ülkelerin dış politika kararları üzerinde etkili olmuştur. Böylece bölge ülkeleri dış politika kararlarında sert tutumlardan ziyade daha yumuşak çerçevede politikalar benimsemişlerdir (Erboğa, 2020: 156). Bu durum ise bölgedeki ülkelerin birbiri ile ilişkilerini geliştirmesinin önünü açmıştır. Öte yandan ilerleyen süreçte ABD bölgesel konulara dâhil olma konusundaki tutumu azaltarak Irak'tan askerlerini çekmiştir. Tüm bunlar bir taraftan bölgede Suudi Arabistan gibi önemli ülkelerin etkisinin azalmasına yol açarken diğer taraftan bölgesel bağlamda bir güç boşluğunu meydana getirmiştir.

Yaşanan güç boşluğu neticesinde ise bölgede Türkiye ve Katar gibi siyasi aktörlerin yükselişine ve artan etkisine tanık olunmuştur. Bu bağlamda Ankara yönetimi 2002 yılında iktidara gelen Adalet ve Kalkınma Partisi'nin (AK Parti) benimsemiş olduğu dış politika söylemleri çerçevesinde genel olarak Körfez İşbirliği Konseyi (KİK) üye ülkeleri özelde ise Katar ile ilişkilerini geliştirmeye başlamıştır. Bu bağlamda Türkiye'nin 2010 yılının sonunda Arap Baharı sürecinin patlak vermesine kadar KİK üye ülkeleri ile ilişkilerini çeşitli alanlarda geliştirdiği görülmüştür. İki taraf arasında gelişim gösteren ilişkilerde bir taraftan bölgesel bağlamda yaşanan gelişmeler neticesinde oluşan güvenlik endişeleri etkili olurken diğer taraftan da ekonomik faktörler itici gücü oluşturmuştur (Telci, 2021: 238 ve Pala, 2014: 37). Nitekim söz konusu dönemde iki taraf arasında gerçekleşen üst düzey ziyaretler ve 2008 yılında Türkiye ile KİK arasında imzalanan stratejik

işbirliği mutabakatı ilişkilerin ne derece geliştiğini göstermesi bakımından önemlidir. Ayrıca ilgili mutabakat ile birlikte Türkiye ve KİK ülkeleri arasında ilişkiler kurumsal bir çerçeveye oturtulurken KİK ilk defa dışarıdan bir ülkeyi stratejik ortak ilan etmiştir (Oktav, 2013: 72).

Türkiye ile genel olarak KİK'in üye ülkeleri arasındaki ilişkiler 2010 yılının sonuna kadar bu çerçevede ilerlerken Ankara ve Doha yönetimleri arasında da yakın ilişkiler kurulmaya başlanmıştır. Bu noktada, Türkiye'de AK Parti'nin iktidara geldiği yıldan itibaren izlenen dış politika anlayışının yanında Katar'da 1995 yılında kansız bir darbe ile babası Halife bin Hamad'ı devirerek iktidara gelen Şeyh Hamad bin Halife el-Sani'nin benimsemiş ve yürütmüş olduğu dış politika söylemleri iki ülkenin birbiri ile yakın ilişkiler kurmasının zeminini oluşturmuştur.

2010 yılının sonunda ise demokratik talepler doğrultusunda Tunus'ta başlayan ve domino etkisi yaratarak bölge ülkelerine yayılan ve Arap Baharı olarak adlandırılan halk hareketleri hem bölgesel dinamikleri hem de Türkiye ile Katar arasındaki ilişkilerin gidişatını etkilemiştir. Bölgedeki otoriter rejimleri sarsan Arap Baharı süreci ile birlikte yaşanan gelişmeler neticesinde Ortadoğu coğrafyasında güç boşluğu meydana gelmiştir. Türkiye ve Katar bu süreçte etkin aktörler olarak bölgesel sistemde adından sıkça söz ettirmeye başlayarak yakın ilişkiler geliştirmişlerdir. Bu bağlamda söz konusu süreçte Suudi Arabistan ve Birleşik Arap Emirlikleri (BAE) gibi ülkeler halk hareketlerine destek vermeyerek statükonun sürdürülmesinden yana tavır alırken Türkiye ve Katar halkın yanında yer alarak desteklerini sunmuşlar ve bu süreçte siyasi olarak uyum içerisinde hareket etmişlerdir. Ankara ve Doha yönetimlerinin özellikle Libya, Mısır ve Suriye özelinde gelişen olaylara yönelik benzer politikalar benimsedikleri, ortak bir tutum sergiledikleri ve uyum içerisinde hareket ettikleri görülmüştür. Dolayısıyla Arap Baharı'nın patlak vermesi ile birlikte yaşanan olaylar neticesinde Türkiye'nin Suudi Arabistan ve BAE gibi Körfez ülkeleri ile arasında ayrışmalar yaşanırken Katar ile yakın ilişkiler kurulmaya başlanmıştır. Bir diğer ifade ile Ankara ve Doha yönetimleri bölgesel bağlamda Suudi Arabistan, BAE'nin karşısında ayrı bir blok içerisinde değerlendirilmeye başlanmıştır.

Bununla birlikte bölgesel düzlemde oluşan söz konusu bloklaşma 5 Haziran 2017 tarihinde Suudi Arabistan, BAE, Mısır ve Bahreyn tarafından çeşitli

gerekçelerle Katar'a uygulanan diplomatik ve ekonomik ambargo ile patlak veren Körfez krizinin yaşanmasında açıkça görülmüştür (Gümüşlüoğlu, 2019: 198). Uygulanan ambargo neticesinde Doha yönetimi kara, deniz ve havadan abluka altına alınırken Türkiye bu süreçte Katar'a gerek siyasi gerekse ekonomik ve askeri olarak desteğini sunmuştur. Bu durum ise iki taraf arasında oluşan yakın ilişkilerin derinleşmesini beraberinde getirmiştir. Nitekim belirtilen uluslararası ve bölgesel dinamiklerin yanı sıra her iki ülkenin bölgedeki çıkarlarının aynı paydada buluşması, fikrinsel unsurları ve liderleri de iki ülkenin birbirine yönelik ilişkilerinin gelişmesini etkilemiştir.

Dolayısıyla bu çalışmanın amacını Türkiye ve Katar arasındaki ikili ilişkileri etkileyen faktörlerin neler olduğunun araştırılması oluşturmaktadır. Bu anlamda söz konusu faktörlerin neler olduğu uluslararası, bölgesel ve iç dinamikler bağlamda incelenerek sorunun cevabı bulunmaya çalışılmıştır. Bu noktada literatürde genel olarak Türkiye ve KİK arasındaki ilişkilere ve Türkiye ile Katar arasındaki gelişen ilişkileri Arap Baharı süreci gibi tek boyuta odaklanarak analiz eden çalışmalar olmakla birlikte Ankara ve Doha yönetimleri arasında gelişen ilişkileri uluslararası, bölgesel ve iç dinamikler bağlamında incelemeye çalışan araştırmaların az olduğu görülmüştür. Dolayısıyla tek bir faktöre odaklanmayarak indirgemeci yaklaşım yerine bütüncül bir yaklaşım ile iki ülke arasında ilişkileri etkileyen dinamiklerin incelenmeye çalışılmasının literatüre katkı sağlayarak çalışmayı önemli kıldığı düşünülmektedir. Diğer taraftan gerek siyasi yapıları gerekse demografik ve ekonomik yapıları birbirinden oldukça farklı olan iki ülkenin neden yakın ilişkiler geliştirerek söz konusu ilişkilerini bir ittifaklık boyutuna taşıdığıının araştırılması çalışmayı önemli kılan bir başka faktördür.

Çalışmada araştırma yöntemlerinden birisi olan nitel araştırma yöntemi kullanılarak iki ülke arasındaki nedensellik ilişkileri analiz edilmeye çalışılmıştır. Dolayısıyla sonuç (bağımlı değişken) ile neden (bağımsız değişken) arasındaki nedensellik bağı ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır. Böylece çalışmada ikili ilişkiler (bağımlı değişken) ile uluslararası, bölgesel ve iç dinamikler (bağımsız değişken) arasındaki nedensellik ilişkisi incelenmiştir. Ayrıca çalışma kitap, makale ve raporların yanında Türkiye ve Katar'ın resmi sitelerinden de faydalanılarak Türkçe ve İngilizce birincil ve ikincil kaynaklardan yararlanarak yapılmıştır.

Öte yandan Ankara ve Doha yönetimi arasındaki ilişkileri etkileyen ve ilişkilerin gelişimine yol açan faktörlerin neler olduğunun temel alınarak yapıldığı çalışmada ana sorunun yanında alt araştırma sorularına da cevap aranmaktadır. Bu bağlamda söz konusu araştırma soruları; Türkiye'nin 2000'li yıllara kadar Körfez yönelimini tetikleyen iç ve dış faktörler nelerdir? Siyasi unsurlardan olan çok boyutlu dış politika anlayışı Türkiye'nin bölgeye olan yönelimini etkilemiş midir? 1970'li yıllardan itibaren yaşanan ekonomik endişeler Türkiye'nin Körfez ülkeleri ile ilişkiler geliştirmesine yol açmış mıdır? 1979 İran İslam Devrimi, 1980-1988 İran-İrak Savaşı gibi bölgesel bağlamda yaşanan olayların Türkiye ile Körfez ülkeleri arasındaki ilişkilere yansımaları nasıl olmuştur? Soğuk Savaş'ın sona ermesi ile birlikte uluslararası sistemde ABD öncülüğünde tek kutuplu düzene geçişin Türkiye ve Katar arasındaki ilişkilerin gelişimine olumlu yansımaları söz konusu mudur? Türkiye ve Katar arasındaki tarihsel ilişkiler nasıl gelişmiştir? 11 Eylül 2001 olayları ve ABD'nin 2003 yılında Irak'a yaptığı müdahalenin iki ülke arasındaki ilişkilere etkisi ne ölçüde olmuştur? Arap Baharı süreci Ankara ve Doha yönetimleri arasındaki ilişkilerin gidişatını nasıl etkilemiştir? İkili ilişkilerin testi niteliğinde sayılan Körfez krizi sonrası ilişkilerin gelişimi nasıl olmuştur? Türkiye ve Katar arasında gelişen ilişkilerde liderlik, fikirseller unsurlar ve çok boyutlu çıkarlar gibi iç dinamiklerin ne derece etkisi olmuştur? şeklinde sıralanmaktadır.

Bu sorular kapsamında giriş ve sonucun yanında üç bölümden oluşan çalışmanın birinci bölümünde ilk olarak Körfez'de Türkiye başlığı altında 2000'li yıllara kadar Türkiye'nin Körfez yönelimini şekillendiren iç ve dış faktörler incelenmiştir. İç faktörler bağlamında siyasi etkenler ve ekonomik endişelerin Türkiye'nin Körfez ülkeleri ile ilişkilerini ve Körfez'e yönelik izlenen politikayı nasıl şekillendirdiği ele alınmıştır. Diğer yandan çalışmada dış faktörler başlığı altında bölgesel ve uluslararası gelişmelerin Türkiye'nin Körfez ülkeleri ile ilişkilerini nasıl etkilediği incelenmiştir. Bu doğrultuda o dönem meydana gelen gelişmelerden 1979 İran İslam devrimi ile birlikte İran'ın revizyonist politikası, Irak'ta Saddam Hüseyin döneminde (1979-2003) patlak veren İran-İrak Savaşı ve 1990 yılında Irak'ın Kuveyt'i işgalinin yanında Sovyetler Birliği'nin çökmesi ile birlikte iki kutuplu dünya düzeninden tek kutuplu dünya düzenine geçişin genel olarak Türkiye ve Körfez ülkeleri özelinde ise Ankara ve Doha yönetimleri arasındaki ilişkileri nasıl şekillendirdiği incelenmiştir. Ayrıca bu bölümde, 2000'li yıllardan

itibaren Türkiye KİK ülkeleri arasındaki ilişkilerin genel bir çerçevesi çizilerek bütüncül bir yaklaşım ile ilişkilerin değerlendirilmesi yapılmıştır.

Çalışmanın ikinci bölümünde 2000’li yıllarda Türkiye ve Katar arasında yakın ilişkiler kurulmasında etkili olan dinamikler incelenmiştir. Bu bağlamda ilk olarak tarihsel bir perspektiften bakılarak geçmişten günümüze Türkiye-Katar ilişkileri ele alınmıştır. Bununla birlikte 2000 ve 2010 yılları arası Türkiye-Katar ilişkileri başlığı altında ilişkilerin gelişmesinde etkili olan faktörler ele alınarak söz konusu ilişkilerin ne derece gelişim gösterdiği üzerinde durulmuştur. Çalışmada söz konusu zaman aralığının alınmasının nedeni 2000 yılından sonra ve özellikle 2002 yılında AK Parti’nin iktidara gelmesi ile birlikte geçen süreden Arap Baharının başladığı tarih olan 2010 yılının sonuna kadar iki ülke arasındaki ilişkilerin gelişim evresini görmek içindir. Bir başka ifade ile 2010 yılının sonunda bölgede patlak veren Arap Baharı sürecinde iki ülkenin benzer politikalar benimsemesi yakın ilişkiler kurulmasında mihenk taşıını oluşturduğu için diğer başlık altında 2010 yılından günümüze ilişkilerin belirleyici faktörleri ele alınmıştır. Bu doğrultuda ilk olarak 2010 yılının sonunda Tunus’ta başlayan ve diğer bölge ülkelerine yayılan Arap Baharı sürecinin Ankara ve Doha yönetimleri arasındaki ilişkilere etkisi ele alınarak Libya, Mısır ve Suriye özelinde patlak veren olaylara Türkiye ve Katar’ın yaklaşımları ve söz konusu tutumların iki ülke arasındaki ilişkileri nasıl etkilediği incelenmiştir. Öte yandan 2017 yılının Haziran ayında Suudi Arabistan, BAE, Bahreyn ve Mısır’ın Katar’ı abluka altına almaları üzerine meydana gelen Körfez krizine yönelik Türkiye’nin yaklaşımı incelenmiştir. Yine iki ülke arasındaki ilişkilerde belirleyici faktörlerden birisi olan İran’ın nükleer anlaşması ilişkin hem Ankara hem de Doha yönetimlerinin politikaları incelenerek iki ülkenin bu konuda nasıl bir yaklaşım sergilediği ve ikili ilişkiler üzerindeki yansıması analiz kapsamına alınmıştır.

Son olarak da çalışmanın üçüncü bölümünde Türkiye-Katar arasındaki ilişkileri etkileyen iç dinamikler başlığı altında liderlik, fikirseller unsurlar ve çok boyutlu çıkarlar gibi dinamiklerin ikili ilişkilere olan etkisi ile birlikte iki ülke arasındaki yakınlaşmayı nasıl etkilediği değerlendirilmiştir. Bu noktada çok boyutlu çıkarlar başlığı altında siyasi, ekonomik ve güvenlik temelli çıkarların ikili ilişkilere olan etkisi analiz edilirken çeşitli ekonomik verilerin yanında tablolar kullanılarak çalışma tamamlanmıştır.

1. BÖLÜM

KÖRFEZ'DE TÜRKİYE

Stratejik konumu itibarı ile Arap Yarımadasının doğusu ile İran'ın güneybatısında yer alan Körfez bölgesi hem söz konusu konumu hem de sahip olduğu zengin petrol rezervleri ile dünyada önemli bir bölge olarak görülmektedir (Arı, 1999: 10). Dolayısıyla İran, Irak, Suudi Arabistan, BAE, Kuveyt, Katar, Umman ve Bahreyn olmak üzere toplam sekiz ülkeden oluşan Körfez bölgesi tarihsel süreç içerisinde ve günümüzde hem büyük devletler hem de Türkiye açısından önemini koruyan ve üzerinde rekabetin yaşandığı bir bölge olmuştur. Türkiye'nin tarihsel bağlamda bölgedeki varlığı Osmanlı İmparatorluğu döneminde 16. yüzyıla kadar gitmektedir (Kurşun, 2018: 3). Bu doğrultuda iki taraf arasındaki ilişkilerin tarihsel bir arka planı vardır. Bununla birlikte 20. yüzyılın ilk yarısında her ne kadar Türkiye bölgeden uzaklaşmaya başlasa da ikinci yarısından itibaren bölgeye yaklaşmasına yol açan olaylar meydana gelmeye başlamıştır. Dolayısıyla hem uluslararası-bölgesel bağlamda meydana gelen olaylar hem de Türkiye'nin kendi iç politikasında yaşanan değişim ve gelişmeler Türkiye'nin bölgeye olan yönelimini büyük ölçüde etkilemiştir. Böylece Ankara yönetimi ile bölge ülkeleri arasında ilişkiler kurulmaya başlanmıştır.

1.1. 2000'li Yıllara Kadar Türkiye'nin Körfez Bölgesine Yönelimini Şekillendiren Unsurlar

1.1.1. İç Faktörler

a. Siyasi Etkenler

Çok Boyutlu Dış Politika Anlayışı

Türkiye'nin Körfez yönelimini etkileyen siyasi unsurlardan birisi olan çok boyutlu ya da çok yönlü dış politika tercihi, özellikle 1960'lı yıllardan itibaren sıklıkla dile getirilmeye başlanmıştır. Söz konusu dış politikanın adından söz ettirmesinde, bu yıllarda Türkiye'nin gündeminde Kıbrıs sorununun yer alması etkili olmuştur. Bu çerçevede, 1964 yılında Birleşmiş Milletler'de (BM) ABD ve diğer Batılı devletler, Kıbrıs konusunda Türkiye aleyhine Yunanistan'ın tezine destek vermişlerdir (Gözen, 2009: 183). Bununla birlikte dönemin ABD Başkanı Lyndon B.

Johnson'ın Haziran 1964 tarihinde Türkiye Başbakanı İsmet İnönü'ye "Johnson Mektubunu" göndermesi, olası bir çatışma durumunda Sovyetler Birliği'ne karşı Türkiye'nin yanında yer almayacağını göstermiştir (Sinkaya, 2011: 84). Dolayısıyla ABD'nin, Türkiye'nin Kıbrıs'a yönelik yapacağı müdahaleye karşı olduğunu ifade etmesi Türkiye'nin uluslararası alanda izolasyonizm yaşamasını beraberinde getirmiştir. Nitekim Türkiye hem bu yalnızlığı kırmak hem de dış politikasını çeşitlendirmek amacı ile Ortadoğu ve Körfez ülkelerine yönelmeye başlamıştır.

Kıbrıs olayının ardından dönemin Başbakanı Süleyman Demirel liderliğindeki Adalet Partisi'nin (AP) 3 Kasım 1965 tarihli Hükümet Programı'nda bölge ülkelerinden söz edilmesi ile ileride yakın ilişkiler kurulacağını ipucu verilmiştir. Programda, hükümetin başlıca amaçlarından birisinin Ortadoğu ve Mağrip'te yer alan Müslüman ve Arap ülkeler ile yakın ilişkiler kurma ve iş birliklerini geliştirme olduğundan bahsedilmiştir. Ayrıca söz konusu bölgelerde diplomatik temsilciliklerin artışından duyulan memnuniyet de dile getirilmiştir (Neziroğlu ve Yılmaz, 2013: 2206). Bununla birlikte aynı yıl içerisinde Türkiye'den üç kişilik bir heyet dönemin Cumhurbaşkanı Cemal Gürsel'in Kıbrıs politikası ile ilgili mesajını Kuveyt, Ürdün ve Irak hükümetlerine iletmişlerdir. Görüldüğü üzere, Türkiye Kıbrıs konusunda bölge ülkelerinden resmi kanallar aracılığı ile üst düzey ziyaretlerde bulunarak destek bulmaya çalışmıştır. Türkiye'nin bu girişimine ilk yanıt veren ülke Irak olmuş ve 7-11 Şubat 1966 tarihinde dönemin Irak Dışişleri Bakanı Adnan el-Paçacı Türkiye'ye resmi bir ziyarette bulunmuştur. Paçacı yaptığı resmi ziyareti esnasında, Kıbrıs konusunda Türkiye'nin tezlerini desteklediğini belirtmiştir. Türkiye ise Paçacı'nın ziyaretinden yaklaşık üç ay sonra Dışişleri Bakanlığı düzeyinde Irak'a bir ziyaret gerçekleştirmiştir (Balcı, 2018: 154).

Bölge ülkelerinden Irak, Türkiye'nin çok boyutlu dış politika anlayışına ilk cevap veren ülke olmuştur. Böylece iki ülke arasındaki tarihsel bağların da etkisiyle Irak'a karşı yönelim artmış ve yapılan karşılıklı ziyaretler ilişkilerin gelişeceğinin sinyalini vermiştir. Ayrıca belirtmek gerekirse Irak Başbakanının yaptığı ziyaret öncesinde Türkiye ve Irak arasında 1965 yılında ekonomik ve ticari faaliyetleri geliştirmek amacıyla imzalanan Türkiye-İrak Ticaret Anlaşması da bu dönemde kurulan yakın ilişkilerin zeminini oluşturan unsurlardan biri olarak değerlendirilebilir (Dedeoğlu, 2011: 16).

Bölgeye yönelik yönelimi tetikleyerek ilişkilerin gelişmesinin yolunu açan bir diğer faktör ise Turgut Özal'ın Anavatan Partisi'nin (AP) 1983 yılında iktidara gelmesi olmuştur. Aktif ve çok yönlü bir dış politikanın benimsendiği Özal döneminde, İslam coğrafyasındaki ülkelerle Türkiye'nin dini ve kültürel bağlarına vurgu yapılması ilişkilerin gelişimini şekillendirmiştir (Gözen, 2009: 77). Ayrıca Özal'ın benimsediği dış politika yaklaşımı çerçevesinde bir taraftan Avrupa ile diğer taraftan da bölge ülkeleri ile siyasi ve ekonomik ilişkileri ve iş birliği geliştirme politikası bölgeye yönelimin itici gücü olmuştur (Bostancı, 2016: 653). Böylece hem batı hem de bölge ülkeleri ile ilişkileri geliştirme gayreti içerisinde olan Özal döneminde, 1986 yılında planlanan ve 1988 yılında bölge ülkelerine tanıtılan "Barış Suyu Projesi" ortaya atılmıştır (Ataman, 2003: 54). Özal barış suyu projesi ile birlikte aralarında siyasi problemler olan bölge ülkelerinin inşa edilecek bir su boru hattı ile karşılıklı bağımlılıklarının artması neticesinde sorunların çözülüp barışın artacağını öngörmüştür (Ertosun, 2015: 204). İlgili projenin detaylarına bakıldığında, Türkiye'nin güneyinde yer alan Seyhan ve Ceyhan nehirlerinin 10 milyon metreküp kadar fazla sularının iki boru hattı ile bölge ülkelerine tedarik edilmesi amaçlanmıştır. Bu bağlamda, Batı Boru Hattı ile fazla suyun Suriye ve Ürdün üzerinden Suudi Arabistan'a gitmesi hedeflenirken Doğu Boru Hattı ile de Suriye, Ürdün ve Suudi Arabistan üzerinden gidecek su boru hattının Kuveyt, Bahreyn, Katar ve Umman'a dolayısıyla Körfez ülkelerine ulaşması amaçlanmıştır (Ataman, 2002: 137). Ancak projenin maliyeti ve proje kapsamında bölge ülkeleri ile birlikte İsrail'e de su verilecek olması Arap ülkelerinin tepkisini çekmiş ve projeye başlanmadan rafa kaldırılmıştır. Nitekim Özal tarafından böyle bir projenin öne sürülmesi ve bölge ülkelerinin o dönemde Türkiye'nin gündeminde yer alması önemli bir girişim olarak nitelendirilebilir.

Özetle, 1960'lı yıllarda benimsenen çok boyutlu dış politika anlayışının sadece bu döneme özgü olmadığı ve 1980'li yıllarda da devam ettiği görülürken iktidarda yer alan siyasi aktörlerin gündeminde yavaş yavaş Körfez bölgesinin yer almasının bölgeye yönelimin itici güçlerinden birisini oluşturduğu söylenebilir.

Ordu ve Kamuoyu Etkisi

1945 yılında Cumhuriyet Halk Partisi'nden (CHP) ayrılan Adnan Menderes ve Celal Bayar'ın kurduğu Demokrat Parti (DP), 1950 yılında yapılan seçimleri

kazanarak iktidara gelmiş ve 27 Mayıs 1960'ta askeri cunta tarafından yapılan darbe ile devrilerek DP iktidarı son bulmuştur (Hale, 2003: 110). Yaşanan olayların neticesinde askeri rejim, Ekim 1961 tarihinde yapılan seçimlerde fiili anlamda yerini sivil iktidara bırakmış olsa da ordunun hem iç politika hem de dış politika üzerindeki etkisi devam etmiştir (Balcı, 2018: 135). Öyle ki bu etki, 1974 senesinde düzenlenen Kıbrıs Harekâtı ve 12 Eylül 1980 yılında yapılan askeri darbeye açıkça görülmüştür. Diğer taraftan ordunun destek verdiği ve yüzde 61,5 oranı ile kabul edilen 1961 Anayasası, yeni bir siyasal ve hukuki alan çizmiştir. Bu noktada, cumhurbaşkanının sembolik olarak nitelendirilebilecek yetkiler verilirken sivil ve askeri yetkililerin bir arada bulunduğu Milli Güvenlik Kurulu (MGK) oluşturulmuştur (Sönmezoğlu, 2016: 237). Söz konusu anayasanın oluşturmaya çalıştığı frenler ve dengeler sistemi ile devletin sahip olduğu iktidarın sınırlandırılması gözetilmeye çalışılarak görece olarak nitelendirilebilecek özgürlük alanı içerisinde dış politika yapımında kamuoyu unsuru devreye sokulmuştur.

Özellikle bu dönemde Kıbrıs konusunda uluslararası ve Batı nezdinde yaşanan yalnızlığın da etkisiyle Türkiye'nin geleneksel Batı odaklı dış politikası kamuoyunda sorgulanmaya başlamıştır. Bu doğrultuda sol hareketler, Türkiye İşçi Partisi (TİP), üniversiteler, dış politika konularına daha fazla ilgi duymaya başlayarak Türkiye'nin ABD yanlısı politikasını eleştirmişlerdir (Sönmezoğlu, 2016: 234). Bu bağlamda, kamuoyunda ABD karşıtlığının yansımaları olarak dönemin ABD Başkanı Özel Temsilcisi Cyrus Vance'ın uçağının Ankara Esenboğa Havalimanı'na inmesine izin verilmemesi ve Ankara'da 1968 yılında öğrencilerin Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü (NATO) karşıtı ve dönemin Amerikan Büyükelçisi Robert William Komer'e karşı gösteriler düzenlemesi örnek verilebilir (Balcı, 2018: 136). Diğer taraftan kamuoyunda farklı ideolojik söylemlere sahip olan sağ ve sol kesim ABD karşıtlığı etrafında birleşerek bölgeye yönelik yakın politikalar izlenmesi gerektiğini ifade etmişlerdir (Kürkçüoğlu, 1972: 141).

Oluşturulan çok yönlü dış politika anlayışı da hem kamuoyunda hem de siyasi çevrelerde genel olarak Ortadoğu özelde ise Körfez ülkeleri ile yakınlaşma talebini destekler niteliktedir. Diğer taraftan Ülman ve Sander'e göre 1960 darbesinden sonra kabul edilen 1961 Anayasası ile birlikte kamuoyunun çeşitli unsurları Türk dış politikasının şekillenmesinde etkili olsa da siyasi anlamda radikal değişikliklere yol açmamışlardır (Ülman ve Sander, 1968: 12). Ancak Kıbrıs

konusundaki kamuoyu baskısı ile birlikte siyasi çevrelerin bunu gündeme taşıması ve Körfez bölgesine yönelme adımlarının atılmaya başlanması noktasında olumlu tavırlar sergilendiği söylenebilir.

b. Ekonomik Endişeler

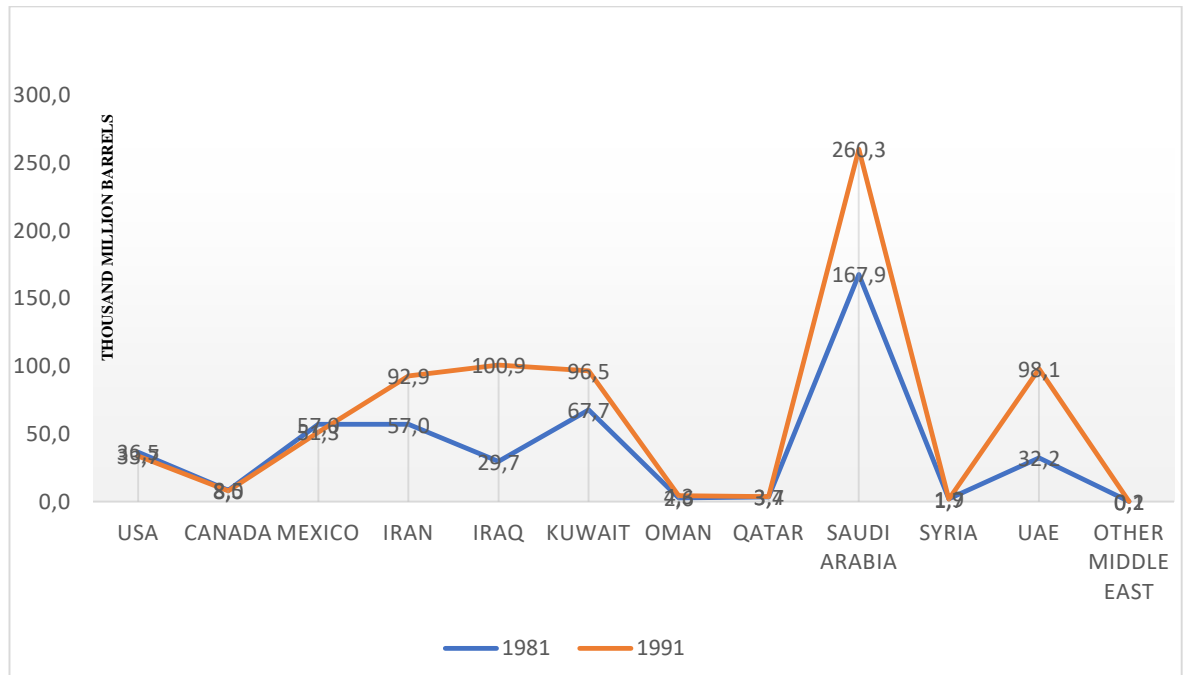
1970’li yıllardan itibaren Türkiye’nin Körfez politikasının şekillenmesinde ekonomik boyutun ön plana çıktığı görülmektedir. Bu bağlamda, 1973-1974 yılında yaşanan petrol krizi ve 1974 yılında Kıbrıs Harekâtı sonrası ABD tarafından Türkiye’ye uygulanan ambargo, ülke ekonomisi olumsuz etkileyerek Türkiye’nin gözünde ekonomik ihtiyaçların karşılanması bakımından bölge ülkelerini önemli kılmıştır. Bu doğrultuda, söz konusu dönemde Türkiye ile Körfez ülkeleri arasındaki ilişkilerin gelişmesinde iki faktörün etkili olduğu söylenebilir. Bunlardan birincisi, Türkiye’nin petrol ihtiyacını karşılamak niyetiyle başta Irak olmak üzere Arap ülkeleriyle petrol ekseninde ilişkiler kurulmaya çalışılmasıdır. Diğer ise, petrol bakımından zengin olan Arap ülkelerinin petrolle birlikte artan gelirleri ve zenginlikleri ile bir ihracat merkezi haline gelmeleridir (Gözen, 2009: 184).

1970’li yıllarda ekonomik boyut çerçevesinde temelleri atılmaya başlayan ilişkiler doğrultusunda Türkiye’deki inşaat şirketleri Körfez ülkelerinden Suudi Arabistan ve Irak’ta faaliyetlerde bulunmaya başlamıştır. Ayrıca Türk işçiler de söz konusu ülkelere gitmişlerdir. Böylece Türkiye, bu yıllarda çok yönlü ekonomi politikası bağlamında Körfez ülkelerinde faaliyetler gerçekleştirirken Körfez’den de Türkiye’ye sermaye akışı ivme kazanmıştır. Sermaye akışının sağlandığı başlıca kaynaklar, Suudi Arabistan, Kuveyt ve Abu Dabi fonları olmuştur (Demir, 2009: 215-218). Ayrıca Ankara ve Bağdat yönetimleri arasında Ağustos 1973’te Kerkük-Yumurtalık petrol boru hattının yapılması amacıyla bir antlaşma imzalanmıştır. Yapılan antlaşma neticesinde boru hattı Ocak 1977 tarihinde aktif hale gelerek çalışmaya başlamıştır (Fırat ve Kürçüoğlu, 2001: 794-795). Hem Irak ile Türkiye arasında faaliyete geçen boru hattı hem de Irak’ın Türkiye ile geçmişten gelen tarihsel bağları ve sınır komşusu olması hasebiyle ilişkiler olumlu yönde evrilmeye başlamıştır.

Ekonomik boyut çerçevesinde Körfez ülkeleri ile kurulan yakın ilişkiler Başbakan Özal (1983-1989) döneminde de devam etmiştir. İktidara gelmeden önce Müsteşar ve Başbakan Yardımcısı iken 24 Ocak 1980’de kabul edilen ve “24 Ocak

Kararları” olarak adlandırılan yeni ekonomi politikasının hazırlanması ve uygulanmasında rol alan Özal, neoliberal açılımları temel alan bir dış politika benimsemiştir (Ataman, 2003: 51). Benimsenen yeni ekonomi politikası çerçevesinde Türkiye, ithal ikameci politikayı bırakarak ihracata ve büyümeye dayalı politikaya geçmiştir. Bu politika ise başka ülkelerin Türk mallarını satın almasını, uluslararası borçlanmayı ve dış yatırımları beraberinde getirmiştir (Aydın ve Aras, 2004: 107). Özetle, en başta petrol ihtiyacını gidermek amacıyla Körfez ülkeleri ile yakın ilişkiler kurulmaya başlanmıştır.

Grafik 1: 1981 ve 1991 Yılında Ülkelere Göre Kanıtlanmış Petrol Rezervleri

Kaynak: BP statistical review of world energy June 2002 Raporundan derlenmiştir.

Yukarıdaki grafikte 1981 ve 1991 yılının sonunda kanıtlanmış petrol rezervinin en fazla olduğu ülkelere yer verilmiştir. Grafiğe bakıldığında, bölgede yer alan ülkelere özellikle İran, Irak, Kuveyt, BAE ve Suudi Arabistan’ın kanıtlanmış petrol rezervlerinde 1981’den 1991 yılına kadar önemli bir artış oranı gözlemlenmiştir. Türkiye’nin 1980’lerden itibaren yeni bir ekonomi politikasına geçmesi ve Körfez ülkelerinin sahip olduğu petrol rezervlerinin artış oranı göz önüne alındığında, bölgenin Türkiye açısından ayrıca bir önemi olduğunu söylemekte fayda vardır. Ayrıca 1980’li yıllarda bölge ülkeleri Türkiye’nin ticaretinde önemli pay almaya başlamıştır. Bu doğrultuda Türkiye’nin 1980 yılında Ortadoğu ülkeleriyle yaptığı ihracat ve ithalat oranlarına bakıldığında Irak, ihracatta yüzde 4,6 oranıyla

birinci sırada yer almaktadır (OECD Economic Surveys, 1983: 28). Görüldüğü üzere söz konusu yılda Irak, Türkiye'nin önemli bir ticaret ortağı haline gelmiştir.

Özal hükümeti döneminde, yabancıların Türkiye'den mülk satın almalarına izin veren bir yasa meclisten çıkartılarak Körfez'in petrol zengini ülkelerinin Türkiye'de yatırım yapmalarının önü açılmıştır (Pala, 2014: 27). Bu bağlamda, 1984 yılında Türkiye'de faaliyet gösteren bir firma var iken iki yıl sonra firma sayısı 46'ya çıkmıştır (Ataman, 2003: 52). Aynı zamanda buna paralel olarak Suudi Arabistan'da faaliyet gösteren Türk firmalarının sayısı ve faaliyetleri de artmıştır. 1980 yılı öncesinde Suudi Arabistan'da faaliyette bulunan 10 firma bulunurken 1980 sonrasında bu sayı artmış ve 1989 yılında 109'a kadar yükselmiştir (Köni, 2012: 109).

Özetle, 2000'li yıllara kadar Türkiye'nin Körfez bölgesine yönelik izlediği politikada; tarihsel bağlar, İran-Irak gibi ülkelere olan coğrafi yakınlık ve bu bağlamda kurulan komşuluk ilişkisi, siyasi ve ekonomik unsurlar gibi iç faktörler etkili olmuştur. Bu faktörler dikkate alındığında Türkiye, uzun yıllar İran'ın yanı sıra özellikle Irak ekseninde gelişen bir politika izlemiştir. Diğer taraftan Türkiye'nin Kıbrıs sorununda yalnız kalması dış politikada bir çeşitliliğe gidilmesini beraberinde getirmiştir (Yetim ve Akcan, 2020: 24). Özellikle 1970'li yılların sonunda ve 1980'li yıllarda bölgede yaşanan gelişmeler neticesinde, Suudi Arabistan'ın ön planda olduğu dış politika izlenmeye başlanmış ve Suudi Arabistan ile ilişkiler yoğunlaşmıştır.

1.1.2. Uluslararası-Bölgesel Faktörler

a. Tek Kutuplu Düzene Geçiş

Soğuk Savaş'ın sona ermesi ile birlikte uluslararası sistemin yapısında değişiklikler meydana gelmiştir. Bu bağlamda, öncesinde iki kutuplu olan dünya düzeni Sovyetler Birliği'nin dağılması ile birlikte ABD liderliğinde tek kutuplu bir düzene evrilmiştir. Bu yeni dünya düzeni içerisinde Türkiye ise görece bağımsız ve çeşitlilik ekseninde dış politikalar yürütme imkânı bularak bölgede KİK ülkeleri ile ilişkilerini geliştirmeye çalışmıştır (Al-Rantisi, 2020: 191). Ayrıca bu yeni düzen bir taraftan Körfez içi dengelere yansırken diğer taraftan da ABD'nin Körfez'e yönelimini tetikleyerek bu doğrultuda politikalar üretmesini beraberinde getirmiştir.

Soğuk Savaş sonrası sistemin başat aktörü konumunda olan ABD'nin uluslararası konjonktürde nasıl bir politika izleyeceğini göstermesi açısından Irak'ın Kuveyt'i işgali ile yaşanan Birinci Körfez Savaşı önemli bir örneği teşkil etmiştir. Söz konusu savaştan önce de bölge, enerji kaynakları açısından zengin olması nedeni ile ABD için ayrıca öneme sahip olmuştur. Bu yüzden ABD, politikalarını bölgede güvenliğin tesis edilmesi üzerine inşa etmiştir. Bu durum, ABD Başkanı Richard Nixon döneminde benimsenen Nixon Doktrini çerçevesinde, bölgede izlenen bir ayağını Suudi Arabistan'ın diğerini İran'ın oluşturduğu ve bölgedeki iki gücün desteklenerek bölgesel güvenliğin temin edilmesinin amaçlandığı iki ayaklı politikada görülmüştür (Arı, 1999: 164). Ancak İran devrimi ile birlikte ABD'nin bu politikası etkisini yitirmiştir. Nixon'dan sonra ABD'de yönetimi devralan Başkan Jimmy Carter döneminde ise 24 Ocak 1980 tarihinde Körfez güvenliğine ilişkin yeni bir politika olarak kongreye "Carter Doktrini" sunulmuştur. Carter Doktrini ile birlikte ABD, bölgeye yapılacak herhangi bir müdahalenin ABD'nin yaşamsal çıkarlarına yönelik tehdit unsuru olarak algılanacağını bildirerek askeri güç kullanmaktan geri kalmayacağını belirtmiştir (Mercan, 2008: 139-142). Bu bağlamda ABD Başkanı George W. Bush döneminde meydana gelen savaş, ABD'nin en önemli dış politika önceliklerinden birisini oluşturmuş ve Bush tarafından "yeni dünya düzeni" kavramı ilan edilerek Washington yönetiminin bölgeye yönelik izleyeceği askeri ve siyasi gücün ne derece etkili olacağını sinyalleri verilmiştir (Miller, 2018).

Kuweyt'in işgali ile birlikte güvenliklerinin sağlanması hususunda ciddi endişeler yaşayan Körfez ülkeleri, uluslararası sistemin başat aktörü konumunda olan ABD'nin bölge güvenliğini sağlamadaki rolüne bel bağlamışlardır. Böylece Irak'ın Kuveyt'i işgali sonrası KİK ülkeleri ile özellikle askeri ve savunma alanında ilişkilerini geliştiren ABD, bu kapsamda 1991'de Bahreyn, Umman, Kuveyt, 1992'de Katar ve 1994 yılında da BAE ile çeşitli güvenlik ve savunma anlaşmaları imzalamıştır (Bakir, 2021: 277). Dolayısıyla ABD'nin Körfez bölgesinde etkisi artarak devam etmiştir.

Bu dönemde, Suudi Arabistan hegemonyası altında olan Katar ise Irak'ın Kuveyt'i işgal etmesi ile birlikte Riyad yönetiminin Kuveyt'i korumadaki etkisinin sınırlı olduğu görmüştür (Kamrava, 2013: 71). Bu nedenle uluslararası sistemin hâkimi konumundaki ABD ile ilişkilerini geliştirmeyi seçmiştir. Özellikle Suudi

Arabistan'ın Katar'ın toprakları üzerinde hak iddia etmesi Doha yönetimini güvenliğini sağlama hususunda da ABD'ye yaklaştırmıştır (Al-Rantisi, 2020: 192). Bu yakınlaşmada, Katar ile ABD arasında 1992 yılında imzalanan Savunma İşbirliği Anlaşması itici gücü oluşturmuştur (Gray, 2019: 200). Böylece Katar, ABD müttefiki ülkeler ile yani Türkiye ile ilişkilerini geliştirmeye başlamıştır. Hatta Türkiye'nin 1980 yılında Katar büyükelçiliğini açtığı tarihten 12 yıl sonra 1992 yılında Ankara'da büyükelçiliğini açarak diplomatik ilişkilerin tesis edilmesinin önünü açmıştır (Başkan ve Pala, 2020: 69).

Özetle ABD liderliğinde tek kutuplu bir düzenin hâkim olduğu uluslararası sistem bölgede yaşanan gelişmeler neticesinde özellikle de güvenliklerini sağlamak konusunda ABD ile iyi ilişkiler kurmaya çalışan Körfez ülkeleri ve Türkiye'yi aynı payda da buluşturmuştur. Bu durum da ilişkilerin gelişmesinin önünü açmıştır.

b.İran'da İslamcı Revizyonizm

1979 yılında gerçekleşen İran İslam (Şii) Devrimi'nin¹ hem bölgesel hem de uluslararası alanda etkisi olmuştur. İran'ın İslamcı bir söylem ve antiemperyalist tavır üzerine inşa ettiği revizyonist politikası ve bölgesel lider olma hedefi başta Körfez ülkeleri olmak üzere Ortadoğu bölgesindeki ülkelerle ikili ilişkilerini kökten değiştirerek yeniden tanımlanmasına neden olmuştur. Bu bağlamda devrim, Körfez monarşilerinin meşruiyetlerine karşı bir meydan okuma olarak nitelendirilmiş ve özellikle Suudi Arabistan, Kuveyt ve Bahreyn gibi statükonun korunmasından yana tavır takınan Körfez ülkeleri, İran'ı tehdit olarak görmeye başlamıştır (Sarı, 2018: 38-45).

İran İslam devrimi ile birlikte 54 yıldır İran'da hüküm süren monarşinin son bulması ve devrimci kesimin de monarşilerin son bulmasının propagandasını yapması Körfez ülkelerinde önemli endişelere yol açmıştır (Gündoğan, 2011: 98). Bununla birlikte, İran'ın devrim ihracı politikası bağlamında düşünüldüğünde

---

¹ Şubat 1979'da gerçekleşen İran İslam devrimi, çoğu devrim gibi tek bir sebebi olamayan dolayısıyla çeşitli nedenlerle bir araya gelen büyük bir rejim karşıtı grubun Muhammed Rıza Şah Pehlevi'ye karşı ayaklanması neticesinde meydana gelmiştir. İçerisinde İslamcı grupların, ılımlı radikallerin, milliyetçilerin, ılımlı solcuların ve liberallerin yer aldığı ortak paydası Şah ve rejim karşıtı olan bu grupların faaliyetleri sonrasında 54 yıldır (1925-1979) İran'da hüküm süren Pehlevi Hanedanlığının varlığı sona ermiştir. Sürgünde olan Ayetullah Ruhullah Musavi Humeyni'nin 1979 yılında İran'a gelip devrimin gerçekleşmesiyle birlikte de İran'da monarşi bitmiştir. Bkz. Tayyar Arı, *Geçmişten Günümüze Ortadoğu*, (MKM Yayıncılık, Bursa:2008), ss:524-527.

devrim, Şii nüfus açısından yoğun olan ülkelerde önemli bir endişe kaynağı olmuştur. Bu minvalde, İran'dan sonra en fazla Şii nüfus oranına sahip ülkeler sırasıyla; Bahreyn yüzde 65-70, Irak yüzde 60-65, Kuveyt yüzde 15-30 ve Katar ile BAE'de yüzde 6-15 oranında Şii nüfus yer almaktadır (Güneş, 2019: 64). Ayrıca, Suudi Arabistan'da yaklaşık yüzde 10-15 arası olan Şii nüfusun petrol bölgesi olarak da adlandırılan Hasa'da yoğunlaşması İran'daki devrimin örgütlü bir Şii muhalefete yol açarak sorun teşkil edebileceği açısından tehdit olarak algılanmıştır (Arı, 1999: 152-155).

Bölge ülkeleri açısından söz edilen nedenlerden dolayı tehdit olarak algılanan İran devrimine yönelik Türkiye'nin tutumuna bakıldığında, devrim sonrası Ankara yönetimi, devrim hakkında kesin bir yargıda bulunmaktan kaçınarak bu durumun İran'ın iç işlerini ilgilendiren bir konu olduğunu ifade etmiştir. Öyle ki dönemin Başbakanı Bülent Ecevit 13 Şubat 1979 tarihinde, İran'da yaşanan gelişmeleri başka ülkelerin iç işlerine karışmama prensibine uyararak takip ettiklerini belirtirmiş ve ardından Ecevit ve dönemin Dışişleri Bakanı Gündüz Ökçün Tahran yönetimine tebrik mesajı göndermiştir (Kashef Asl, 2009: 145).

Diğer taraftan ise Ankara yönetiminin devrim ile ilgili iki kaygısının bulunduğu altı çizilmelidir. Bunlardan birincisi devrimin etkisi ile İslamcı akımların güç kazanarak Türkiye'yi etkileyebileceği korkusudur (Olson, 2005: 11). Bu doğrultuda, ilk zamanlarda devrim hakkında kesin bir yargıda bulunmayan Türkiye'nin tutumu ve İran arasındaki ilişkiler 12 Eylül 1980 tarihinde yaşanan darbenin ardından olumlu havasını yitirmiştir. Bir başka ifade ile Tahran yönetimi 1980 darbesini ABD yanlısı bir darbe olarak nitelendirirken Türkiye de bu dönemde İran'a olumsuz yaklaşmıştır (Kashef Asl, 2009: 148). Bunun yansımaları ise Türkiye ve İran arasındaki ideolojik çekişmede kendini göstermiştir. Bu bağlamda, 1979 İran devrimi ile birlikte İslamcı iç-dış politika söylemi benimsenirken Türkiye'de ordunun Atatürkçü söylemi istismar ederek 12 Eylül 1980'de darbe yapması iki ülke arasında ideolojik çekişmelerin yaşanmasına neden olmuştur. Böylece Türkiye, İran'ı devrim ihracı yapma amacıyla olan bir ülke olarak nitelendirirken İran da Türkiye'yi aynı amaç doğrultusunda hareket eden bir ülke olarak görmüştür. Bu dönemde ideolojik çelişki kaynaklı sorunlar her iki ülkenin gündeminde yer alarak bazı zamanlar krizler yaşanmasına neden olmuştur. Öyle ki her iki ülkenin de basınında karşılıklı olarak Mustafa Kemal Atatürk ve Ruhullah Musavi Humeyni aleyhinde

yazılar çıkmış ve İran Türkiye'deki başörtüsü yasağını eleştirmiştir (Akdevelioğlu ve Kürkçüoğlu, 2001: 152-153). Diğer yandan Türkiye, İran'a kökten dinci örgütlere destek olmakla ilgili bir suçlama yöneltirken İran da Türkiye'yi devrime muhalif oluşumlardan birisi olan Halkın Mücahitleri Örgütü'nün önemli figürlerini Türkiye'de barındırdığı iddiası ile eleştirmiştir (Güneş, 2019: 62). Buna karşılık Türkiye ise İran'ın Hizbullah ve terör örgütü Kürdistan İşçi Partisi'ne (PKK) destek verdiğini ileri sürmüştür. Görüldüğü üzere her ne kadar Türkiye söz konusu devrime ilişkin ilk başta tepki göstermese de ilerleyen süreçte, Ankara ve Tahran yönetimleri arasında gerek ideolojik gerekse de iki ülkenin birbirlerine yöneltmiş olduğu suçlamalar bağlamında ilişkiler gergin bir zeminde ilerlemiştir.

Ankara yönetiminin devrimle ilgili ikinci endişesini ise söz konusu devrimin başarısız olması neticesinde İran'daki Kürt milliyetçiliğini arttırarak bu durumun Türkiye üzerinde yaratabileceği yansımalar oluşturmuştur (Olson, 2005: 11). İran'ın Hizbullah ve terör örgütü PKK'ya destek verdiği söylemlerinin Türkiye tarafından dile getirilmesi de artan kaygının bir boyutunu oluşturmuştur. Öte yandan Eylül 1992 tarihinde, İran ve Türkiye arasında Hizbullah ve terör örgütü PKK'nın desteklendiğine ilişkin söylemlerin ortadan kaldırılması amacıyla İran'ın başkenti Tahran'da İkili Güvenlik ve İşbirliği Anlaşması imzalanmıştır (Daşdemir, 2017: 145). Ancak her ne kadar söz konusu anlaşma taraflar arasında imzalanmış olsa da özellikle 1990'lı yıllarda PKK'nın Türkiye'de eylemlerini artırdığı dikkate alındığında Türkiye'nin İran'a yönelttiği söylemler gündemdeki yerini korumuştur. Dolayısıyla ilgili dönemde anlaşmanın her iki tarafın iddialarının son bulması anlamında kalıcı bir etkisi olduğu söylemek yanlış olacaktır.

İran'da yaşanan devrimin bölgede yaratmış olduğu genel etkiye bakıldığında, ABD'nin ve Körfez ülkelerinin gözünde Türkiye'nin öneminin artmasını beraberinde getirmiştir. Dolayısıyla ABD devrim ile birlikte bölgedeki en önemli müttefiki kaybederken Körfez ülkeleri de İran'ın devrim ihracı politikasını kendi varlıkları açısından tehdit olarak algılamışlardır. Bir başka deyişle Körfez ülkelerinin İran'ın devrim ihracı politikası ile ilgili olarak İran'dan Irak, Suriye, Lübnan ve Hizbullah hattına doğru uzanan bir "Şii Hilal"i yaratma amacına karşılık Sünni ittifak oluşturma düşüncesi, bölge ülkeleri nezdinde Türkiye'nin öneminin artmasını sağlamıştır (Oktav, 2018: 108). Dolayısıyla Körfez ülkeleri İran karşısında Türkiye'yi dengeleyici bir unsur olarak görmeye başlamışlardır. Bölge ülkelerinin

bağımsızlıklarını geç kazanmalarının etkisi ile de uzun yıllar bölgeden uzak kalan Türkiye için genel olarak İran devrimi, Körfez ile yakınlaşmada itici bir gücü oluşturmuştur. Körfez ülkelerinin gözünde Türkiye'nin önemini arttıran diğer olay ise 1980'de başlayıp sekiz yıl süren İran-Irak Savaşı olmuştur.

c. Saddam Hüseyin Liderliğinde Irak

Irak, etnik ve mezhepsel çeşitliliğin oldukça fazla olduğu bir ülkedir. Irak'ta Araplar, Türkmenler, Kürtler, Yezidiler, Keldaniler, Asuriler, Şebekler, Farslar gibi farklı etnik kimliğe sahip olan gruplar yaşamaktadır (Erkmen, 2010: 110). Dini açıdan bakıldığında ise ülke nüfusunun yüzde 96'sı oluşturan Müslümanlar, genel olarak Şii ve Sünni olarak iki mezhebe ayrılmaktadır. Dolayısıyla Şiiilerin Suudi Arabistan, Bahreyn, Kuveyt ve İran'daki Şiiilerle, Irak'ın kuzeyindeki Kürtlerin Türkiye, Suriye ve İran'daki Kürtlerle yine aynı şekilde Sünnilerin bölgedeki ülkelerle bağlantıları olduğu için Irak'ta meydana gelen gelişmeler bölge ülkelerini doğrudan ve dolaylı etkilemektedir (Çetinsaya ve Özhan, 2009: 21).

Bölgede 1979 yılında bir yandan İran devrimi olurken diğer yandan da İran'ın komşusu Irak'ta Saddam Hüseyin iktidara gelmiştir. Saldırgan bir dış politikanın yürütüldüğü Saddam Hüseyin döneminde (1979-2003), 1980-1988 yılları arasında yapılan İran-Irak Savaşı'na ve 1990 yılında Irak'ın Kuveyt tarafından işgaline tanık olunmuştur. Bu gelişmeler Irak'ın iç politikasını etkilediği kadar bölgesel ve uluslararası alanda da yeni gelişmelere yol açmıştır.

İran-Irak Savaşı

1979 İran Devrimi'nden sonra uluslararası camianın ve bölge ülkelerinin ilgisinin Körfez'e kaymasına neden olan ikinci bir olay olarak İran-Irak Savaşı yaşanmıştır. İran ve Irak arasında meydana gelen ve sekiz yıl süren İran-Irak Savaşı'na yol açan birçok faktör bulunmaktadır. Bu etkenlerden en önemlisi, 6 Mart 1975 tarihinde Cezayir'de, Cezayir Devlet Başkanı Hayri Bumedyen'in arabuluculuğu ile imzalanan Cezayir Antlaşması'nın şartlarından Irak'ın memnun olmamasıdır (Daban ve Daban, 2018: 94). Bunun üzerine İran'da meydana gelen devrimden sonra Saddam Hüseyin'in İran'ın devrim ihracını engelleme politikası savaşın çıkışında etkili olmuştur (Arı, 2008: 539-543). Nitekim 1980 yılında, Irak'ın saldırmasıyla başlayan savaş sekiz yıl sürmüş ve Birleşmiş Milletler Güvenlik

Konseyi'nin (BMGK) 598 sayılı kararını her iki tarafın da kabul etmesi ile 20 Ağustos 1988 tarihinde son bulmuştur (Anadolu Ajansı, 2019).

Kazananın olmadığı bu savaşta hem Irak hem de İran ekonomik olarak büyük hasara uğramıştır. Öyle ki silah alımlarına yapılan ödemeler sayılmazsa savaş boyunca İran'ın yaptığı harcama 90 milyar doları geçerken Irak'ın yaptığı harcama ise 100 milyar doları bulmuştur (Kamrava, 2011: 183). Söz konusu savaş hem İran'ı hem de Irak'ı böylesine bir ekonomik yük altında bırakırken Ankara hükümeti ise 1980'lerde benimsediği büyümeye ve ihracata dayalı yeni ekonomi politikası çerçevesinde savaş boyunca her iki ülke ile ticari ilişkilerine önem vererek tarafsız bir politika izlemeye çalışmıştır.

İran-İrak Savaşı'nın patlak vermesi ve Türkiye'nin 1980'li yıllarda ihracata dayalı büyüme politikası ve liberal ekonomiye geçmesi aynı zamana denk gelmiştir. Dolayısıyla benimsediği politika çerçevesinde sermaye birikimine ihtiyaç duyan Türkiye için savaş sırasında her iki ülke ile ilişkilerini iyi düzeyde tutmak önemli olmuştur. Bu bağlamda, İran ile Türkiye arasındaki gerçekleşen ticaret rakamları 1980'li yıllardan önce bir milyar dolardan az iken 1985 yılında iki katını geçmiştir (Olson, 2010: 54).

Tablo 1: Türkiye'nin 1981-1988 Arasında İran ve Irak ile Dış Ticaret Rakamları (milyon dolar)

YIL	İRAN		İRAK	
	İHRACAT	İTHALAT	İHRACAT	İTHALAT
1981	233	514	559	1564
1982	791	748	610	1417
1983	1087	1222	319	946
1984	751	1565	934	926
1985	1079	1264	961	1137
1986	564	221	553	769
1987	439	948	945	1154
1988	546	659	986	1440

Kaynak: (Akgün, 1991: 53-54).

Yukarıdaki tabloda da görüldüğü gibi İran-İrak Savaşı'nda Türkiye'nin iki taraf ile de ticaretinde önemli artış yaşanmıştır. Her ne kadar İran-İrak Savaşı'nda Türkiye tarafsız bir tutum takınarak iki ülke ile ilişkilerini devam ettirmiş olsa da savaşın yaratmış olduğu güvenlik endişesi Türkiye'yi etkilemiştir. Bununla birlikte Saddam savaş bittikten sonra 1988 yılında, Irak'ın kuzeyine "Enfal Operasyonu"² adında bir harekât başlatmıştır. Operasyon esnasında zehirli gazların kullanımı ile birlikte beş bin civarı Kürt hayatını kaybederken binlercesi de Türkiye sınırına akın etmiştir (Kaymaz, 2005: 23).

Olayların Türkiye'yi ilgilendiren boyutu ise kimyasal silahların kullanıldığı askeri operasyondan kaçan 70 bine yakın Iraklı Kürdün Türkiye'ye sığınmasıdır. Türkiye bu akınlar karşısında ilk günlerde, terör örgütü PKK sorunu, mülteci sorunu, Türk kamuoyunun tepkisi gibi bağlamlar nedeniyle sınırı kapatmıştır. Ancak uluslararası baskının da artması neticesinde Türkiye kısa bir süre sonra sınırı açtığını duyurmuş ve bu doğrultuda Eylül 1988 tarihinde Türkiye'ye 63 bin Iraklı Kürt sığınmıştır. Mülteci akını Irak Kürtleri ile Türkiye Kürtleri arasında bir iletişim olanağı yaratınca Türkiye'deki Kürtlerin hareketliliğini daha da güçlendirmiştir (Öğür vd. 2014: 19-20). İran-İrak Savaşı ile ilişkili olarak yapılan Enfal operasyonun neticesinde terör örgütü PKK'nın Irak'ın kuzeyinde iyice etkinliğini arttırması ile birlikte Türkiye'ye yönelen tehdit de artmıştır. Bu durum ise ileride uzun yıllar boyunca terör örgütü PKK'nın yaratmış olduğu güvenlik sorunu bağlamında şekillenen Türkiye-İrak ilişkilerinin habercisi olacaktır. Böylece iki sınır komşusunda sorunlar olan Türkiye, bölgenin görece daha istikrarlı ve petrol zengini olan Körfez ülkeleri ile ilişkilerini geliştirme yolunu seçmiştir

Bölgedeki ülkeler ise İran devriminin akabinde sırasıyla; İran'ın devrim ihracı politikası, Sovyetler Birliği'nin Afganistan'ı işgaliyle birlikte Sovyet tehdidi ve İran-İrak Savaşı'nın yarattığı güvenlik endişesi ile karşı karşıya kalmışlardır. Bu olayların

---

² İran-İrak Savaşı'nın başladığı ilk zamanlar İran karşısında önemli kazanımlar elde eden Baas Partisi ilerleyen süreçte İran ordusunun Irak sınırlarına girmesinin sorumluluğu Kürtlere yüklemiştir. Bu bağlamda Baas Partisi tarafından adı Kuran'daki bir ayetten alan Enfal Operasyonları Saddam'ın kuzeni Ali Hasan el-Mecid (Kimyasal Ali) komutasında Irak'ın kuzeyinde yer alan Kürtlere yönelik gerçekleştirilmiştir. İlki 17 Şubat 1988 tarihinde, ikincisi ise 3 Nisan 1988 tarihinde yapılan operasyonlarda Kürt köyleri yıkıma uğrattılırken Halepçe kenti de kimyasal silahlarla vurulmuş ve söz konusu operasyonlar sırasında toplamda 100 bine yakın Kürt hayatını kaybetmiştir (Öznur, 2019: 586-587).

sonucunda ise 4 Şubat 1981 tarihinde, Riyad'da toplanan Suudi Arabistan, Bahreyn, BAE, Kuveyt, Katar ve Umman'ın Dışişleri Bakanları KİK'in³ kurulmasına karar vermiştir. Böylece altı ülke 25 Mayıs 1981 tarihinde, BAE'nin Abu Dabi şehrinde bir araya gelerek KİK'i kurmuşlardır (Kaya ve Kaya, 2019: 506). Özellikle Ankara yönetimi söz konusu yıllarda, bölgede yaşanan gelişmelerin yanı sıra benimsemiş olduğu ekonomi politikası itibarı ile de Suudi Arabistan ile yakın ilişkiler kurmaya başlamıştır.

Irak'ın Kuveyt'i İşgali

İran-İrak Savaşı'ndan sonra Körfez'de meydana gelen bir diğer sıcak gelişme ise Saddam Hüseyin'in 2 Ağustos 1990 tarihinde, Kuveyt'i işgal etmesidir. Saddam, Kuveyt'in habersiz olarak Irak petrollerini çıkardığını iddia ederek Kuveyt'in hâkimiyeti altında olan Bubiyan ve Varba adalarını geri almak istemiştir (Arı, 2008: 559-561). Bu doğrultuda, söz konusu tarihte Kuveyt'i işgal etmiş ve on yedinci ili olduğunu açıklamıştır.

Kuveyt'in işgaline yönelik uluslararası camianın tepkisi ise BMGK'nin 15 Ocak 1991 tarihine kadar Irak'ın Kuveyt'ten çekilmesi gerektiğini söyleyen kararı almasıyla belirmiştir. Bu çerçevede Irak'a ambargo uygulanması kararı da alınmıştır. BMGK, işgalden dört gün sonra 6 Ağustos 1990 tarihinde, Irak'a yönelik 661 sayılı kararı alarak 6 Ağustos 1990 tarihinde ambargo uygulamıştır (Arı, 2004: 174). Irak, BMGK'nin 1990 tarihli ve 678 sayılı kolektif güvenlik sisteminin devreye sokulacağı ve Irak'a karşı kuvvet kullanımını düzenleyen karara uymayınca 17 Ocak 1991 tarihinde Birinci Körfez Savaşı'ı başlamıştır (UN Resolution 678, 1990). Diğer taraftan Mart 1991 tarihinde savaştan mağlup çıkan Irak, BMGK'nin 687 sayılı kararını kabul ederek Kuveyt'ten çıkmıştır. Ayrıca söz konusu karar uyarınca ateşkes şartlarının belirlenmesinin yanında Irak'ın kitle imha silahlarının denetlenmesi ve imha edilmesi de amaçlanmıştır. Bu bağlamda silahların denetim altına alınması ve imha edilmesi işlerini BM Özel Komisyonu (UNSCOM) ve Uluslararası Atom Enerjisi Ajansı'nın (IAEA) yürütmesine karar verilmiştir (UN Resolution 687, 1991: 13).

---

³ Örgütün tam adı "Körfez Arap Ülkeleri İşbirliği Konseyi" olarak adlandırılırken kısaca Körfez İşbirliği Konseyi (KİK) olarak anılmaktadır. KİK ülkeleri ile ikili ilişkiler üzerine kurulu bir politika izleyen Türkiye'nin söz konusu örgüt ile kurumsal ilişkileri 30 Mayıs 2005 tarihinde Manama'da imzalanan "Türkiye Cumhuriyeti ve Körfez Arap Ülkeleri İşbirliği Konseyi Üyesi Ülkeler Arasında Ekonomik İşbirliğine İlişkin Çerçeve Anlaşması" ile başlamıştır. Bkz. <http://www.mfa.gov.tr/korfez-arap-ulkeleri-isbirligi-konseyi.tr.mfa>

Türkiye ise savaşa yönelik tepkisini BM'nin 6 Ağustos 1990 tarihinde aldığı ambargo kararına Özal hükümeti döneminde işgalden altı gün sonra Kerkük-Yumurtalık Petrol Boru Hattını kapatarak ve Irak ile yapılan ticareti keserek vermiştir. Kapatılan boru hattı sonucunda Türkiye, ekonomik açıdan büyük zarar görmüştür. Hatta o dönemde, Dışişleri Bakanlığı tarafından boru hattının tekrar açılması talepleri gündeme gelmiştir. Diğer taraftan ise Türkiye, petrol ihtiyacını karşılamak için Suudi Arabistan, Cezayir, Libya ve Sovyetler Birliği'ne yönelmiştir (İnan, 2013: 76). Her ne kadar Türkiye petrol ihtiyacını bu ülkelerden karşılamaya başlasa da Irak'ın Türkiye'nin sınır komşusu olması nedeniyle bu ülkeden temin edilen petrolün maliyeti daha azdır. Öte taraftan Türkiye, savaş sırasında Irak'a karşı oluşturulan koalisyon güçlerine destekte bulunmuştur. ABD ise Kuveyt'in işgali sonrasında Türkiye'den çeşitli taleplerde bulunmuştur. Ankara yönetimi, ABD'nin talepleri doğrultusunda İncirlik üssünün kullanımına izin vermiş ve çok sayıda askerini Kuzey Irak'a göndermiştir (Balcı, 2018: 221-222). Dolayısıyla Türkiye, Erhaç ve İncirlik hava üslerini koalisyon güçlerine açarak Çekiç Güce onay vermiştir (İnan, 2013: 73).

Türkiye'nin Körfez Savaşı sırasında uyguladığı politikaların sonuçlarına bakıldığında, ilk olarak petrol boru hattının kapatılması ve ticaretin kesilmesiyle Türkiye ekonomik olarak zarara uğramıştır. İkinci olarak ise, savaş esnasında Saddam rejimine karşı ayaklanan Kürtler istediklerini elde edememişlerdir. Böylece savaştan sonra Irak güçlerinin Irak'ın kuzeyine doğru ilerlemesi yaklaşık 1500 kürdün bölgeden ayrılması ile sonuçlanmıştır. Her ne kadar Türkiye sınırına gelen Kürt mültecileri başta sınırdan içeriye alma konusunda isteksiz olsa da sonrasında uluslararası kamuoyunun da etkisiyle kabul etmiştir. İlerleyen süreçte ABD tarafından oluşturulan güvenli bölge ve Huzur Harekâtı sonrasında Irak'ın kuzeyinde istikrarlı bir yapının ortaya çıkması ile Kürt mülteciler geri dönmüş ve Kuzey Irak'taki mülteciler için güvenli bölge oluşturulmuştur (Öğür vd. 2014: 25-26). Bu bağlamda oluşturulan güvenli bölgeye Irak birliklerinin girip girmediğini saptamak yani kontrolde tutmak amacıyla Türkiye'nin güney bölgesinde Çekiç Güç oluşturulmuştur (Sander, 2012: 570-571). Öte yandan söz konusu harekât ile güvenli bölgenin oluşturulması neticesinde, Irak'ın kuzeyinde de facto (fili) bir devlet yapılanması meydana gelmiştir (Gunter, 1993: 295). Otoriteden eksik olması ve terör örgütü PKK'nın buraya yerleşmesi Irak sınırından Türkiye'ye yönelen tehditleri

arttırmıştır. Böylece Birinci Körfez Savaşı sonrasında oluşan Kuzey Irak kavramı literatürde sıkça yer almaya başlamıştır.

Savaşın sonuçlarının Türkiye’yi ekonomi ve güvenlik endişeleri bağlamında etkilemesi, daha istikrarlı olan Körfez ülkelerini Türkiye’nin gözünde önemli kılmıştır. Bu doğrultuda, 1980’li yıllarda Türkiye’nin Körfez politikasında öne çıkmaya başlayan ve iki ülke arasında üst düzey ziyaretlerin yapıldığı Suudi Arabistan, Körfez Savaşı sonrasında da Türkiye için önemini korumuştur. Savaş sırasında her iki ülkenin de ABD’nin bölge politikasına uygun hareket etmesi, Suudi Arabistan’ın Türkiye ile yakın ilişkiler kurmasını tetiklemiştir. Dolayısıyla Türkiye, savaşın neden olduğu ekonomik zorluklarla boğuşurken Suudi Arabistan tarafından Türkiye’ye yardımlar gelmiştir. Suudi Arabistan’ın Türk Savunma Fonu’na bir milyar dolar yatırması başta olmak üzere Türkiye’ye yaklaşık iki milyar dolar tutarında petrol vermiştir (Ataman, 2009: 75). Diğer taraftan 1990 yılında, Kuveyt-300 milyon dolar, Abu Dabi ise 100 milyon dolar Türkiye’ye hibe sağlamıştır (Erdoğan, 2018: 41). Dolayısıyla bölgede ilk olarak İran devriminin meydana gelmesi ardından İran-İrak Savaşı ve Birinci Körfez Savaşı’nın patlak vermesi neticesinde yaşanan gelişmeler, bölgesel düzlemde fay hatlarının kırılmasına neden olmuştur. Bu doğrultuda kırılan fay hatları, Türkiye ve Körfez ülkelerinin birbirine yakınlaşma sürecini tetiklemiştir.

1.2. 2000’li Yıllarda Türkiye-Körfez İşbirliği Konseyi İlişkileri

Uzun yıllar Batı ekseninde dış politika izleyen Türkiye, KİK ülkeleri ile yakın ilişkiler geliştirememiştir. Dolayısıyla 2000’li yıllara kadar Türkiye’nin KİK’in üye devletleri olan Suudi Arabistan, BAE, Bahreyn, Kuveyt, Katar ve Umman ile ilişkileri kısıtlı düzeyde kalmıştır. 2002 yılında AK Parti’nin iktidara gelmesi ile birlikte benimsenen dış politika çerçevesinde bu durum değişime uğrayarak bölge ülkeleri ile yakın ilişkiler kurulmaya başlanmıştır (Martin, 2009: 83).

Türkiye ile KİK ülkeleri arasındaki ilişkiler 2002 yılından Arap Baharı sürecinin başladığı tarih olan 2010 yılının sonuna kadar çeşitli alanlarda gelişerek ilerleme göstermiştir (Telci, 2021: 238). Başka bir deyişle söz konusu yıllarda iki taraf arasındaki ilişkiler, bölgesel düzlemde ABD’nin Irak’ı işgal etmesi ile birlikte yaşanan güvenlik endişesinin yanında ekonomik faktörler bağlamında gelişim

gösterirken aynı zamanda yüksek düzeyde ziyaretler de gerçekleşmiştir. Bu bağlamda ABD'nin 2003 yılında Irak'ı işgal etmesi sadece Irak'taki dinamikleri etkilemekle kalmamış bölgesel düzlemde değişimlerin de tetikleyicisi olmuştur. Söz konusu işgal ile birlikte Irak üzerinde İran'ın etkisinin artması, Körfez ülkelerinin gözünde bölgede İran'ı dengeleyici bir unsur olarak Türkiye'nin öneminin artmasına yol açmıştır (Talbot, 2013: 2). Bu noktada hem Türkiye hem de KİK üye devletleri, ABD'nin Irak'a müdahalesi ile birlikte Irak'ta mezhepsel gerilimin tırmanması ve bunun sonucunda oluşacak güç boşluğunu İran'ın doldurmasından endişe duymuşlardır (Larrabee, 2011: 693). Dolayısıyla Irak'ta istikrarlı bir ortamın sağlanması konusunda iki taraf da hem fikir olarak bu konuda ortak bir paydayı paylaşmışlardır.

Türkiye'nin 2000'li yıllarda KİK ülkeleri ile ilişkilerini geliştirmesindeki temel motivasyonlardan birisi de ekonomik faktörlerdir (Pala, 2014: 37). 1998 yılında KİK ülkeleri ile yapılan ticaret 1,6 milyar dolar iken bu oran 2008 yılında 17,5 milyar dolara çıkmıştır. KİK ülkeleri ve Türkiye arasında ekonomik alanda meydana gelen olumlu gelişmelerin yaşanmasında, bir taraftan AK Parti hükümetinin ihracat pazarlarını çeşitlendirme stratejisi etkili olurken diğer taraftan da 2000'li yılların başında petrol fiyatlarının yükselmesine paralel olarak KİK ülkelerinin gelirlerinde artış olması ve yeni yatırım yapacak yerler aramaları etkili olmuştur (Larrabee, 2011: 691-692). Bu bağlamda, KİK ülkeleri Türkiye'yi yatırım yapabilecekleri bir pazar olarak görürken Türkiye de genel olarak Ortadoğu bölgesinin kırılğan yapısına rağmen KİK ülkelerini daha istikrarlı görmüştür.

2000'li yıllarda iki taraf arasında yaşanan olumlu gelişmeleri, KİK içerisinden bazı ülkelerin Türkiye'ye yapmış olduğu üst düzey ziyaretler izlemiştir. Bu doğrultuda 40 yıl aradan sonra 2006 yılında, Suudi Arabistan Kralı Abdullah beraberindeki bir heyet ile Türkiye'yi ziyaret eden ilk Suudi Arabistan Kralı olmuştur (Ataman, 2009: 77). Söz konusu ziyaret, Ankara ve Riyad yönetimlerinin ticaret, güvenlik ve kültür gibi çeşitli alanlarda anlaşmalar imzalaması ile sonuçlanmıştır. Bununla birlikte 2008 yılında da Türkiye'ye 16 yıl aradan sonra Kuveyt'ten yapılan ilk devlet başkanı seviyesinde ziyaret gerçekleşmiş ve Kuveyt Emiri Şeyh Sabah el Ahmet el-Cabir el-Sabah Türkiye'ye gelerek iki taraf arasında çok sayıda anlaşma imzalanmıştır (CNN Türk, 2008). Aynı şekilde Bahreyn tarafından da 2008 yılında devlet başkanı düzeyinde ilk ziyaret gerçekleşerek

Bahreyn Kralı Hamad bin İsa el-Halife Türkiye'yi ziyarette bulunmuştur (Telci, 2021: 239). Söz konusu ziyaretler, Türkiye ve KİK üyesi ülkeler arasındaki siyasi ilişkilerin ilerlediğini göstermesi bakımından önemlidir.

Türkiye ile KİK arasındaki ilişkilerin dönüm noktasını 2008 yılında imzalanan stratejik iş birliği mutabakatı oluşturmuştur. Bölgesel konuların ele alınması ve iki taraf arasındaki ekonomik ilişkilerin geliştirilmesinin amaçlandığı mutabakatın temelini ise 2005 yılında, Türkiye ve KİK arasında Bahreyn'de Ekonomik İşbirliği Çerçeve Anlaşması'nın imzalanması oluşturmuştur (Al-Atiqi, 2015: 11). Söz konusu mutabakat ile birlikte iki taraf arasında ilişkilerin kurumsallaşmasının yanında KİK ülkelerinin dışişleri bakanları, Türkiye'yi stratejik ortak olarak ilan edilmiştir. Böylece KİK, ilk kez dışarıdan bir ülkeyi stratejik ortak olarak nitelendirmiştir (Oktav, 2013: 72). Ayrıca 2008 yılının sonunda başlayan İsrail'in Gazze'ye yönelik gerçekleştirdiği saldırılara Ankara yönetiminin sert tepki göstermesi ve ardından 2009 yılında İsviçre'nin Davos kentinde düzenlenen Dünya Ekonomik Forumu'nun Gazze ile ilgili oturumunda, dönemin Başbakanı Recep Tayyip Erdoğan'ın İsrail Cumhurbaşkanı'na yönelik eleştirileri Arap dünyasının gözünde Türkiye algısının olumlu yönde değişmesini beraberinde getirmiştir (Ayhan, 2009: 53).

Ortadoğu bölgesinde 2010 yılının sonunda Tunus'ta başlayan gösteriler ve ardından gelişen olaylar ile birlikte Arap Baharı sürecinin patlak vermesi neticesinde bölgesel dinamikler değişmeye başlamıştır. Bu durum ise Türkiye ve KİK ülkeleri arasındaki ilişkilerin de farklı bir boyuta evrilmesini beraberinde getirmiştir (Oktav, 2013: 76). Böylece Arap Baharı süreci ile birlikte KİK ülkeleri ile ekonomik temelde yürütülen ilişkiler sekteye uğrayarak bölgede yaşanan gelişmelere bağlı olarak iki taraf arasındaki ilişkilerde güvenlik boyutu temel alınmaya başlanmıştır (Pala, 2014: 40). Özellikle Suriye krizi ve Mısır'da meydana gelen darbe, Suudi Arabistan ve BAE'nin başta olduğu KİK ülkeleri ile Türkiye'nin ilişkilerini olumsuz etkilemiştir (Oktav, 2018: 111-112). Dolayısıyla Arap Baharı sürecine yönelik izlenen politik tutum farklılıkları neticesinde genel olarak KİK ülkeleri arasında bölünmeler ortaya çıkarken özelde de Türkiye ile KİK üye devletleri arasında ayrışmalar ortaya çıkmıştır. Bu noktada belirtmek gerekirse Türkiye'nin Arap Baharı süreci ile birlikte KİK ülkelerinden Suudi Arabistan ve BAE gibi ülkeler ile ilişkileri bozulurken

Umman, Kuveyt ve özellikle de Katar ile ilişkilerinin geliştiği görölmüştür (Telci, 2021: 241).

Dolayısıyla Körfez ölkelerinin Arap Baharı sürecini kendi politikaları çerçevesinde farklı şekilde algılayarak bu yönde politikalar izlemelerinin Türkiye ile ilişkilerine etkisi olmuştur. Bu doğrultuda söz konusu süreçte bölgesel gelişmelerde Türkiye, Katar ile uyumlu bir politika izlerken bölgesel düzlemde yaşanan gelişmeleri kendilerine tehdit olarak algılayan Suudi Arabistan, BAE ve Bahreyn gibi statüko yanlısı ölkeler farklı politikalar izlemiş bu da ilişkilere yansımıştır. Tarafsızlık ilkesi temelinde bir dış politika izleyen Kuveyt ile ise ilişkiler statüko bloğunun aksine olumlu yönde seyir göstermiştir. Bu durumun gerçekleşmesinde Türkiye ile Kuveyt'in bölgede yaşanan krizlerde ve gerilimlerde karşı karşıya gelmemesi de etkili olmuştur (Cengiz, 2021). Öte yandan 2017 yılında Katar'a uygulanan abluka ile birlikte Türkiye'nin söz konusu süreçte Doha yönetimine olan desteği, ilişkilerin ne derece derinleştiğini göstermesi bakımından da ayrı bir önem teşkil etmektedir.

Her ne kadar özellikle Arap Baharı süreci ile birlikte Türkiye ile Suudi Arabistan ve BAE arasındaki ilişkiler siyasi açıdan olumsuz etkilenecek gerginlikler yaşansa da söz konusu taraflar arasında ekonomik alandaki ilişkilerin olumlu bir şekilde ilerlediği görölmüştür. Bu durum aşağıdaki tablolarda da net bir şekilde görölmektedir.

Tablo 2: 2002-2020 Yılları Arasında Türkiye'nin Körfez Ülkelerine Yaptığı İhracat (ABD doları/bin)

	Suudi Arabistan	BAE	Bahreyn	Kuveyt	Katar	Umman
2002	554.643	457.327	16.935	139.036	15.572	31.373
2005	962.155	1.675.187	41.915	210.349	82.045	39.959
2010	2.217.645	3.332.885	172.024	395.051	162.549	129.310
2011	2.763.475	3.706.653	160.418	297.207	188.137	214.650
2012	3.676.611	8.174.607	208.520	290.581	257.329	268.460
2013	3.191.481	4.965.629	199.065	334.938	244.077	373.987
2014	3.047.133	4.655.709	204.085	372.320	344.712	491.049
2015	3.472.514	4.681.278	225.296	482.553	423.087	324.571
2016	3.172.081	5.406.224	193.281	431.310	439.141	243.798
2017	2.734.522	9.184.157	227.469	439.863	648.914	221.411
2018	2.635.999	3.137.048	298.704	533.895	1.096.417	422.222
2019	3.184.923	3.517.972	261.190	543.935	1.162.613	613.489
2020	2.390.867	2.714.485	195.868	540.709	910.992	477.654

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu

Tablo 3: 2002-2020 Yılları Arasında Türkiye'nin Körfez Ülkelerinden Yaptığı İthalat (ABD doları/bin)

	Suudi Arabistan	BAE	Bahreyn	Kuveyt	Katar	Umman
2002	120.827	100.804	18.986	26.521	10.659	71
2005	587.195	205 442	18.928	41.603	50.724	3.871
2010	1.380.601	698 421	71.682	214.514	177.045	39.464
2011	2.001.528	1.649.455	111.453	270.446	481.017	56.557
2012	2.171.043	3.596.545	158.922	278.464	466.498	52.849
2013	2.014.870	5.384.468	172.478	290.613	373.923	150.394
2014	2.343.143	3.253.023	294.342	196.244	394.551	101.364
2015	2.117.220	2 008 690	104.470	141.424	360.978	60.169
2016	1.835.228	3 701 152	127.780	110.703	271.083	49.086
2017	2.110.160	5 546 921	186.751	169.402	264.126	95.048
2018	2.318.410	3 780 736	186.842	144.372	335.319	67.440
2019	1.922.407	4 336.899	174.708	97.036	264.707	178.803
2020	1.657.935	5.566.445	198.402	46.784	275.974	326.024

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu

Yukarıdaki Türkiye ile KİK üye ülkeleri arasındaki dış ticaret hacmini gösteren tablolardan da anlaşılacağı üzere Ankara yönetiminin AK Parti'nin iktidara geldiği 2002 yılından itibaren özellikle Suudi Arabistan ve BAE ile ekonomik ilişkilerini geliştirdiği görülmüştür. Dolayısıyla her ne kadar bölgesel bağlamda yaşanan gelişmeler neticesinde söz konusu ülkeler arasındaki siyasi ilişkiler bazı zamanlarda sekteye uğrasa da ekonomik ilişkilerin bu durumdan fazla etkilenmediği görülmektedir.

2. BÖLÜM

2000'Lİ YILLARDA TÜRKİYE-KATAR İLİŞKİLERİ

Doğusunda BAE, batısında ve güneyinde Suudi Arabistan, kuzeyinde ise İran'ın yer aldığı Katar, 16. yüzyılda Osmanlı hâkimiyeti altına girmiştir. Öncesinde ise Katar'ın yedinci yüzyılda İslam dininin Arap yarımadasında yayılmaya başlaması ile birlikte, Emevi ve Abbasi hanedanlarının hâkimiyeti altına girdiği bilinmektedir (Bingöl, 2019: 81). Osmanlı Devleti'nin 16. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Katar'a ilgi duymasında Portekizlilerin bölgedeki varlık göstermesi etkili olmuştur. Dolayısıyla Katar isminin Osmanlı belgelerinde ilk kez 1555 yılında geçtiği söylenmektedir. İlgili belgede, söz konusu tarihte Katar şeyhinin Muhammed bin Sultan Beni Müsellem olduğu ve Katarlıların o dönemde gemicilik yaparak geçimini sağladığı ve irili ufaklı yaklaşık bin kadar gemiye sahip olduklarından söz edilmiştir (Kurşun, 2018: 21). Dolayısıyla Portekizlilerin bölgede varlığını hissettirmeye başladığı ve Osmanlı Devleti'nin bölgeye yöneldiği tarihte Katar, el-Müsellem ailesinin etkisi altındadır.

Osmanlı'nın Katar'a yönelmesinde 15. yüzyıl başlarında Afrika sömürgeciliğine başlayan Portekizlilerin bölgede varlıklarını hissettirmeye başlayarak Müslümanlara karşı baskı uygulamaları etkili olmuştur. Bunun üzerine bölgeye gelen Osmanlı, Portekizli güçler ile bir antlaşma imzalayarak buradaki Portekiz etkisini sınırlandırmıştır (Bingöl, 2019: 83). Diğer taraftan ise 19. yüzyılın ortalarına kadar bölgede varlığını koruyan el-Müsellem ailesinin Muhammed bin Suud ile yaptığı savaşta yenilgiye uğraması ailenin buradaki varlığını tehlike altına sokmuştur. Ayrıca Arabistan'da o dönem yaşanan iklimsel olaylar ve aile içi çekişmeler buradaki ailelerin bölgenin farklı coğrafyalarına göç etmelerine sebep olmuş ve el-Sani ailesinin bölgeye gelişi gerçekleşmiştir. Bunun yanında el-Sani ailesinin Katar'a göç etmesinde bölgede inci avcılığının⁴ kazanılan zenginliğin ve buna paralel olarak nüfusun artmasının da etkisi olmuştur (Başkan, 2012: 34).

---

⁴ Bölgede inci avcılığının başlangıcına ilişkin net bir bilgi olmamakla birlikte, Basra Körfezi'nin gerek sığ yapısı gerekse de ılıman deniz yapısının inci üretimi ve avcılığı için gerekli koşulları sağladığı bilinmektedir. Özellikle 1900'lü yılların başından itibaren bölge halkının ve Katarlıların önemli bir geçim kaynağını oluşturan inci avcılığı, kültür inciliğinin gelişimi ile beraber sektöre uğramıştır. Japonlar tarafından geliştirilen kültür incisinin normal inciye göre fiyatının daha düşük olması ve ardından yaşanan Birinci Dünya Savaşı ile inciye yönelik talebin daralması bölgedeki halkın geçim kaynağını kaybetmesine sebep olmuştur (Gümüüşlüoğlu, 2019:28-30).

Bölgenin coğrafi yapısı, yerleşik bir nüfusun olmaması gibi nedenlerden ötürü bölgede merkezi bir idare yerine yönetimi mevcut kabilelerle sağlayan Osmanlı Devleti'nin kayıtlarında Katar, 1840'lı yıllardan itibaren tekrar yer almaya başlamıştır. Bölgede önceden Portekizliler ile mücadele eden Osmanlı'yı bu kez İngiliz tehdidi harekete geçirmiştir. Bu dönemde İngiltere, Uzak Doğu ve özellikle de Hindistan'daki sömürgelerinin mevcudiyetini korumak için bölgede çeşitli girişimlerde bulunarak etkisini artırmıştır. Bu girişimlerden ilkinin Doğu Hindistan İngiliz şirketinin bölgedeki faaliyetlerini artırarak kabilelerin iç işlerine karışması ile gerçekleştirmiştir (Bingöl, 2019: 84). İkincisi girişim ise Şeyh Muhammed bin Sani'nin 1868 yılında İngilizler ile bir anlaşma imzalayarak Katar'ı dış saldırılardan koruma sözünü İngiltere'den almasıdır (Amiri Diwan, 2021). Ayrıca İngiltere bu dönemde sadece Katar ile değil diğer Arap şeyhleri ile ilişkiler kurup onların İngilizler dışında başka siyasi figürlerle anlaşma yapmayacaklarının garantisini almıştır. Diğer taraftan İngilizlerin bu girişimlerinin yanında bölgede konsolosluk açması ve Bahreyn'i etkisi altına alarak Katar'dan da vergi aldirmaya başlaması bölgede şikâyetlerin artmasına ve Osmanlı Devleti'nin bölgeye tekrardan yönelmesine neden olmuştur (Kızılkaya, 2013: 297).

Osmanlı Devleti'ni rahatsız eden olaylar neticesinde Basra Valisi Mithat Paşa'nın 1871 yılında Katar'a, Ahsa ve Katif'a askerî harekât düzenlemesi ve harekâtın başarı ile sonuçlanması ile beraber ilk kez Osmanlı askerleri bölgede varlığını göstermiştir. Harekâttan sonra Mithat Paşa bölgede yaptığı düzenlemeleri Osmanlı Devleti'ne ileterek Katar, Ahsa, Katif ve Necid'in "Necid Mutasarrıflığı" adında bir oluşum altında meydana getirildiğini ve Katar'ın kaza olarak nitelendirilerek kaymakam olarak Muhammed el-Sani'nin oğlu Kasım bin Sani'nin yetkilendirildiğini aktarmıştır (Kurşun, 2004: 58-59). Böylece bu tarihten itibaren Katar, Basra vilayetinin Lahsa sancağına bağlı bir kaymakamlık olarak düzenlenmiştir.

Mithat Paşa'nın Şeyh Kasım'ı kaymakam olarak atadığını bildirmesi Osmanlı Devleti'nin bölgede askerî harekâtın yanında idari düzenlemelere de gittiğini göstermektedir. Tüm bunlar söz konusu dönemde Muhammed el-Sani ve oğlu Şeyh Kasım'ın İngiliz etkisine karşı Osmanlı ile ne denli yakın ilişki kurduğunu göstermesi açısından önemlidir. Öyle ki Mithat Paşa'nın bölgeye geldiği tarihte

İngilizlerin elçisi Sydney Smith'in Katar'ın el-Bida/ Devha yani bugünkü Doha'da Osmanlı Devleti'nin bayrağının dalgalandığına dair notları olduğu söylenmektedir (Al-Rantisi, 2020: 173). Dolayısıyla Osmanlı'nın bayrağının çekilmesinde, İngiltere'nin bölgedeki varlığını ve nüfuzunu hissettirmesinin itici güç oluşturduğu söylenebilir.

Şeyh Kasım idari görevi aldıktan sonra zaman zaman İngilizlere karşı mücadele başına buyruk hareket etmesinin yanında mevcut ailelerden vergi alarak bölgedeki memurları rahatsız etse de genel olarak İngilizlere karşı mücadelede Osmanlı'nın yanında yer almıştır. Bu yüzden Kasım'ın birçok kez Osmanlı'ya sunduğu istifa dilekçeleri kabul edilmemiş ve Şeyh Kasım gerek kabileler üzerindeki etkisi gerekse de İngiltere karşısındaki tutumu nedeniyle Osmanlı'nın sadık müttefiki olarak kalmıştır (Bingöl, 2019: 89). Diğer taraftan ise İngilizlerin Şeyh Kasım'ın bölgedeki anlaşmazlıkları tetiklediği yönündeki şikâyetlerinin artması üzerine Osmanlı'nın Basra Valisi Mehmet Hafız Paşa 1893 tarihinde Katar'a gelmiştir. Donanma ile Katar'a ulaşan vali, İngilizlerden aldığı şikâyetleri sorgulamak için Şeyh Kasım'ı gemiye davet etmiş ancak Kasım, sağlık sorunlarını gerekçe göstererek gelmemiş kendisi yerine kardeşi Ahmed bin Muhammed'e vekâlet vererek onu göndermiştir. Bunun üzerine vali, çağrısının Kasım tarafından yerine getirilmemesini Osmanlı'ya karşı bir başkaldırı olarak değerlendirerek kardeşi Ahmed ve 16 arkadaşını tutuklamıştır (Al-Arab Gazetesi, 2012). Yaşanan olay neticesinde iki taraf arasında "el-Vecbe Savaşı" ya da "Vecbe Hadisesi" olarak adlandırılan bir savaş meydana gelmiştir. Kasım kuvvetlerinin valiye mağlup etmesi ile neticelenen savaş sonrasında vali görevden alınırken Kasım da Osmanlı'ya ihanet etmediğini bildirmiştir (Al-Rantisi, 2020: 176). Öte yandan meydana gelen Vecbe Savaşı'nın Osmanlı-Katar ilişkilerine göreceli de olsa zarar verdiği ve Katar'ın Osmanlı'dan bir nevi uzaklaşmaya başladığı çıkarımı yapılabilir.

20. yüzyılın başında yine Osmanlı Devleti ve İngiltere Katar'a bağlı Zubara ve Ubeyd bölgelerinde gerçekleştirdikleri faaliyetler nedeni ile karşı karşıya gelmişlerdir. Bir taraftan Katar üzerinde İngiltere-Osmanlı arasındaki mücadele devam ederken diğer taraftan Osmanlı bölgenin öneminin artması üzerine bölgede yeni kaymakamlık ve idare birimlerinin kurulması, zekât dışında vergi alınmaması, okul, cami inşa etme, tohum ıslahı yapılması gibi girişimlerde bulunmayı

amaçlamıştır. Ancak Osmanlı Devleti, Balkanlarda meydana gelen savaşın da etkisiyle ilgisinin o yöne kayması gibi nedenlerden dolayı söz konusu amaçlarını yerine getirememiştir (Bingöl, 2019: 95-96). Bu süreçte Osmanlı'nın Balkanlarda mücadele içerisinde olmasından yararlanan İngiltere ise Katar'ı etkisi altına alma sürecini hızlandırmıştır.

Osmanlı Devleti 1913 yılında İngiltere ile imzaladığı Londra Antlaşması kapsamında Katar'dan kendi isteği doğrultusunda ayrılma kararı almıştır (Başkan, 2012: 35). Böylece Osmanlı'nın bölgede yer alan yaklaşık 100 kadar askerinin de antlaşmadan iki yıl sonra bölgeden çekilmesi gerçekleşmiştir (Bingöl, 2019: 97). 1916 yılında ise Katar, BAE, Kuveyt (1899) ve Bahreyn (1880-1892) gibi İngiltere ile 11 maddelik bir antlaşma imzalayarak İngiltere'nin himayesi altına girmiştir (Başkan, 2012: 35 ve Onley, 2009: 10). Öte yandan 1913'te İngiltere ile imzalanan anlaşma gereğince Katar'ın Osmanlı Devleti'ne bağlı özerk kaymakamlık olarak nitelendirilmesi ileride Katar'ın egemen bir devlet olmasının da yolunu açmıştır (Kurşun, 2013).

1971 yılında İngiltere, bölgeden çekileceğini ve Körfez'deki güvenliği sağlama sorumluluğunu daha fazla yerine getirmeyeceğini açıklamıştır. Bunun üzerine İngiltere'nin himayesi altında olan Katar ve Bahreyn "Ateşkes Devletleri" olarak da adlandırılan yedi emirliğe katılmak yerine bağımsız olmaya karar vermişlerdir. Böylece Katar ilk yazılı anayasasını Nisan 1970 tarihinde oluşturarak Eylül 1971 yılında bağımsız bir devlet olarak ortaya çıkmıştır (Katzman, 2020: 1). Ayrıca İngiltere, Katar ve diğer emirliklerin bağımsızlığını ilan etmesinin ardından söz konusu ülkeler ile "Dostluk Anlaşmaları" adı altında anlaşmalar imzalayarak kolonyal dönemde bu ülkelerde yaratmış olduğu baskı ve nüfuzu dostluk anlaşmaları adı altında bir nevi devam ettirmeye çalışmıştır (Bölme ve Çavuşoğlu, 2020: 52).

1916 yılından 1971'e kadar İngiltere'nin himayesi altında kalan Katar, bağımsızlığını kazanıncaya kadar geçen süre boyunca başka devletler ile ilişki kuramamıştır. Diğer taraftan Türkiye'de 1923 yılında Cumhuriyet'in ilanı ve ulus-devleti inşa etme amacı doğrultusunda bölgeden uzak kalması nedeniyle ilişkiler her iki taraf için gelişim gösterememiştir. Öte yandan iki ülke arasındaki ilk diplomatik ilişkiler 1972 yılında büyükelçilik seviyesinde temin edilmiştir. Bu doğrultuda Türkiye, Doha'da 1980 yılında Türk büyükelçiliğini açarken Katar'da 1992'de

Ankara büyükelçiliğini açması ile diplomatik ilişkiler tesis edilse de sınırlı kalmıştır (Pala, 2014: 46-47). Ayrıca 1980'li yıllarda Türkiye, uyguladığı ekonomi politikası çerçevesinde bölgeye yönelik bir açılımda bulunmuş ve Katar özelinde iki ülke arasında üst düzey ziyaretler gerçekleşmiştir. Bu çerçevede, 1985 yılında dönemin Cumhurbaşkanı Kenan Evren Katar'ı ziyaret ederken aynı yıl içerisinde Katar Emiri Halife bin Hamad el-Sani de Türkiye'ye bir ziyarette bulunmuştur. Söz konusu ziyaretler 1990'lı yıllarda da devam ederek Cumhurbaşkanı Turgut Özal 1990 yılında Katar'ı ziyaret etmiştir (Başkan ve Pala: 2020: 68-69).

İngiliz himayesi altından çıkan Katar, bağımsızlık sonrasında küçük bir devlet⁵ olarak adlandırılmasının da etkisi ile güvenlik endişeleri dolayısıyla rejim güvenliği bağlamında Körfez'in etkili ülkelerinden olan Suudi Arabistan'a bağımlı bir dış politika izlemiştir (Abdulla, 2014). Bu durum Katar'ın bağımsız bir dış politika izlemesinin önünde engel teşkil etmiştir. Türkiye'nin ise İsrail'i tanınması gibi nedenlerden dolayı Ankara-Doha hattında etkili ilişkiler kurulamamıştır.

Diğer taraftan Katar Emiri olmadan önce Savunma Bakanlığı ve Genelkurmay Başkanlığı görevini icra eden Şeyh Hamad bin Halife el-Sani Haziran 1995 yılında kansız bir darbe ile babası Halife bin Hamad'ı devirerek Katar emiri olmuştur. Şeyh Hamad, Katar'ı Suudi Arabistan etkisinden çıkarmış ve benimsemiş olduğu dış politika vizyonu ve attığı stratejik adımlar sayesinde bölgede Katar'ın farklı bir konuma oturmasını sağlamıştır (Gümüştüoğlu, 2019: 69-71). Katar'ın Şeyh Hamad döneminde benimsemiş olduğu dış politika aktivizminin yanında 1939 yılında ülkede petrolün keşfedilmesinden sonra doğalgaz rezervlerinin⁶ bulunması dışa açılıma ivme kazandırmıştır. Öyle ki bu durum ilerleyen süreçte Türkiye ile kurulan ilişkilere de yansımıştır. Diğer taraftan ise Türkiye'de 2002 yılında parlamento seçimlerinden başarı ile çıkan ve yeni iktidara gelen AK Parti döneminin ilk Katar ziyareti dönemin Başbakanı Recep Tayyip Erdoğan öncülüğünde

---

⁵ 2,7 milyon nüfusa ve 11 bin 521 km² yüzölçümüne sahip olan Katar, literatürde küçük devlet olarak geçmektedir. Literatürde küçük devlet ile ilgili yer alan çalışmalara ilişkin ayrıntılı bilgi için bkz. Kamrava, M. (2013). *Qatar Small State, Big Politics*, Cornell University Press, 1. Baskı, 2013, s. 46-52 ve Yetim, M. (2020). "Ortadoğu Gelişmelerinde "Küçük Devletler" Çekişmesi: Son Dönem BAE-Katar İlişkileri, *Ortadoğu Analiz*, Cilt:11, Sayı:95, Eylül-Ekim 2020, s. 58-61.

⁶ Ekonomisi petrol ve doğalgaza dayalı olan Katar'da petrol, Dukhan ve Qatari bölgesinde çıkarılmakla birlikte ülke, Rusya ve İran'dan sonra dünyanın en büyük üçüncü doğalgaz rezervine sahip ülke konumundadır. Dünyadaki doğalgaz rezervlerinin yüzde 15'ine sahip olan Katar'ın doğalgaz üretimini 300 yıl boyunca devam ettireceği düşünülmektedir. Çevrimiçi, <https://www.deik.org.tr/uploads/katar-ulke-profil-2020.pdf>

gerçekleşmiş ve ilerleyen süreçte Türkiye ile Katar arasındaki ilişkilerin geliştirileceğinin sinyali verilmiştir (Göksedef, 2020). Böylece dönemin Cumhurbaşkanı Abdullah Gül'ün 2008 yılında, Katar Emiri Şeyh Hamad bin Halife el-Sani'nin 2001 ve 2009 yıllarında Türkiye'ye gerçekleştirdiği ziyaretler göz önüne alındığında üst düzey ziyaretler artarken buna paralel olarak ikili ilişkilerde ivme kazanmıştır (Başkan ve Pala, 2020: 69). Artan ziyaretlere paralel olarak Türkiye-Katar arasındaki siyasi ilişkilerin yanında ekonomik ilişkilerde gelişmiştir.

Şeyh Hamad'ın iktidara gelişi hem Katar açısından hem de bölge ülkeleri ile kurulacak ilişkileri etkilemesi bakımından bir dönüşüm meydana getirmiştir. Şeyh Hamad döneminde iki ülke arasındaki temelleri atılan yakınlaşma süreci Katar'ın asıl kurucusu olarak adlandırılan Şeyh Kasım'a babası Muhammed bin el-Sani'nin yönetimi ve görevi devretmesi gibi Şeyh Hamad'ın da oğlu Şeyh Temim bin Hamad el-Sani'ye 2013 yılında yönetimi devretmesi ile devam etmiştir (Kurşun, 2013). Burada belirtmek gerekirse Katar için önemli bir figür olan Şeyh Kasım'ın Osmanlı Devleti ile kurduğu bağlar, Türkiye ve Katar arasında kurulan ilişkilerde zemini hazırlamıştır. İlerleyen süreçte gerek uluslararası ve bölgesel dinamikler gerekse de yerel dinamikler, Ankara ve Doha yönetimi arasında yakın ilişkiler kurulmasının yolunu açmıştır.

2.1. 2000 ve 2010 Yılları Arası Türkiye-Katar İlişkileri

2000 ve 2010 yılları arasında Türkiye ve Katar arasındaki ikili ilişkilerin gelişim süreci incelendiğinde hem her iki ülkenin iç dinamiklerinde hem de uluslararası bağlamda yaşanan dış dinamiklerde yaşanan gelişmelerin etkili olduğu görülmüştür. Bu bağlamda iç dinamiklere ilk olarak Katar açısından bakıldığında Katar Emiri olmadan önce Savunma Bakanlığı ve Genelkurmay Başkanlığı görevini icra eden Şeyh Hamad bin Halife el-Sani Haziran 1995 yılında kansız bir darbe ile babası Halife bin Hamad'ı devirerek Katar emiri olmuş ve Katar'ı Suudi Arabistan etkisinden çıkararak benimsemiş olduğu dış politika vizyonu çerçevesinde bölgede Katar'ın farklı bir konuma oturmasını sağlamıştır (Gümüşlüoğlu, 2019: 69-71). Katar'ın Şeyh Hamad döneminde benimsemiş olduğu dış politika aktivizminin yanında 1939 yılında ülkede petrolün keşfedilmesinden sonra doğalgaz rezervlerinin⁷

⁷ Ekonomisi petrol ve doğalgaza dayalı olan Katar'da petrol, Dukhan ve Qatari bölgesinde çıkarılmakla birlikte ülke, Rusya ve İran'dan sonra dünyanın en büyük üçüncü doğalgaz rezervine

bulunması dışı açılıma ivme kazandırmıştır. Dolayısıyla söz konusu faktörlerin etkileri 2000’li yıllarda daha görünür olmaya başlamış ve bu durum da ilerleyen süreçte Türkiye ile kurulan ilişkilere de yansımıştır. Diğer taraftan ise Türkiye’de 2002 yılında parlamento seçimlerinden başarı ile çıkan ve yeni iktidara gelen AK Parti döneminin benimsemiş olduğu politikalar iki ülke arasında ilerleyen süreçte ilişkilerin gelişmesinin yolunu açmıştır. Öyle ki yen iktidarın ilk Katar ziyareti dönemin Başbakanı Recep Tayyip Erdoğan öncülüğünde gerçekleşmiş ve ilerleyen süreçte Türkiye ile Katar arasındaki ilişkilerin geliştirileceğinin sinyali verilmiştir (Göksedef, 2020).

Diğer taraftan 2000 sonrası ikili ilişkileri etkileyen dış dinamikler incelendiğinde, Soğuk Savaş’ın sona ermesi ile bir tarafta ABD’nin diğer tarafta SSCB’nin yer aldığı çift kutuplu düzenden ABD’nin uluslararası sistemin başat aktörü olduğu tek kutuplu sisteme geçilmesi ve 11 Eylül 2001 olayları gibi meydana gelen gelişmelerin genel olarak uluslararası sistemde ve Ortadoğu bölgesinde büyük etkilere sebep olduğu görülürken özelde de Türkiye-Katar arasındaki ilişkilerin gelişim sürecini etkilediği analiz edilmiştir. Daha açık şekilde ifade etmek gerekirse 11 Eylül 2001’de meydana gelen saldırılar, uluslararası sistemin süper gücü konumundaki ABD için bir kırılmayı da beraberinde getirmiştir. 11 Eylül 2001 tarihinde New York’taki İkiz Kulelere ve Washington’daki Pentagon binasına yapılan terör saldırıları sonucunda ABD saldırgan bir dış politika izlemiştir (Balci, 2018: 278). Saldırıların sorumlusu olarak terör örgütü el-Kaide’nin gösterilmesi neticesinde ABD yönetimi tarafından teröre karşı savaş, önleyici savaş gibi kavramlar hem söylemsel düzeyde dile getirilmiş hem de ABD’nin politika yapım sürecinde etkisini göstermiştir (Kurt, 2019). Dolayısıyla söz konusu saldırılar ABD’nin ulusal güvenliği için bir tehdit oluştururken aynı zamanda bundan sonraki süreçte saldırgan ve tek taraflı bir dış politika benimsemesi de beraberinde getirmiştir.

11 Eylül 2001 tarihinde düzenlenen saldırılar ile ABD ilk kez kendi topraklarında açık bir hedef haline gelmiş ve dönemin ABD Başkanı George W. Bush tarafından kongrede teröre karşı savaş ilan edilmiştir. Bu çerçevede ABD, ilk

---

sahip ülke konumundadır. Dünyadaki doğalgaz rezervlerinin yüzde 15’ine sahip olan Katar’ın doğalgaz üretimini 300 yıl boyunca devam ettireceği düşünülmektedir. Çevrimiçi, <https://www.deik.org.tr/uploads/katar-ulke-profil-2020.pdf>

olarak Ekim 2001 tarihinde Usame Bin Ladin ile birlikte el-Kaide üyelerini ABD'ye teslim etmediği için Afganistan'a saldırarak tepkisini göstermiştir (Başkan, 2016: 7-8). Ayrıca NATO da 11 Eylül saldırılarının ardından ilk kez üyelerinden birisine yapılan saldırının hepsine yapılmış bir saldırı olarak kabul edeceğini öngören beşinci maddeyi devreye sokmuştur. Körfez ülkelerinin de bu yönde NATO'nun çabalarına destek verdiği görülmüştür. Öyle ki Haziran 2004 tarihinde NATO tarafından Ortadoğu bölgesinde yer alan ülkeler ile ilişkileri geliştirmek amacı ile İstanbul'da "İstanbul İşbirliği Girişimi" başlıklı bir zirve toplantısı düzenlenmiştir (Turk Press, 2015). Gerçekleştirilen zirveye Bahreyn, Kuveyt, Suudi Arabistan, Umman, BAE'nin yanı sıra Katar katılmış ve söz konusu ülkeler NATO ile ortaklıklar kurmaya davet edilmişlerdir. Bu bağlamda ilgili girişime Kuveyt 2004, Bahreyn, Katar ve BAE ise 2005 yılında üye olmuşlardır. Burada belirtmek gerekirse söz konusu dönemlerde Türkiye ve Katar arasında gelişmeye başlayan ilişkiler göz önünde bulundurulduğunda Katar'ın girişime 2005 yılında üye olmasının ilerleyen süreçte Türkiye ile Katar arasında güvenlik ekseninde ilişkilerin gelişmesinin önünü açtığı söylenebilir (Webb, 2019).

Öte yandan ABD'nin terörle bağlantılı olduğu gerekçesi ile Afganistan'a yaptığı saldırıyı Mart 2003 tarihinde Irak'ın işgali izlemiştir. ABD'nin benimsemiş olduğu dış politika çizgisi genel olarak uluslararası sistemi özelde ise Körfez bölgesini derinden etkilemiştir (Al-Sayegh, 2004: 107). ABD'nin Irak'a yapmış olduğu müdahale ile birlikte bölgede uzun yıllardır var olan kutuplaşma kendisini daha açık göstermeye başlamıştır. Bu çerçevede, bölgesel düzlemde kutuplaşma, bir tarafta ABD yanlısı politikalar izleyen Suudi Arabistan liderliğindeki BAE, Mısır ve Ürdün'den oluşan statüko kampı etrafında şekillenirken diğer taraftan da ABD karşıtı dış politika yönelimleri olan İran öncülüğündeki Suriye, Hamas, Lübnan Hizbullah'ı ve bir takım Iraklı Şii gruplardan oluşan revizyonist kamp çevresinde belirginleşmiştir. Bu dönemde bölgedeki genel tablo içerisinde Türkiye ve Katar'ın konumuna bakıldığında, önceden her ne kadar statüko kampına yakın konumlansalar da ilerleyen süreçte bölgede yaşanan gelişmeler neticesinde Ankara ve Doha yönetimlerinin farklı bir blok içerisinde yer almaya başladıkları görülecektir (Yeşilyurt ve Yetim, 2020: 132).

11 Eylül 2001 saldırıları sonrası ABD'nin Irak'ı işgalinin bölge ülkelerinden olan Katar üzerindeki yansımalarına bakıldığında, ABD'nin saldırgan politikalarından çok etkilenmediği görülmektedir. Bir diğer ifade ile saldırılar öncesinde yani 1990'lı yıllarda çeşitli sorunlarla karşı karşıya kalan Katar, bir taraftan Suudi Arabistan etkisinden çıkıp bağımsız bir politika oluşturmaya çalışırken diğer taraftan da 1980'li yıllarda petrol fiyatlarının düşmesinin de etkisi ile petrole olan bağımlılığını azaltmanın yollarını bulmakla meşgul olmuştur (Başkan, 2016: 39).

Böyle bir ortamda, ABD'nin Suudi Arabistan'da yer alan Prens Sultan Hava Üssü'nden Hava Kuvvetlerini Katar'daki el-Udeyd Üssü'ne taşıması rejim güvenliği bağlamında Suudi Arabistan endeksli politika izleyen Katar'ın Suudi hegemonyasını sınırlandırarak ABD güvenlik şemsiyesi altına daha fazla girmesine yol açmıştır. Katar ve ABD arasında Haziran 1992'de imzalanan anlaşmaya göre yasal çerçevesi oluşturulan üs, Afganistan'daki ABD operasyonları için lojistik merkez olmakla birlikte "Irak'a Özgürlük Operasyonu" için önemli bir komuta ve üs merkezi olarak yer almıştır (Blanchard, 2005: 11). Katar'ın 1990'lı yıllarda bir milyar doların üzerinde yatırım yaptığı söz konusu üssü ABD, Eylül 2001 tarihinden itibaren kullanmaya başlamıştır (Gordon ve Schmitt, 2003). Katar'ın yanı sıra ABD de söz konusu üs için önemli paralar harcamıştır. Bu doğrultuda ABD, 2002 ile 2011 yılları arasında el-Udeyd üssünün iyileştirilmesi ve geliştirilmesi için 459 milyon dolardan fazla harcama yaparken 2012 yılında da bu kapsamda kongreden 37 milyon dolar talepte bulunmuştur (Kamrava, 2013: 90). Böylece ABD'nin bölgede askeri varlığını somut bir şekilde hissettirmesi Katar'da ulusal güvenliğini teminat altına aldığı algısı uyandırmıştır. Dolayısıyla Katar, rejim güvenliği gibi tehdit algılamaları ile uğraşmaktan ziyade benimsemiş olduğu dış politika çerçevesinde hareket etmeye başlamıştır (Erboğa, 2020: 157). Katar'ın görece kendini güvende hissettiği ortamın bölgede aktif rol oynamasının önünü açarak NATO üyesi olan ve ABD'nin Ortadoğu politikasına benzer politikalar yürüten Türkiye ile yakın ilişkiler kurmasının da yolunu açtığı söylenebilir.

11 Eylül olaylarının Türkiye üzerindeki yansımalarına ve nasıl etkilediğine bakıldığında, söz konusu saldırılardan önce Türkiye'nin gerek güvenlik gerekse ekonomik problemlerle baş etmeye çalıştığı görülmektedir. Bu bağlamda Ankara

yönetiminin 1980'li yıllardan itibaren Türkiye'ye yönelik saldırılarını arttıran terör örgütü PKK ile verdiği bir mücadele söz konusu iken Abdullah Öcalan'ın Kenya'da yakalanması, İran ve Suriye'nin PKK'ya yönelik lojistik desteklerini kesmesi gibi bağlamlarda büyük ölçüde PKK tehdidini bertaraf ederek 2000'li yıllara doğru gitmiştir. Diğer taraftan ise Türkiye 1990'lı yılların ortasından itibaren çeşitli ekonomik krizler yaşamıştır (Başkan, 2016: 39).

Türkiye'de söz konusu saldırılar öncesi genel tablo böyle iken Ankara yönetimi, 11 Eylül saldırıları sonrası ABD'nin terörle mücadele politikasına destek vermiş ve bu doğrultuda ABD yönetiminin Afganistan'a operasyon kararı alması üzerine üslerini ve hava sahasını operasyona destek için açmıştır (Balcı, 2018: 279). Verilen destek neticesinde Türkiye, ABD'den siyasi ve ekonomik kazanımlar elde etmiştir. Dolayısıyla 11 Eylül saldırıları sonrasında ABD, Türkiye'yi bölgede kendisine yakın bir müttefik olarak görmüştür. ABD liderleri tarafından da bu durum dile getirilmiştir. Bu bağlamda dönemin ABD Savunma Bakan Yardımcısı Paul Wolfowitz, Temmuz 2002 tarihinde İstanbul'da yaptığı konuşmada, terörizme karşı savaşta Türkiye'yi bir model olarak işaret ederken 2004 yılında İstanbul'un ev sahipliği yaptığı NATO zirvesinde George W. Bush gerek coğrafi konumu gerekse de demokrasi anlayışı itibarıyla Türkiye'yi model ülke olarak işaret etmiştir (Başkan, 2016: 47).

Diğer taraftan ABD'nin 2003 yılında Irak'ı işgalinin ardından bölgede bir güvenlik sorunu ortaya çıkmıştır. Dolayısıyla bölge ülkeleri tarafından ABD'nin kendilerini koruyacağı düşüncesi sorgulanmaya başlamıştır. Savaş ile birlikte Irak'ta mezhepçi şiddetin tırmanması ve savaşın bölgesel düzlem üzerindeki etkisi, 2003 yılına kadar bölgeye ekonomi odaklı yaklaşan Türkiye'nin artık bölge ile siyasi olarak da ilgilenmesinin yolunu açmıştır (Harunoğlu, 2016: 1). Dolayısıyla ABD'nin müdahalesi ile birlikte bölgede ortaya çıkan güvelikten kaynaklı sorunlar bir taraftan Katar'ın içinde yer aldığı KİK ülkelerini diğer taraftan Türkiye'yi bölgede stratejik ortaklar aramaya itmiştir. Bu doğrultuda, 2 Eylül 2008 tarihinde KİK ülkeleri, Türkiye'yi stratejik ortak ilan etmiş ve aynı gün taraflar arasında bir Mutabakat Zaptı (İyi Niyet Sözleşmesi) imzalanmıştır (Akkaya, 2013: 21). Söz konusu zapt uyarınca da Türkiye-KİK Stratejik Diyalog toplantıları yapılması kararlaştırılmıştır (Diriöz, 2009: 80). Böylece ilerleyen süreçte KİK ülkeleri ile ikili ilişkilerini geliştirmeye

başlayan Türkiye'nin KİK içerisinde, Katar ile bağlar kurarak ikili ilişkilerini ve işbirliğini geliştirmesinin yolu da açılmıştır.

ABD'nin 11 Eylül saldırıları sonrasında teröre karşı savaş bağlamında gerçekleştirmiş olduğu Afganistan ve özellikle de Irak müdahalesi ile birlikte bölgede askeri güç olarak varlık göstermesi durumu, bölgesel güçlerin kendi aralarındaki rekabeti sınırlayıcı bir etki de yaratmıştır (Erboğa, 2020: 156). Bu durumun Türkiye ve Katar arasındaki ilişkilere yansımaya bakıldığında, iki ülkenin birbirlerine karşı politika yönelimini hızlandırıcı bir etki yapmıştır. Bir taraftan 2002 yılında Türkiye'de iktidara gelen AK Parti'nin çok yönlü dış politika anlayışı diğer taraftan Katar'da ABD'nin askeri olarak konuşlanmasının etkisi ile Katar'ın dış politika anlayışını Suudi Arabistan etkisinden sıyrılıp bölgedeki diğer güçler ile temas geliştirme üzerine inşa etmesi Ankara ve Doha yönetimleri arasındaki ilişkilerin gelişim sürecine ivme kazandırmıştır.

Bununla birlikte ABD'nin Irak'a müdahalede bulunması ile birlikte bölgede askeri olarak varlık göstermesi bölgesel bağlamda çatışmacı olmayan bir ortam oluştururken diğer taraftan Ankara ile Doha yönetimlerinin benimsemiş oldukları dış politika anlayışı da her iki tarafın bölgede arabuluculuk faaliyetlerinde bulunmasına olanak tanımıştır. Başka bir deyişle ABD'nin bölgede yaratmış olduğu liderlik boşluğu ve çatışmacı olmayan bir ortam Türkiye ve Katar'ın bölgesel bağlamda arabuluculuk girişimlerinde bulunmasını beraberinde getirmiştir (Başkan, 2016: 56). Bu bağlamda Katar, Irak'ta Saddam Hüseyin ile ABD, Hamas, el-Fetih ile İsrail ve Lübnan Devleti ile Hizbullah arasında arabuluculuk girişimlerinde bulunmuştur (Fromherz, 2012: 89). Türkiye ise İsrail ile Suriye, Hamas ile el-Fetih, Irak ile Suriye, Lübnan ile Irak arasında arabuluculuk yapmaya çalışmıştır (Altunışık, 2011: 195). Dolayısıyla Doha ve Ankara yönetimleri özellikle Filistinli gruplar arasında, Irak'ta yer alan taraflar ve Lübnan'daki gruplar arasındaki ihtilafları çözmek için çeşitli girişimlerde bulunmuşlardır (Erboğa, 2020: 158). Söz konusu girişimlerde Türkiye ile Katar yakın ilişkilerde bulunarak ortak çözümler bulmaya çalışmışlardır. Bu durum ise Ankara-Doha hattı arasındaki siyasi bağlamda yürütülen ilişkilerin yakınlaşmasını beraberinde getirmiştir. Ancak Ankara-Doha hattı arasındaki ilişkilerdeki asıl yakınlaşma 2010 yılının sonunda Tunus'ta patlak veren ve bölge

lkelerine yayılan Arap Baharı sürecinde yaşanan gelişmeler ile birlikte ortaya çıkmıştır.

2.2. 2010 Yılından Günümüze İlişkilerin Belirleyici Faktörleri

Genel olarak Ortadoğu özelde ise Körfez bölgesinde 2010 yılı ve sonrasında meydana gelen olaylar Türkiye ve Katar arasında yakın ilişkiler kurulmasında önemli bir hususu oluşturmuştur. Bu bağlamda ilk olarak 2010 yılının sonunda Tunus'ta başlayan ve domino etkisi ile birlikte bölge ülkelerine yayılan Arap Baharı süreci ile birlikte bölgesel düzlemde önemli değişiklikler meydana gelmiştir. Söz konusu değişiklikler bir taraftan bölge ülkelerinin kendi aralarındaki ilişkileri etkilerken diğer taraftan da Ankara-Doha hattı arasındaki ilişkileri etkilemiştir. Diğer taraftan özellikle 2010 yılından itibaren Türkiye ve Katar'ın bölgesel bağlamda yaşanan olaylara yönelik ortak politik tutum sergilemeleri ikili ilişkilerin gidişatını olumlu yönde etkilemiştir.

a. Arap Baharına Yönelik Tutum

Tunus'ta seyyar satıcılık yapan niversite mezunu Muhammed el-Buazizi'nin Sidibuzeyd'de polis tarafından şiddete maruz kalması ve 17 Aralık 2010 tarihinde kendini yakması ile başlayan halk gösterilerinin bir yıl gibi kısa bir sürede Ortadoğu ve Kuzey Afrika ülkelerine yayılarak domino etkisi yaratması "Arap Baharı" olarak adlandırılmaktadır. Bölgede Arap Baharı sürecinin patlak vermesinde, otoriter rejimler yerine demokratik hkmetler kurulması talebi, toplumda ekonomik eşitsizliklerin yol aıtığı işsizlik, yoksulluk, gelir eşitsizliği ve bölgenin maruz kaldığı siyasi ve güvenlik temelinde yaşanan sorunlar itici gücü oluşturmuştur (Hroub, 2014). Bu sorunlar bağlamında bölge ülkelerinde meydana gelen gösteri, protesto ve yürüyüşlerde protestocular temel olarak "Eř-şaab yurid iskat en-nizam" yani "Halk rejimi devirmek istiyor" sloganı etrafında birleşerek gösteriler düzenlemişlerdir.

Ortadoğu ve Kuzey Afrika bölgesinde meydana gelen Arap Baharı süreci başladığı andan itibaren söz konusu bölgede büyük çaplı değişikliklere yol açaçağının sinyalini vermiştir. Başka bir deyişle gerek Tunus'ta gerekse Mısır'da 30 yıl süre ile iktidarda yer alan yöneticiler iki veya  hafta gibi kısa bir zaman diliminde iktidarlarını bırakmışlardır (Uysal, 2012: 315). Yine Libya'da 42 yıldır iktidarda olan Muammer Kaddafi yönetimine karşı başlatılan gösteriler, Kaddafi

yönetiminin iktidardan düşmesi ile sonuçlanmış ve iç savaşın yaşandığı ülkeye NATO müdahalesi söz konusu olmuştur. Suriye’de ise barışçıl şekilde başlayan gösteriler, Beşar Esad rejiminin müdahalesi neticesinde bir iç savaşa dönüşmüştür. Ürdün ve Fas gibi parlamenter monarşiler yapmış oldukları reformlar ile bu süreci görece yumuşak şekilde atlattıklarıdır (Canlı, 2020). Keza Körfez ülkeleri de petrol gelirlerinden elde ettikleri mali kazanç sayesinde göstericileri susturmayı başarmıştır. Öte yandan Abdulla, Körfez ülkelerinin Arap Baharından ne derece etkilendiklerine dair bir sınıflandırma yaparak en çok etkilenen ülkelerin Umman ve Bahreyn, en az etkilenenlerin ise Katar ve BAE, kısmen etkilenenlerin ise Suudi Arabistan ve Kuveyt olduğu yönünde bir çıkarıma varmıştır (Abdulla, 2014: 42-46). Görüldüğü üzere söz konusu ayaklanmalar her ülkede değişik şekilde cereyan etmiş ve bölge ülkelerinin olaylara ilişkin tepkisi de farklı olmuştur. Ancak belirtmek gerekirse halk hareketleri ile birlikte bölgede meydana gelen büyük kırılmanın etkileri günümüzde de devam etmektedir. Öyle ki kırılma sonucunda oluşan sarsıntılar gerek Lübnan’da gerekse de Ekim 2019’dan beri devam eden protesto dalgası ile Irak’ta kendini göstermektedir.

Arap Baharı başlamadan önce görece yakın ilişkiler içerisinde olan Türkiye ve Katar, halk gösterilerinin patlak vermesi ile bölgesel bağlamda sürece ilişkin ortak politikalar izlemişlerdir. Bu bağlamda, Tunus’ta gösteriler ilk başladığı zaman Türkiye ve Katar temkinli yaklaşmıştır. Öyle ki Türkiye, Tunus lideri Zeynel Abidin görevini bırakıncaya kadar yaşanan olaylara ilişkin üzüntü ve endişelerini dile getiren açıklama dışı herhangi bir açıklama yapmazken Katar da aynı şekilde Tunus halkının taleplerine saygı gösterildiği belirtmek dışında bir ifade de bulunmamıştır. Burada belirtmek gerekirse Katar, olayların başladığı süreçte söylemsel düzeyde kapsamlı bir açıklama yapmamakla birlikte el-Buazizi’nin görüntülerini el Cezire aracılığıyla sıklıkla yayınlamıştır (Başkan, 2016: 85). Ardından ise Ankara ve Doha yönetimi, bölgedeki var olan rejimler ile söz konusu süreç başlamadan önce sürdürdüğü yakın ilişkilerini bir yana bırakarak halk gösterilerine destek veren bir politika benimsemişlerdir. Özellikle Arap Baharında Mısır, Libya ve Suriye özelinde sokağa inen ve demokratik değişim talebi ekseninde gösteriler gerçekleştiren halkın yanında yer alarak onlara destek veren politikalar benimseyen Türkiye ve Katar’ın aynı duruşu Bahreyn’de sergilemediği görülmektedir. Dolayısıyla nüfusunun çoğunluğu Şiilerden oluşan Bahreyn’de meydana gelen gösterilerde, Katar-Türkiye

hattı göstericilerin yanında yer almamakla birlikte mevcut iktidarın protestoculara yönelik uyguladığı baskıya da tepki vermemiştir (Yeşilyurt ve Yetim, 2020: 148-149).

Arap Baharı esnasında meydana gelen olaylara Türkiye perspektifinden bakıldığında, halk hareketleri başladıktan sonra dönemin Başbakanı Erdoğan ve Dışişleri Bakanı Ahmet Davutoğlu sıklıkla, Cumhurbaşkanı Gül ise zaman zaman Mısır, Libya ve Suriye’de yaşanan gelişmelere yönelik kapsamlı açıklamalar yaparak devlet adamlarının ne gibi adımlar atmaları gerektiği konusunda kesin ve net ifadeler kullanmışlardır. Özellikle Arap hakları arasında geniş yankı uyandıran ve takdirle karşılan bu gibi ifadeler sonrasında bireysel seviyede Türk devlet adamları ve genel olarak Türkiye Cumhuriyeti devleti ile ilgili sempati düzeyi çok yüksek seviyelere ulaşmış ve birçok şekilde bu olumlu yaklaşımın tezahürleri görülmüştür (Kıbaroğlu, 2011: 31). Diğer taraftan ise bölgede Arap Baharı patlak vermeden önce “komşularla sıfır sorun” yaklaşımını benimsemiş olan ve bu yaklaşım çerçevesinde yakın komşuları ve coğrafyası ile en az düzeyde sorun yaşanmasını amaçlayarak bölgeyi istikrarlı bir duruma getirmeyi hedefleyen ve bölge ülkeleri ile ilişkilerini herhangi bir çatışma olmadan geliştirmeye çalışan bir Türkiye varken meydana gelen gösteriler ile birlikte bu yaklaşımda kırılma olduğu yönünde yorumlar da gündeme gelmiştir (Duran ve Özdemir, 2012: 186). Ancak bu noktada belirtilmelidir ki Türkiye’nin söz konusu süreçte izlemiş olduğu “insani müdahale” prensibine dayalı dış politika söylemi çerçevesinde “insanlık dışı davranış” sergileyen ve bu davranışlarıyla aynı zamanda Türkiye’nin çıkarlarına da darbe vuran ülkelerin devlet adamlarına karşı sert tavır geliştirmesi de anlaşılır bir durum olmaktadır (Kıbaroğlu, 2011: 33).

Ortadoğu bölgesinde meydana gelen Arap Baharı sürecine yönelik Katar’ın tutumu ise her ne kadar kendisi yönetim biçimi olarak monarşiyi benimsemiş olsa da bölgede demokratik değişim talebi ekseninde meydana gelen gösterilere destek vererek halkın yanında yer almıştır. Dolayısıyla Ankara ve Doha yönetimlerinin Arap Baharında özellikle Müslüman Kardeşler ile olan yakın bağları ve bu doğrultuda Mısır’da benzer politikalar izlemeleri yine Suriye ve Libya’yı da içine alan üç ülke bağlamında yürütmüş oldukları yakın politikalar ve arabuluculuk faaliyetleri Türkiye-Katar ittifakının ortaya çıkışını beraberinde getirmiştir. Bir başka

ifade ile Ankara ve Doha yönetimleri arasındaki ikili ilişkiler büyük ölçüde Arap Baharı sonrası bölgesel düzlemde ortaya çıkan jeopolitik ortamdan etkilenecek gelişme göstermiştir (Çetinoğlu Harunoğlu, 2016: 2-3). Böylece söz konusu süreç Türkiye ve Katar'ın kendi jeopolitik hedefleri doğrultusunda hareket etmesine yol açan siyasi bir boşluk da yaratarak Türkiye ile Katar arasındaki ilişkilerin daha da yakınlaşmasına yol açmıştır.

Bölgede meydana gelen İran devrimi akabinde yaşanan İran-İrak Savaşı, Irak'ın Kuveyt'i işgali ve ABD'nin 2003 yılında Irak'a müdahalesi gibi konularda KİK ülkeleri genel olarak ortak tehdit algısı neticesinde birlikte hareket etmişlerdir. Ancak Arap Baharı ile birlikte bölgede farklı bloklaşmalar ortaya çıkmıştır. Özellikle bu blokların ortaya çıkmasında Müslüman Kardeşlere yönelik izlenilen politik tutumların farklı olması önemli bir rol oynamıştır (Erboğa, 2020: 168). Bu doğrultuda bir tarafta İran'ın öncülüğünde Suriye ve Lübnan'daki önemli siyasi-askeri aktör Hizbullah'ın yer aldığı blok yer alırken diğer tarafta Arap Ayaklanmaları sürecinde güçlenen Müslüman Kardeşler ilişkili gruplara destek veren Katar ve Türkiye bloğu ayrıca Müslüman Kardeşler veya Katar karşıtı blok olarak da adlandırılan Suudi Arabistan, BAE, Mısır gibi ülkelerin yer aldığı bloklaşmadan söz edilmiştir (Zweiri ve Doğan Akkaş, 2021: 29). Türkiye ve Katar'ın genel olarak Arap Baharı sürecinde halkın yanında yer alan tavır sergilemeleri özel olarak ise Mısır'daki askeri darbe, Libya'da yaşanan gelişmeler ve Suriye iç savaşında benzer politik tavırlar izlemeleri Ankara-Doha hattında yakınlaşmanın ve ittifaklık ilişkilerinin önünü açmıştır.

Mısır ve Müslüman Kardeşler Faktörü

Arap Baharı olarak tanımlanan olayların ikinci durağı olan Mısır'da gösteriler, 25 Ocak 2011 tarihinde Tahrir Meydanı'nda "özgürlük, onur, aş" sloganları eşliğinde başlamıştır. "Öfke Günü" olarak da isimlendirilen halk hareketlerinin başlamış olduğu tarihten itibaren Mısır'da gelişen olaylar neticesinde otuz yıldır iktidarda olan Hüsnü Mübarek rejimi, 11 Şubat 2011'de tarihinde iktidarı bırakmıştır (İncekaya, 2018). Türkiye, söz konusu hareketler esnasında Hüsnü Mübarek'e halkın taleplerine uyması konusunda çağrıda bulunan ilk ülke olmuştur. Bu bağlamda dönemin Başbakanı Erdoğan Mübarek'e seslenerek halkın taleplerini dinleyerek söz konusu talepleri yerine getirmesini vurgulamıştır (Pala ve Aras, 2015:

10). Ayrıca Başbakan Erdoğan başkent Kahire’de gösteriler patlak verdikten bir hafta sonra mecliste bir konuşma yaparak bölgede demokrasi, istikrar ve barıştan yana oldukları dile getirmiştir (Başkan, 2016: 85).

Katar ise başkent Kahire’de olaylar başladığında Türkiye’ye göre daha temkinli davranmış ve Mübarek görevi bıraktıktan sonra bir açıklama yapmıştır. Ancak belirtmekte fayda var ki Doha yönetimi, Mısır halkının iradesine saygı duyduğunu ve halkı desteklediğini belirten ilk Körfez ülkesi olmuştur (Başkan, 2016: 86). Diğer taraftan devrimlerin sesi olarak nitelendirilen Doha merkezli el-Cezire’nin Mısır’da sokağa dökülen halkı harekete geçirme ve yaşananları dünya kamuoyuna aktarma noktasında önemli rolü olmuştur. Bu noktada, Katar’ın el-Cezire aracılığı ile halka desteğini sunmasında, hem gösterilerin başından beri halkın taleplerine saygı duyması hem de Mısır’ın 1996 senesinde Katar Emiri Hamad bin Halife el-Sani’ye karşı bulunulan darbe girişimindeki pozisyonunun etkili olduğu söylenebilir (Al-Rantisi, 2020: 201).

Mısır halkının sokağa dökülme sebeplerinden birisini oluşturan demokratik seçimle görev başına gelmiş bir iktidar talebi doğrultusunda 2012 yılında seçimler gerçekleşmiştir. Söz konusu seçimler sonrasında 30 Haziran 2012 tarihinde Müslüman Kardeşler (İhvan) destekli Muhammed Mursi⁸ Cumhurbaşkanı seçilmiş ve böylece demokratik yöntemlerle göreve gelen Mısır’ın ilk lideri olmuştur (İncekaya, 2018). Bununla beraber, Mübarek’in iktidardan uzaklaşarak Mursi’nin göreve başladığı tarihe kadar Mısır’ı Yüksek Askeri Konsey idare etmiştir. Türkiye’nin Mısır’ın yeni yönetimine ilişkin tutumuna bakıldığında, Ankara yönetimi Mısır ile temasa geçerek iki taraf arasında üst düzey ziyaretler gerçekleşmiştir. Bu çerçevede Mursi Cumhurbaşkanlığı görevine geldikten sonra Mısır’a ilk resmi ziyareti dönemin Cumhurbaşkanı Gül yapmıştır (Sınmaz, 2019: 29). Böylece Ankara yönetimi, Mısır’da demokratik seçimlerle başa gelen Mursi’yi açıkça desteklediğini göstermiştir. Buna karşılık Mursi ise AK Parti’nin kongresine katılmak niyetiyle Eylül 2012’de tarihinde Türkiye’ye resmi bir ziyarette bulunurken yaklaşık iki ay sonra da Başbakan Erdoğan berberindeki bir heyet ile Mısır’a

---

⁸2000-2005 yılları arasında Mısır parlamentosunda milletvekilliği yapan Muhammed Mursi, Haziran 2012 tarihinde yapılan cumhurbaşkanlığı seçimlerinde oyların yüzde 51,73 ‘ünü alarak Mısır’ın seçilmiş ilk Cumhurbaşkanı görevine gelmiştir. 3 Temmuz 2013 tarihinde ise Abdulfettah es-Sisi tarafından gerçekleştirilen askeri darbe neticesinde bu kısa süreli demokrasi tecrübesi son bulmuştur. Hakkında 2015 yılında verilen idam kararı bir sene sonra Yüksek Mahkeme tarafından iptal edilmiş ve Mursi, 2019 yılında ağır cezaevi koşulları neticesinde hayatını kaybetmiştir (Özkan, 2019).

gitmiştir. Yapılan ziyaret kapsamında, Ankara ve Kahire yönetimleri arasında 27 anlaşma imzalanmış ve Mısır'a içinde bulunduğu ekonomik zorluklar ile mücadele etmesi için iki milyar dolarlık kredi sağlanmıştır (Telci, 2013: 162-163). Nitekim iki taraf arasında yapılan üst düzey ziyaretler hem Ankara'nın hem de Kahire yönetiminin birbirlerine ne derece önem verdiklerini göstermesi bakımından önemlidir.

Öte yandan Mübarek döneminde Müslüman Kardeşlere destek verdiği gerekçesi ile Katar ile ikili ilişkileri kötü olan Mısır'ın Doha'ya yönelik tavrı Mursi'nin Cumhurbaşkanı seçilmesi ile birlikte tersine çevrilmiştir. Katar da bu dönemde Türkiye gibi ülke ekonomisinin istikrar kazanmasına yardımcı olmak için Mısır'a 10 milyar dolar maddi destek sağlamakla birlikte Mısır Merkez Bankası'na da iki milyar dolar yatırdığını belirtmiştir (Springborg, 2011: 429 ve Kamrava, 2013: 100). Böylece bir tarafta Türkiye-Katar diğer tarafta ise Mursi liderliğindeki Mısır arasında ekonomik ve siyasi ilişkilerde ilerleme söz konusu olmuştur.

Mısır'da Muhammed Mursi'nin Cumhurbaşkanı seçilmesi ise hem eski rejim yanlıları hem de uluslararası ve bölgesel aktörler nezdinde huzursuzluğa yol açmıştır. Dolayısıyla Mübarek rejimi döneminde birçok ayrıcalığa sahip olan aktörler, önceki rejim ile iyi ilişkiler yürüten Batılı devletler ve Müslüman Kardeşler ile yakın ilişkilere sahip olmayan Suudi Arabistan, BAE gibi ülkeler Mursi'nin iktidara gelmesinden rahatsız olmuşlardır (Miş ve Telci, 2013: 21). Tüm bu faktörler birleştiğinde gelişen olaylar sonucunda Genelkurmay Başkanı Abdulfettah el-Sisi öncülüğündeki Mısır Silahlı Kuvvetleri tarafından Mursi yönetimine karşı 3 Temmuz 2013 tarihinde askeri darbe yapılmıştır (Özkan, 2019).

Darbeden önce Müslüman Kardeşlere yönelik önemli destekte bulunan Türkiye ve Katar, darbeye yönelik eleştirilerini yüksek sesle dile getiren ülkelerin başında yer alırken Sisi yönetiminin destekçisi olan Suudi Arabistan ve BAE ise söz konusu yönetime 2014 yılında 5,8 milyar dolar maddi destekte bulunacaklarını açıklamışlardır (Yetim vd. 2020: 77). Diğer taraftan Başbakan Erdoğan, darbeye ve Müslüman Kardeşlere karşı yürütülen politikayı sert bir şekilde eleştirmiştir. Bu durum ise Ankara ve Kahire yönetimi arasındaki ilişkileri olumsuz yönde etkilemiş ve her iki taraf büyükelçilerini karşılıklı olarak geri çağırmıştır. Türkiye yaşanan olayın ardından büyükelçisini Mısır'a geri göndermişse de Mısır'dan bu yönde bir

adım gelmemiş aksine olay Türkiye'nin Kahire Büyükelçisini istenmeyen adam (persona non grata) ilan etmesine kadar varmıştır (Sımmaz, 2019: 30). Ayrıca Türkiye ve Mısır arasında halen büyükelçiler karşılıklı olarak atanmamakla birlikte Türkiye'nin Kahire büyükelçiliği işlevlerini maslahatgüzar düzeyinde yerine getirmektedir.

Başkent Kahire'de gösteriler patlak verdiğiindeki ihtiyatlı tavrını darbe sürecinde de gösteren Katar'ın söz konusu darbeye yönelik tepkisi Türkiye'ye göre geç olsa da Doha yönetiminin Müslüman Kardeşler üyeleri ile yürüttüğü yakın ilişkiler unutulmamalıdır. Ayrıca 2013 yılında Katar'da emir değişikliği meydana gelmiş ve Halife Hamad iktidarı oğlu Şeyh Temim bin Hamad el-Sani'ye devretmiştir. Yönetime gelen Katar Emiri Şeyh Temim Mısır halkının iradesini ve ülkenin istikrarını desteklediklerinin altını çizmiştir. Doha'nın Mısır'daki darbeye yönelik tepkisini Türkiye'ye göre geç vermesi ise bazı analistler tarafından Ankara ve Doha arasında bölgesel düzlemde izlenen siyasi uyumun sonu gibi yorumlansa da diğer yorumcular Katar'ın bu süreçte Suudi Arabistan ve BAE'nin baskısı altında olduğuna dikkat çekmişlerdir (Pala ve Aras, 2015: 12). Bu tür söylemlerin dile getirilmesinde, Doha yönetiminin darbe sonrası göreve gelen Sisi yönetimini kutlaması etkili olmuştur. Diğer taraftan Müslüman Kardeşlerin önemli figürlerinden birisi olan Kasım Sultan, Katar'ın İhvan üyelerine yönelik izlenen politika ile ilgili değerlendirmede bulunarak Doha yönetiminin geçmişten bugüne İhvana karşı yürütülen politikalarında herhangi bir değişikliğe gitmediğini ve ülkenin İhvan ve bütün ideolojilere karşı hoşgörülü olduğunun altını çizmiştir (Gümüşlüoğlu, 2019: 140-142). Ayrıca Katar'ın yeni Emiri Temim el-Sani, Mursi'nin tutuklanmasına yönelik tepkisini dile getirerek Mısır'da yaşanan olaylara ilişkin kaygılarını belirtmesi Sisi yanlısı bir duruş sergilemediği göstermesi açısından önemlidir.

Darbeden sonra Müslüman Kardeşlerin dini liderlerinden birisi olan Mısırlı Sünni din adamı Yusuf el-Karadavi tekrardan Doha'ya dönerek darbeden üç gün sonra el-Cezire kanalında yayınlanan "Hayat ve Şeriat" programında Mısır'da Mursi yönetimine karşı gerçekleştirilen darbeye yönelik tepkisini dile getirmiş ve Mısır halkına darbeye karşı direnmeleri gerektiği yönünde bir çağrıda bulunmuştur (Yetim, 2014: 345). Bu olaylar Katar'ın yeni emir döneminde Müslüman Kardeşlere yönelik

izlediği politikanın değişmediği gösterirken tekrardan Katar ile Mısır arasındaki ilişkilerin bozulmasına da sebep olmuştur.

Katar'ın Müslüman Kardeşlere verdiği destek hareketin kendi ülkelerindeki etkinliklerini yasaklayan Suudi Arabistan, BAE ve Bahreyn ile ilişkilerinin de bozulmasına yol açmıştır. Nitekim KİK ülkeleri 2014 yılında konsey içinde imzaladıkları ve terör örgütlerinin söz konusu ülkelerde barındırılmaması vurgulayan anlaşma bağlamında Katar'ın anlaşmaya uymadığı ve Müslüman Kardeşler üyelerini sınır dışı etmediği gerekçesi ile büyükelçilerini çekmişlerdir. (Yousef, 2014). Yusuf el-Karadavi'nin söz konusu KİK ülkelerin aleyhine yaptığı açıklamalar Katar'a yöneltilen eleştirileri arttırarak Doha ve KİK ülkeleri arasında gerginliği tırmandırmıştır (Yetim, 2015: 299). Yaşanan olaylar neticesinde Katar Dışişleri Bakanlığı bir açıklama yaparak el-Karadavi'nin açıklamalarının Katar'ın dış politikasını yansıtmadığını ve Katar'ın dış politikasının yalnızca devletin resmi kanalları tarafından temsil edildiğini vurgulamıştır (Toumi, 2014).

Katar ve Türkiye arasında Mısır'da gelişen olaylara ilişkin politikalarının uyum içerisinde olduğunu gösteren bir başka olay Cumhurbaşkanı Mursi'ye askeri darbe yapılması neticesinde 105 kişinin ölüm cezasına çarptırılması olayında görülmüştür (Pala ve Aras, 2015: 12). Mursi ve Müslüman Kardeşlerden yüzü geçen kişi hakkında idam cezası verilmesinden kısa bir süre sonra Erdoğan açıklama yaparak Mısır'ın seçimle göreve gelen Cumhurbaşkanı'na söz konusu cezanın verilmesi ile birlikte Mısır'ın önceki haline geri döndüğünü ve Batının ise kendi ülkelerinde idam cezasını kaldırırken Mısır'dakine sessiz kaldıklarını belirtmiştir (Şahin, 2015). Gerek Türkiye'nin gerekse Katar'ın Müslüman Kardeşler ile yakın ilişkiler kurması bölge ülkeleri ile aralarında ciddi kırılmalara neden olmuştur. Özellikle Katar'ın söz konusu oluşuma vermiş olduğu destek neticesinde KİK ülkelerinden Suudi Arabistan ve BAE ile arasının açılmasına yol açmış ve ilerleyen süreçte bu denkleme Bahreyn ve Mısır'ın da eklenmesi söz konusu ülkeler tarafından Katar'a abluka uygulanmasını beraberinde getirmiştir.

Ankara ve Doha yönetimi açısından Mısır'da Mursi'nin iktidara gelmesi, Mısır ile siyasi ve ekonomik iş birliğini geliştirmenin yanında iki tarafın jeopolitik amaçlarına ulaşmak için birlikte hareket etmelerinin yolunu açması bakımından önemli görülmüştür (Pala ve Aras, 2015: 10). Ancak Mısır'da meydana gelen darbe,

Türkiye-Katar ittifakının bölgede Müslüman Kardeşler temelinde izlediği politikanın sınırlanmasına sebep olmuştur (Yeşilyurt ve Yetim, 2020: 151). İlerleyen aşamada ise Suudi Arabistan ve BAE'nin başta olduğu bölge ülkeleri, Katar ve Türkiye'ye yönelik sert politik tutumlar ve faaliyetler gerçekleştirerek bölgede Katar ve Türkiye'ye izole etmeye çalışmışlardır. Zira bu izolasyon süreci, Ankara ve Doha yönetimleri arasındaki ilişkileri daha da yakınlaştırmış ve 2014 yılında iki ülke arasında Yüksek Stratejik Komite (YSK) kurulması ile özel bir ilişki geliştirilmesini beraberinde getirmiştir.

Libya Krizi

Arap Baharı olarak tanımlanan olayların Tunus ve Mısır'dan sonra üçüncü olarak meydana geldiği yer Libya olmuştur. Türkiye, Mısır'da olaylar başladığı andan itibaren halkın ve muhaliflerin yanında yer alırken Libya'da 17 Şubat 2011 tarihinde başlayan olaylara hemen müdahil olmaktan ziyade ihtiyatlı tavrını koruyarak ilk önce "bekle gör" politikasını benimsemiş ve Muammer Kaddafi yönetiminin (1969-2011) halkın taleplerini yerine getirmesini ve reformlar yapmasını beklemiştir.

Türkiye'nin Libya'daki sürece hemen dahil olmamasının nedenleri arasında, hem Libya ile geçmişten gelen tarihi ve kültürel bağları hem de Libya'da faaliyet gösteren Türk müteahhit firmaları ve Türk işçilerinin yer almasının etkili olduğu şeklinde yorumlar yapılarak ekonomik faktörler ile de ilişkilendirilmiştir. Bu bağlamda, gösteriler başlamadan önce 2010 yılında Libya ile Türkiye'nin aralarındaki vizeleri dahi kaldırdığı görülmüştür (BBC News, 2010). Ayrıca 2009-2010 yılları arasında Türk firmalarının burada yaklaşık sekiz milyar dolar değerinde proje aldığı da kaydedilmiştir (Semin, 2011). Dolayısıyla Başbakan Erdoğan'ın Libya'da barış sağlanmadığı ve çatışmalar devam ettiği takdirde Libya'nın ikinci bir Afganistan veya Irak olabileceğini vurgulaması hemen müdahale fikrini katılmayarak bekle gör politikasını uyguladığının göstergesidir (Akpınar, 2015: 3).

İlerleyen süreçte ise Türkiye, Muammer Kaddafi yönetiminin halkın taleplerini karşılamaması ve gerilimi tırmandırması üzerine halk ve muhaliflerden yana bir politika benimseyerek NATO liderliğindeki insani müdahale gücüne katılmıştır. Burada belirtmek gerekirse Libya'da başlayan gösteriler bölgedeki diğer

lkelerden farklı bir mecrada cereyan etmiştir. Başka bir deyişle, Libya’da halk tarafından başlatılan gösteriler rejime karşı silahlı bir direnişeye dönüşmüş ve gerek bakanlar gerekse de yüksek rütbeli askerlerin Kaddafi rejimine karşı halkın yanında yer alması neticesinde gösteriler kanlı bir şekilde başlamıştır (Semin, 2011). Dolayısıyla NATO’nun yapmış olduğu müdahale bu anlamda değerlendirilebilir.

Gelişen olaylar ile birlikte iç savaşın patlak verdiği Libya, 2014 yılından bu yana bir tarafta Halife Hafter liderliğinde Tobruk merkezli ve petrol kaynakları açısından zengin olan doğu yönetimi altındayken diğer taraftan da 2015 yılında BM’nin çabaları neticesinde Fas’ın Suheyraat kentinde imzalanan Libya Siyasi Anlaşması ile oluşturulan Ulusal Mutabakat Hükümeti’nin (UMH) yönetimi altındadır (Erdağ, 2020: 21). BM ve uluslararası camianın meşru kabul ettiği UMH’yi Türkiye ve Katar da meşru kabul etmekle birlikte Hafter güçlerine karşı UMH’ye askeri, siyasi ve diplomatik destek sağlamışlardır. Öyle ki General Halife Hafter güçleri 2019 yılında UMH’ye terör örgütlerine destek verdiği gerekçesi ile bir saldırı başlattığı esnada Ankara ve Doha yönetimleri UMH’yi desteklediklerini dile getirmişlerdir. BAE, Suudi Arabistan ve Mısır cephesi ise Hafter güçlerini desteklemiş ayrıca Türkiye ve Katar ekseninin UMH’nin yanında yer alması BAE ve Suudi Arabistan’ı rahatsız etmiştir (Ataman ve Karaduman, 2020: 71-73).

Katar’ın ise Libya’da gösteriler başladığındaki tutumuna değinildiğinde, Doha yönetiminin Kaddafi rejimine karşı söylemleri sert olmuş ve göstericilerin yanında yer alan bir duruş sergilemiştir. Böylece Libya’daki halk hareketleri süresince çeşitli alanlarda birçok rol oynayan Katar, Libya’da cereyan eden olaylar neticesinde 19 Mart 2011 tarihinde Paris’te düzenlenen acil zirve toplantısına katılım sağlamıştır (Yetim, 2012: 436). Bununla birlikte Katar, BMGK’nın aldığı 1973 sayılı karar çerçevesinde Libya’daki uçuşa yasak bölge kararı ve kurulan koalisyon çerçevesinde Nisan 2011 askeri operasyonlara katılım göstermiştir. Mart 2011 tarihinde Londra’da yapılan ve Türkiye’nin içinde yer aldığı yaklaşık 40 kadar ülkenin katılım gösterdiği “Libya’nın Geleceği” adlı uluslararası konferansı katılarak Libya’daki sürece ilişkin belirleyici bir rol oynamıştır. İlk toplantısının Katar’da yapılması öngörülen söz konusu konferans sonrasında Doha yönetiminin Dışışleri Bakanlığınca Kaddafi rejimine istifa çağrısı dile getirilmiştir (Bakir, 2020: 101-103).

Ayrıca Doha yönetiminin, Libya'daki NATO misyonuna tanıyan ilk Arap ülkesi olmasının yanında daha önce de değinildiği gibi Libya UMH, Libya halkının meşru temsilcisi olarak da tanıyan ilk Arap ülkesi olması Libya'daki tavrını net bir şekilde göstermektedir (Doherty, 2011). Bu çerçevede, UMH Başkanının Libya'daki olaylar boyunca başkent Doha'da kalarak işlerini buradan yürütmesi Katar'ın yine desteğini gösterir niteliktedir (Ulrichsen, 2014: 126). Öte yandan Katar'ın muhaliflere, saldırı silahları ve el bombaları dâhil olmak üzere 20 bin tondan fazla silah sağladığı dile getirilmiştir (Chivvis ve Martini, 2014: 8). Ayrıca Doha yönetimi, Katar Yardım Vakfı aracılığı ile Libya'ya maddi yardım sağlarken bir milyar dolar civarında da gıda yardımı temin etmiştir (Bakir, 2020: 105). Libya'daki halk hareketlerine yönelik desteğini medya bağlamında da gösteren Katar, el-Cezire aracılığı ile muhalifleri destekleyici haberleri ulusal ve uluslararası mecrada yayınlarak Doha'dan yayın yapan ve Libya'daki direnişçileri destekleyen “Libya li kul el-ahrar” (tamamen özgür Libya, hepsi için özgür Libya) kanalının açılmasında önemli rol oynamıştır (Elashmawy, 2014: 21). Tüm bunlar bağlamında, Katar'ın muhaliflere çeşitli alanlarda yapmış olduğu yardımın Kaddafi rejiminin devrilmesi göz önünde bulundurulduğunda etkili sonuca ulaştığı söylenebilir.

Diğer taraftan Katar'ın Libya'da gösterilerin başladığı andan itibaren net bir tavır benimseyerek rejim karşıtı ayaklanmalara desteğini belirtmesi ve uluslararası müdahaleye dâhil olması Doha yönetiminin geleneksel olarak benimsediği arabulucu ve tarafsız dış politikasından bir sapma olarak da değerlendirilerek Katar dış politikasında bir dönüm noktası olarak tasvir edilmiştir (Ermağan ve Gümüş, 2014: 312). Bu bağlamda Katar'ın Libya'da benimsediği duruşa ilişkin Katar'ın daha önce hiç bu kadar açık şekilde bir tarafı desteklemediğini ve aktif müdahalede bulunmadığını yorumları yapılmıştır (Barakat, 2012: 29). Yine benzer şekilde, Katar'ın Arap Baharı sürecinde Libya'ya yönelik izlediği dış politikada, askerî açıdan tehdit edici olmayan çizgiden aktif müdahaleye doğru kaydığı yönünde çıkarımlar yapılmıştır (Pala, 2014: 87).

2014 yılından itibaren ise Hafter güçlerinin Libya'da baş göstermesi ile birlikte Libya'daki sürece Türkiye ve Katar'ın daha çok müdahil olduğu görülmüştür. Hatta Türkiye, Ocak 2020 tarihinde, Trablus merkezli UMH'nin istediği üzerine Libya'ya asker gönderme kararı almıştır. Alınan söz konusu karar ile

ilgili olarak açıklama yapan Cumhurbaşkanı Erdoğan askerlerin görevlerinin UMH'nin istikrarını sağlamak olduğunu ifade etmiştir (BBC News, 2020). Dolayısıyla son yıllarda Türkiye'nin askeri destek bağlamında da sahada etkin rol üstlendiği şeklinde çıkarım yapılabilirken Katar'ın da bu sürece dâhil olduğu söylenebilir. Bu çerçevede, Ağustos 2020 tarihinde, Katar, Türkiye ve UMH arasında askeri alanda bir anlaşma imzalanarak Ankara ve Doha hükümetlerinin UMH'yi güçlendirme amacı hasebiyle Libya'da askeri eğitim merkezleri kurmakla birlikte askeri danışman ve askeri personel sağlayacakları doğrultusunda karar alınmıştır (Cafiero ve Lara, 2020).

Özetle Arap Baharı sürecine ilişkin ilk kıvılcımın Tunus'ta atılarak bölge ülkelerine yayılmasının ardından Bahreyn hariç halkın yanında yer alan ve insan hakları öncelikli tutum benimseyen Katar, Libya'da da bu politikasını devam ettirmiştir (Bakir, 2020: 105-106). Türkiye'nin ise Libya ile geçmişten gelen tarihsel bağları olduğu için sahada etkin rol oynamıştır. Dolayısıyla Arap Baharı'nın başlangıcından bu yana diğer ülkelerde de benzer politik tavrı takınan Türkiye ile Katar, gösterilerin başlaması ile iç savaş sürecine evirilen Libya'da bu tutumlarını devam ettirmişlerdir. Her iki aktör de bu süreçte uçuşa yasak bölge oluşturulmasına destek vermişler ve Hafter'e karşı UMH'yi Libya'nın meşru temsilcisi olarak tanıyıp askeri, siyasi ve diplomatik destek sağlamışlardır. Her ne kadar 2017 yılında BAE ve Mısır tarafından desteklenen Hafter güçleri, Türkiye ve Katar'a teröristlere destek verdikleri yönünde bir suçlama yöneltse ve iki ülkede kendi içlerinde söz konusu yılda birtakım zorluklar yaşansa da Ankara-Doha hattının bu tür sınırlamalara rağmen Libya'nın meşru temsilcisi olarak gördükleri UMH'ye desteklerinin devam edeceği söylenebilir. Ayrıca Libya özelinde de BAE, Mısır gibi ülkelerin Türkiye-Katar ittifakının karşısında yer almasının Ankara-Doha hattının yaklaşmasına katkıda bulunduğu söylenebilir.

Suriye Krizi

Tunus'ta başlayan ve bölge ülkelerine yayılan Arap Baharı dalgası Suriye'de Mart 2011 tarihinde ülkenin güneyinde yer alan Dera şehrinde bir okulun duvarına gençler tarafından hükümeti eleştiren yazılar yazılması ve ardından bu kişilerin güvenlik güçlerinin saldırısına maruz kalması neticesinde yaşanan olaylar ile başlamıştır (Ulrichsen, 2014: 132). İlk olarak rejime karşı barışçıl şekilde başlayan

protesto gösterilerinin zamanla rejimin göstericilere karşı sert müdahalesi ile farklı bir aşamaya evrilmesinin yanında sürece birçok aktörün dâhil olması ile birlikte de on yıldır süren Suriye iç savaşının fitili ateşlenmiştir.

Türkiye ve Katar'ın Arap Baharı olarak tanımlanan süreçte Suriye'de yaşanan gelişmelere ilişkin tutumlarına bakıldığında, ilk olarak Suriye'de söz konusu süreç patlak vermeden önce Türkiye ile Suriye arasında Hatay Sorunu, sınır aşan sular konusu ve 1980'li yıllardan itibaren Şam yönetiminin terör örgütü PKK'ya olan desteği nedeni ile gerilimli çizgide yürütülen ilişkilerin var olduğu söylenebilir (Kıbaroğlu, 2011: 34). Ancak Ekim 1998 tarihinde Mısır'ın arabuluculuğu ile Türkiye ve Suriye arasında başlayan müzakereler sonucunda taraflar arasında Adana Mutabakatının imzalanarak Şam yönetiminin terör örgütü PKK'ya verdiği desteği kesmesi ve ardından Şubat 1999 tarihinde PKK'nın elebaşı Abdullah Öcalan'ın Kenya'nın başkenti Nairobi'den yakalanarak Türkiye'ye getirilmesi ile Suriye-Türkiye hattındaki ilişkilerde iyileşme görülmeye başlanmıştır (Başkan, 2016: 90). Diğer taraftan Katar'ın ise Lübnan'da uygulamış olduğu arabuluculuk girişimleri vasıtasıyla Şam yönetimi ile diplomatik ve ekonomik anlamda yakın ilişkileri olmuştur. Nitekim Arap Baharı olarak adlandırılan süreç başlamadan önce üç ülke arasındaki ilişkilerin gidişatının iyi olduğu 2010 yılında İstanbul'da düzenlenen toplantıda açıkça görülmüştür. Bu anlamda Ankara, Doha ve Şam yönetiminin liderlerinin ve dışişleri bakanlarının katıldığı toplantıda, Filistin meselesi, İran'ın nükleer enerjiye sahip olma hakkı ve Irak'ta istikrarının sağlanması ile ilgili konular ele alınarak üç ülkenin fikir birliği içerisinde olduğu vurgulanmıştır (Pala ve Aras, 2015: 7).

Suriye'de olaylar ilk başladığında Ankara ve Doha yönetimi şiddetin tırmanmasını önlemek için Esad rejiminin halkın talepleri doğrultusunda siyasi ve ekonomik reformlar yapmasını bekleyerek çeşitli arabuluculuk girişimlerinde bulunmuşlardır (Al-Rantisi, 2020: 203). Bu açıdan Türkiye, dönemin Dışişleri Bakanı Ahmet Davutoğlu liderliğinde Esad rejimi ve muhalefet adına arabuluculuk yapmak için Suriye'ye bir dizi ziyaret gerçekleştirmiştir (Akpınar, 2015: 4). Ancak Türkiye'nin arabuluculuk girişimleri sınırlı ölçekte kalmıştır. Altunışık bu durum ile ilgili bir değerlendirmede bulunarak bölgede ve özellikle de Suriye'de sert gücün etkisi devam ettiği sürece Türkiye'nin yumuşak gücünün dolayısıyla da arabuluculuk

girişimlerinin sınırlı olacağını dile getirmiştir (Altunışık, 2011: 2). Nitekim her iki ülkenin de Suriye Devlet Başkanı Beşar Esad'ı ikna etme çabalarının sonuç vermemesi ve rejimin göstericilere gerçek mermi ile ateş açarak protestoları şiddet yöntemine başvurarak engelleme politikası izlemesi sonucunda Ankara-Doha hattı net bir şekilde tavrını ortaya koymuştur. Bu doğrultuda 15 Ağustos 2011 tarihinde açıklama yapan Davutoğlu, Suriye ile konuşacak hiçbir şeyin kalmadığını dile getirirken Kasım 2011 tarihinde de Erdoğan ilk defa Esad rejimine istifa çağrısında bulunmuştur. Ayrıca Mart 2012 tarihinde de Suriye'deki elçiliğini kapatmıştır (Başkan, 2019: 89). Böylece Esad rejiminin Türkiye'nin telkinlerine uymaması neticesinde Türkiye'nin Suriye'de gelişen olaylara ilişkin tarafsız konumu muhalefeti desteklemeye doğru kaymıştır (Oğuzlu, 2011: 15). Bununla birlikte Katar ise Temmuz 2011 tarihinde, başkent Şam'da yer alan elçilik binasının göstericiler tarafından Katar merkezli el-Cezire'nin artan şiddet olaylarını abartılı olarak değerlendirdiği gerekçesi ile basılması üzerine Doha büyükelçisini geri çekmiş ve elçiliğini kapatmıştır (Başkan, 2016: 92). Böylece Doha yönetimi Suriye ile diplomatik ilişkilerini askıya alan ilk Arap devletlerinden birisi olmuştur (Ulrichsen, 2014: 131).

Görüldüğü üzere Suriye'de gösteriler başladıktan sonra Suriye'de muhalefetin destekçisi olan Türkiye ve Katar, yaşanan gelişmelere yönelik benzer siyasi tutum ve davranış içerisinde olmuşlardır. Bu bağlamda Suriye özelinde politikalarının uyum içerisinde olduğunu gösteren olaylara bakıldığında Ankara, Suriye Ulusal Konseyi'nin kurulmasını destekleyerek Suriye muhalefetinin resmi temsilcisi olarak kabul etmiştir (Pala ve Aras, 2015: 8). Katar da Suriye'nin Arap Ligi üyeliğinin askıya alınmasına öncülük etmiş ve rejime ekonomik yaptırım uygulayarak Suriye'de yatırımlarını dondurma kararı almıştır (Ulrichsen, 2014: 131). Gerek Ankara yönetimi gerekse de Doha yönetimi Suriye'de gerilimin daha fazla tırmanmasını önlemek için çeşitli girişimlerde bulunarak barışın sağlanması için ateşkes toplantılarına katılmışlardır (Küçükaşçı, 2019: 10). Bu bağlamda, Türkiye Cenevre I ve Cenevre II toplantılarının hazırlığına ve organizasyonuna katkı sağlayarak Katar da Türkiye ile birlikte ilgili toplantılarda yapıcı tutum içerisinde olmuştur (Akpınar, 2015: 4).

Ayrıca Ankara ve Doha yönetiminin Suriye'ye yönelik uyum içerisinde izlediği politikaya İslami Direniş Hareketi (Hamis) ile ilgili pozisyon da eklenmiştir. İran, Hizbullah ve Suriye ile birlikte direniş ekseninin bir parçası olarak nitelendirilen Hamis, Suriye'de başlayan barışçıl gösterilere Esad rejiminin silahla müdahalede bulunarak aralarında yaşayan Filistinli göçmenlerin de bulunduğu vatandaşların bu saldırılardan etkilenmesi neticesinde Suriye'ye yönelik politikasını değiştirme kararı almıştır. Buna ek olarak Hamis'ın söz konusu kararı almasında Müslüman Kardeşler üyelerinin bölge ülkelerinde güç kazanması da etkili olmuştur. Bu bağlamda, Hamis lideri İsmail Haniye, Suriye vatandaşlarının yanında yer aldığı ifade eden bir açıklamada bulunarak Hamis, Müslüman Kardeşlerin etkili olduğu Mısır ile birlikte Katar'a yakın bir duruş sergilemeye başlamıştır (Yetim vd. 2020: 176-177). Böylece Suriye'de yer alan Hamis'ın politik büro lideri Halid Meşal 2012 yılında ülkeyi terk edip Katar'a geçerken Hamis lideri Haniye de Ocak 2012 tarihinde Türkiye'ye bir ziyaret gerçekleştirerek Başbakan Erdoğan ile bir araya gelmiştir (Başkan, 2016: 92).

Diğer taraftan, genel olarak Mısır'daki meydana gelen darbe ve özelde Müslüman Kardeşler ile ilgili olaylar bağlamında Suudi Arabistan, Türkiye ve Katar'a yönelik tavır alırken Suriye konusunda bir süre ortak hareket etmişlerdir (Al-Rantisi, 2020: 204). Bu bağlamda, Suudi Arabistan, hem Esad rejiminin İran ile olan yakın ilişkileri nedeniyle hem de Lübnan'daki faaliyetleri hasebiyle rejiminin devrilmesinden yana tavır almıştır. Bu gerçekleştiği takdirde Riyad yönetimi, Tahran'ın Hizbullah ile olan bağlantısının da kopacağını öngördüğü için ayaklanmalarının ilk etabında Esad rejimine karşı duruş sergilemiştir (Başkan, 2019: 90). Ancak üç ülkede ilk başta Özgür Suriye Ordusu (ÖSO) sonradan adı Suriye Milli Ordusu (SMO) olan oluşum altındaki muhaliflere maddi ve askeri destek sağlarken sonradan Riyad yönetimi tavrını değiştirmeye başlamıştır (Pala, 2014: 77). Bu noktada üç ülke arasında başlayan ayrışma ilerleyen süreçte, Suudi Arabistan'ın Suriye'nin kuzeydoğusunda etkili olan ve terör örgütü PKK'nın Suriye kolu olan Demokratik Birlik Partisi'ne (PYD) yönelik 100 milyon dolar yardımda bulunması ile iyice belirginleşmiş ve kopuş yaşanmıştır (Yüksek ve Tekineş, 2021: 21). Dolayısıyla bu durum Türkiye ve Katar hattı arasındaki siyasi uyumu güçlendirirken Suudi Arabistan ile Suriye özelinde izlenen politikada farklılıkları beraberinde getirmiştir.

Türkiye ve Katar'ın Suriye krizi konusunda neden yakın iş birliği içerisinde olduğuna yönelik faktörler ele alındığında, ilk olarak Ankara ve Doha yönetiminin genel olarak halk hareketleri başladığı andan itibaren halkın yanında yer alma politikasının devamı ve bölgede istikrar ile güvenliği artırma çabaları etrafında değerlendirilebilir. İkinci olarak ise Türkiye ve Katar İran'ın gerek bölgede gerekse de Suriye'de artan nüfuzundan rahatsız oldukları için benzer politikalar yürütmüşlerdir. Son olarak da Esad rejimi gittiği takdirde Müslüman Kardeşler oluşumundan kişilerin yönetime gelebileceği düşüncesi ve bu doğrultuda onları desteklemek Ankara ve Doha yönetimini Suriye özelinde yakın iş birliği içerisinde olmasında etkili olmuştur (Pala ve Aras, 2015: 10). Ancak gerek Suriye'de yaşanan iç savaş sürecinde terör örgütü IŞİD'in sürece dâhil olması gerekse de Esad rejiminin özellikle de Rusya ve İran'dan almış olduğu siyasi, ekonomik ve askeri destek, Türkiye ve Katar'ın politikalarının gerçekleşmesini sekteye uğratmıştır. Diğer taraftan ABD'nin bölgede PKK'nın Suriye kolu olan Halk Koruma Birlikleri'ne (YPG) olan desteği Suriye'de meydana gelen olaylar silsilesini daha da karmaşık hale getirmiştir (Küçükaşçı, 2019: 10).

Türkiye ve Katar 2010 yılında Tunus'ta başlayan ve diğer bölge ülkelerine yayılan halk ayaklanmaları sürecinde aynı tarafta yer almışlardır. Bu bağlamda Suriye örneği, Ankara ve Doha yönetimlerinin dış politikada uyum sergilediği en önemli dinamiklerden birisi olmuştur. Dolayısıyla gerek siyasi açıdan gerekse de ekonomik ve lojistik açıdan Suriye muhalefetinin önemli destekçileri olmuşlardır. Suriye'de yaşanan iç savaşı sona erdirmek için çeşitli girişimlerde bulunarak ülkede barışın temin edilmesini sağlamak amacı ile gerek çeşitli toplantılara katılmışlar gerekse de ev sahipliği yapmışlardır.

b. Körfez Krizi

Arap Baharı ile birlikte ve özellikle Mısır'da yaşanan olaylarda Körfez ülkeleri arasında siyasi farklılıklar iyice belirginleşmeye başlamıştır. Bu bağlamda Mısır'da 2013 yılında Muhammed Mursi yönetimine karşı askeri darbe yapıldığında Katar, Müslüman Kardeşler destekli Mursi'nin yanında yer alırken BAE ve Suudi Arabistan Sisi'ye destek vererek statükonun sürdürülmesinden yana tavır almışlardır. Mısır'daki darbenin ardından Müslüman Kardeşler üyelerinin yeniden Katar'ın başkenti Doha'da toplanmaya başladığı söylemlerinin dile getirilmesi neticesinde

Katar Emiri Şeyh Temim bin Hamad el-Sani Suudi Arabistan Kralı Abdullah tarafından başkent Riyad'a çağrılarak kendisine söz konusu söylem ile ilgili uyarıda bulunulmuştur. Buna ek olarak, KİK ülkelerinin iç işlerine karışmamayı öngören bir güvenlik anlaşmasını imzalaması söylenmiştir (Ulrichsen, 2017). Nitekim BAE, Suudi Arabistan ve Bahreyn terör örgütü olarak nitelendirdikleri Müslüman Kardeşler ve muhalif hareketlere Katar'ın destek verdiğini ve dolayısıyla Doha yönetiminin söz konusu anlaşmaya uymadığını ileri sürerek 5 Mart 2014 tarihinde Katar'daki büyükelçiliklerini dokuz aylığına geri çekmişlerdir. Söz konusu ülkeler ile ilişkiler Kuveyt'in de arabuluculuğu ile aynı yıl içerisinde düzelse de daha büyük bir krize zemin hazırlamıştır (Ataman, 2017). Belirtmek gerekirse Arap Baharı sürecinde yaşanan olaylarda Katar ve diğer KİK ülkelerinin farklı tarafları desteklemesi dolayısıyla Doha yönetiminin özellikle Mısır'da Müslüman Kardeşler üyelerine destek verdiği gerekçesi ile eleştirilmesi nedeni ile Mısır'da yaşanan gelişmeler KİK içerisinde gerilimi tırmandırıcı bir etki yapmıştır (Zweiri ve Doğan Akkaş, 2021: 24).

Katar'a ambargo uygulanmasından yaklaşık iki hafta önce 23 Mayıs 2017 tarihinde Katar Resmi Haber Ajansı (QNA), Katar Emiri Şeyh Temim bin Hamad el-Sani'nin söylediği varsayılan ve ABD'ye karşı tavır alınırken İran'ı destekleyici ifadelerin yer aldığı söylemleri yayınlanmıştır. Söz konusu açıklamaların ardından Katar Dışişleri Bakanı Saif Ahmed es-Sani, ülkesinin siber saldırıya uğradığını belirterek yapılan açıklamaları uydurma ve gerçek dışı olarak nitelendirmiştir (Yiğit, 2017). Diğer yandan ise Katar Dışişleri Bakanlığı tarafından söz konusu açıklama yapılmasına rağmen Körfezin BAE ve Suudi Arabistan gibi ülkeleri haberleri yayınlamaya devam etmişlerdir. Bu durum ise kısa süre sonra yaşanacak Körfez krizinin fitilini ateşlemiştir. Nitekim 5 Haziran 2017 tarihinde Suudi Arabistan, BAE, Bahreyn ve Mısır tarafından Katar'a "terör gruplarını desteklediği" gerekçesi ile ekonomik ve diplomatik ambargo uygulanmıştır. "Arap Dörtlüsü" veya "anti-Katar Dörtlüsü" olarak adlandırılan söz konusu gruptan Katar ile tek kara sınırının olduğu Suudi Arabistan'ın kara sınırını kapatması ve dört ülkenin Katar'ı kara, deniz ve havadan abluka altına alması ile Körfez krizi başlamıştır (Gümüslüoğlu, 2019: 198).

Katar'ın abluka altına alınması ile ilgili dikkat çeken noktalardan birisi, krizin Katar'ın ana müttefiki kabul edilen ABD'nin yeni başkanı Donald Trump'ın iktidara gelmesiyle ortaya çıkışıdır. Trump, başkan seçildikten sonra ilk yurtdışı gezisini 20

Mayıs 2017 tarihinde Suudi Arabistan'ın başkenti Riyad'a yapmıştır. Trump, bu ziyaret sırasında Riyad yönetimi ile askeri alanda 110 milyar dolar anlaşma imzalamasının yanında çeşitli alanlarda toplamda 400 milyar dolarlık anlaşma imzalamıştır (Erboğa, 2019: 17). Dolayısıyla Trump, Riyad ziyareti esnasında Katar'a baskı yapmaları için bu ülkelere yeşil ışık yakmış gibi görünerek Katar'a yönelik bu ablukayı önlemeye çalışmamıştır (Bakir, 2019:208). Her ne kadar Barack Hüseyin Obama döneminde ABD, KİK ülkeleri ile ilişkilerini güçlendirmeye çalışsa da Trump daha çok Suudi Arabistan ve BAE bağlamında ikili ilişkilere odaklanmıştır. Burada belirtmek gerekirse Trump'ın damadı Jared Kushner'ın Suudi Arabistan Veliht Prensi Muhammed bin Selman ve BAE'nin Washington Büyükelçisi Yusuf el-Uteybe ile aralarında yakın bağ olduğu da bilinmektedir (Ulrichsen, 2017: 6). Buna ek olarak da el-Uteybe'nin Doha yönetimine karşı tavır aldığını gösteren belgeler yayınlanmıştır (Bakir, 2021: 186). Dolayısıyla söz konusu isimler bölgede Katar karşıtlığı etrafında birleşmiştir.

Öte yandan Trump, Katar'ın abluka alınmasının ardından sosyal medya hesabından paylaştığı ifadeler ile Katar'ı işaret ederek radikal ideolojileri desteklediği için eleştirirken sonrasında Körfez krizine ilişkin tutum değiştirerek Katar Emiri Şeyh Temim'e ABD'nin terörizmle mücadelesine destek verdiği için minnet mesajını iletmiştir (Cafiero, 2019: 139). Hatta krizin patlak vermesinden çok kısa bir süre sonra 15 Haziran 2017 tarihinde ABD, Katar ile ortak bir tatbikat gerçekleştirmiş ve iki ülke arasında toplamda maliyeti 12 milyar dolar olan F-15 savaş uçağının alımına dair anlaşma imzalanmıştır (Aljazeera, 2017). Dolayısıyla Trump liderliğindeki ABD'nin Katar'a yönelik farklılaşan yaklaşımı, bir taraftan Katar'ın Suudi Arabistan'ın egemenliği altına girmesini istememesi diğer taraftan yaşanan krizine ilişkin Washington yönetimi içerisinde farklı görüşlerin yer alması ile açıklanabilir (Erboğa, 2019: 16).

Krizin nedenlerine ve Arap Dörtlüsü'nün Katar'ı neden abluka altına aldığına bakıldığında, aslında Katar ile söz konusu ülkeler arasındaki ilişkilerin iyice bozulmaya başladığı süreç Arap Baharı ile olmakla birlikte kökenleri 1995 yılında Şeyh Hamad'ın⁹ kansız bir darbe ile babası Halife bin Hamad'ı devirerek iktidara

---

⁹ Şeyh Hamad, babası Halife bin Hamad'a 1995 yılında kansız bir darbe yaptığı sırada 43 yaşındadır. Dolayısıyla söz konusu tarihte Suudi Arabistan kralı Fahd bin Abdülaziz 72, Bahreyn Emiri İsa bin Said 55, BAE Başkanı ve Abu Dabi Emiri Zayed bin Sultan ise 77 yaşındadır ve Şeyh Hamad Körfez'de yer alan liderler arasında en genci olarak nitelendirilmiştir. Böylece Körfez ülkelerinin

geldiğinde benimsediği politikalara dayanmaktadır. Şeyh Hamad'ın babasını kansız bir darbe ile devirmesi sonucu Suudi Arabistan güdümünden çıkarak bağımsız dış politikalar izlemesi KİK ülkelerinde rahatsızlığa yol açmıştır (Ulrichsen, 2017). Bu noktada Şeyh Hamad, benimsemiş olduğu dış politika çerçevesinde birtakım stratejik hamlelerde bulunarak 1996 yılında uluslararası yayın yapan el-Cezire'yi kurmuş ve ilerleyen süreçte el-Cezire, bölgedeki muhalif isimlerin rejim liderlerini eleştirebildiği bir alan olmuştur (Başkan, 2012: 42). Bu durum ise bölgedeki muhalif isimlerin Katar'da toplanmasının yolunu açmıştır.

Yaşanan krize ilişkin olarak söz konusu grup Katar'a birtakım suçlamalar yöneltmiştir. Bu doğrultuda, Katar merkezli el-Cezire kanalının yayınlarını ve Katar'ın Türkiye ve İran ile olan yakın ilişkilerini eleştirmek yöneltilen suçlamalardan birkaçıdır. Arap Dörtlüsü tarafından Katar'a yönelik uygulanan ambargonun temel nedenlerinden birisini ise Doha yönetiminin genel olarak muhalif gruplara özellikle de Müslüman Kardeşlere destek verdiği suçlaması oluşturmuştur (Kinninmont, 2019: 7-8). Söz konusu gruptan BAE ve Suudi Arabistan Müslüman Kardeşler oluşumunu kendi rejimlerine ve iç güvenliklerine karşı tehdit olarak görmüşlerdir. Bu bağlamda 2014 yılında hem BAE hem de Suudi Arabistan, Müslüman Kardeşleri terör örgütü listesine almışlardır (Zweiri ve Doğan Akkaş, 2021: 25). Burada belirtmek gerekirse Katar'daki Müslüman Kardeşlerin varlığı sadece Arap Baharı süreci ile ilişkilendirilemez. Dolayısıyla Doha yönetimi 1960'lı yıllardan itibaren Yusuf el-Karadavi ve öncesinde 1950'li yıllarda Katar'a gelerek ilerleyen süreçte Katar Ulusal Kütüphanesi'ni yöneten Abdul-Badi Saqr gibi İhvan ile bağlantılı isimlere ev sahipliği yapmıştır (Roberts, 2017: 54). Aşağıdaki tabloda da Arap Dörtlüsü olarak adlandırılan grubun Körfez krizinde Müslüman Kardeşleri temel alarak Doha yönetimine karşı yönelttikleri suçlamalara kısaca yer verilmiştir.

---

liderleri Hamad'ın benimsemiş olduğu dış politika aktivizminin yanı sıra kendi yönetimlerindeki genç aile üyelerinin herhangi bir darbe girişiminde bulunması hususunda endişelenmişlerdir (Başkan, 2012:41).

Tablo 4: Arap Dörtlüsü'nün Katar'a yönelik abluka uygulamasında etkili olan itici güç ve motivasyonlar

	Suudi Arabistan	BAE	Bahreyn	Mısır
Liderler/ Kişilikler	Suudi Arabistan Veliiaht Prensi Muhammed bin Selman'ın etkisinin artması ve Abu Dabi ile güçlü stratejik ittifak kurmaları neticesinde Müslüman Kardeşlere yönelik ortak bakış açısı geliştirmeleri	Veliiaht Prens Muhammed bin Zayed'in yıllardır Katar'daki Müslüman Kardeşleri tehdit olarak algılaması	Bahreyn ile Katar arasında uzun süredir devam eden sınır anlaşmazlıkları çözülsün de ilişkilerin sonradan yeniden bozulması	Mısır Cumhurbaşkanı Abdülfettah el-Sisi'ni Doha yönetimini devamlı olarak Mısır rejimine zarar verici davranışlarda bulunmakla suçlaması
Yönetici Aile	Suudi Arabistan'ın Şeyh Hamad el-Sani'nin 1995 yılında babasına yönelik yaptığı kansız darbeye karşı çıkması ve 1996'da başarısız olan darbeyi desteklemesi	Veliiaht Prens Muhammed bin Zayed'in dış politika tutumu	Katar ve Bahreyn arasındaki tarihi anlaşmazlıklar geride bırakılsa da el-Halife ailesinden bazı kesimlerin Katar'a yönelik olumsuz tavırları	Mısır ordusunun Katar'ı, sonrasında Müslüman Kardeşlerin iktidar olduğu 2011 yılındaki halk hareketlerini düzenlemekle suçlaması
Rejim Güvenliği	Suudi Arabistan'ın Katar'ı Suudi muhalifleri özellikle de Müslüman Kardeşler ile bağlantıları olan grupları desteklemekle suçlaması	BAE, Katar'ı ülkesindeki Müslüman Kardeşler muhaliflerini doğrudan desteklemek, finanse etmek ve eğitmek ile suçlaması	Katar'a yöneltilen suçlama Şii İslamcı muhalefeti finanse etmek ve desteklemek (genelde İran'a yöneltilen bir suçlama olsa da)	Mısır, Katar'ı ülkesindeki Müslüman Kardeşleri ve onun bir üyesi olan ve 2013'te darbe ile devrilen Mursi yönetimini desteklemekle suçlaması
Dış Politika Rekabeti	Katar ile Suudi Arabistan arasında genel olarak Arap Baharı ve özelde Suriye krizi konusunda ayrıışan dış politika tutumlarının olması	BAE ve Katar'ın Arap Baharı sürecinde Mısır, Libya ve Tunus'ta farklı tarafları desteklemesi	Bahreyn'in dış politikasını temel olarak Suud çizgisinde şekillendirmesi	Mısır'ın Libya'da Katar ile farklılaşan dış politikası ve BAE ile iş birliği içinde olması

Kaynak: Kinninmont, 2019: 8-9.

Bu tablodan da anlaşıldığı üzere krizin asıl nedenini, 1995 yılından itibaren Şeyh Hamad ile birlikte Doha yönetiminin anti-statükocu tavır benimseyerek bağımsız ve aykırı dış politika izlemesi ve Arap Baharı sürecinde özellikle Müslüman Kardeşler oluşumuna destek vermesi neticesinde ideolojik sebepler oluşturmaktadır. Başka bir deyişle, Suudi Arabistan ve BAE gibi muhalif grupların yoğun olarak yer aldığı ülkeler, bölgede Müslüman Kardeşler temelinde yükselen muhalif grupları kendi rejimlerine yönelik bir tehdit olarak algılamışlardır.

Temmuz 2017 tarihinde Arap Dörtlüsü olarak adlandırılan grup Katar'a uygulamış oldukları ambargonun sonlandırılması veya kaldırılması için 13 maddenin yer aldığı bir talep listesi yayınlamak söz konusu taleplerin yerine getirilmesi için Doha yönetimine 10 günlük bir süre vermişlerdir. Talep listesinde yer alan önemli maddelerden bazıları şunlardır:

- İran'la diplomatik ilişkileri kesmeli ve İran'daki ofislerini kapatmalısın. İran Devrim Muhafızları üyelerini Katar'dan göndermelisin. İran ile askeri iş birliğini sonlandırmalısın. İran'la ticarete ABD yaptırımlarına uymalısın.
- Türkiye'nin Katar'daki askeri varlığını derhal iptal etmelisin. Katar toprağında Türkiye'yle askeri iş birliğini bitirmelisin.
- Müslüman Kardeşler, DEAŞ, el-Kaide ve Lübnan Hizbullah'ı gibi 'terörist organizasyonlarla ilişkini bitirmelisin. Resmi olarak bu yapıları terörist ilan etmelisin.
- El Cezire'yi ve bağlantılı istasyonlarını kapatmalısın.
- Başka ülkelerin içişlerine karışmayı kesmelisin. Suudi Arabistan, BAE, Mısır ve Bahreyn vatandaşlarına Katar vatandaşlığı vermemelisin. Katar vatandaşlığı bulunanların kendi ülkelerinin yasalarını ihlal etmeleri durumunda pasaportlarını iptal etmelisin.
- Katar'ın politikaları nedeniyle son yıllarda yaşanan can ve mal kayıpları için tazminat ödemelisin. Tazminat miktarı daha sonra Katar'la birlikte belirlenecek (Al-Jazeera 2017).

Suudi Arabistan öncülüğünde söz konusu Körfez ülkeleri tarafından yayınlanan ve krizin sonlandırılması için 3 Temmuz 2017 tarihine kadar taleplerin yerine getirilmesi şartı koşulan listeye ilişkin Katar Dışişleri Bakanı Muhammed bin Abdurrahman el-Sani bir açıklamada bulunmuştur. Dışişleri Bakanı el-Sani, Doha

yönetiminin 13 maddelik talep listesini kabul etmeyeceğini ifade ederek söz konusu taleplerin hukuka ve Katar'ın egemenlik haklarına aykırı olduğunu dile getirmiş ve Arap Dörtlüsü ülkelerin ifade özgürlüğüne aykırı davranışlarda bulduklarının da altını çizmiştir (Seçkin, 2017).

Türkiye'nin Körfez krizine yönelik tutumuna bakıldığında, ilk olarak Katar'a ambargonun uygulandığı tarih olan 5 Haziran 2017'de diplomatik girişimlerde bulunarak ilk önce söz konusu krize taraf olmak yerine diyalog çağrısında bulunarak telefon görüşmeleri yapmıştır (Başkan ve Pala, 2020: 67). Bu bağlamda Cumhurbaşkanı Erdoğan, Katar Emiri Şeyh Temim bin Hamad el-Sani başta olmak üzere Suudi Arabistan Kralı Selman bin Abdulaziz el-Suud, Kuveyt Emiri Şeyh Sabah el-Ahmed el-Sabah ve Rusya Devlet Başkanı Vladimir Putin ile bir telefon görüşmesi gerçekleştirerek söz konusu krizin diplomasi ve diyalog çerçevesinde çözüme kavuşturulması gerektiğini belirtmiştir (Muriç, 2020: 9). Ayrıca Cumhurbaşkanı Erdoğan Katar'a yönelik başlatılan ablukayı doğru bulmadığını ifade ederek söz konusu olayın bölgedeki hiçbir ülkenin yararına olmadığını söylemiştir (Anadolu Ajansı, 2017). Türkiye'nin krizin çözümüne ilişkin yaptığı bir diğer girişimi ise 23-24 Temmuz 2017 tarihleri arasında Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın Körfez turuna çıkarak Suudi Arabistan, Kuveyt ve Katar'ı ziyaret etmesi oluşturmuştur. Bu bağlamda Erdoğan, krizin çözülmesi hususunda Kuveyt tarafından devam ettirilen çabalara ve sorunun çözümüne ilişkin diğer girişimleri desteklediğini belirtmiştir (TCCB, 2017). Böylece Ankara yönetimi krizin ilk anında, diplomasi ve diyalog kanalları devreye sokarak ilgili taraflar arasında tansiyonu düşürmeye çalışmıştır. Zira Türkiye'nin krize yönelik olan tarafsızlığı kısa sürmüştür.

Türkiye, abluka altında olan Katar'a askeri anlamda destek sağlayarak ülkede güvenliği-istikrarı tesis etmek için 5 Haziran 2017 tarihinde, Katar'a uygulanan ambargodan yalnızca iki gün sonra Türkiye'nin Katar'da asker konuşlandırmasını öngören yasa tasarısını meclisten geçirerek 8 Haziran 2017 tarihinde yürürlüğe sokmuştur. Bu doğrultuda, Nisan 2016 tarihinde kurulan ve ünlü bir Berberi komutanın adını taşıyan Tarık Bin Ziyad Türk üssüne 22 Haziran'da 23 askerden oluşan yeni bir birlik, askeri personel, tank ve beş zırhlı araç gönderilmiştir (Bakir, 2019: 211). Öte yandan Katar'da kurulacak Türk üssünün çerçevesi 2014 yılında Ankara ve Doha yönetiminin imzaladıkları ikili savunma anlaşması ve akabinde 2015 ve 2016 yıllarında söz konusu anlaşmaya ek anlaşmaların imzalanması ile

belirlenmiştir (Kinninmont, 2019: 29). Bu bağlamda Ankara yönetiminin 2018 yılının sonuna doğru üsteki asker sayısı üç bini geçmiştir.

Türkiye kriz bağlamında yürütmüş olduğu gerek diplomasi çabaları gerekse de Katar'a asker göndererek Doha yönetiminin yalnız olmadığını ve Türkiye'nin Katar'ın yanında yer aldığını göstermiştir. Türkiye'nin yapmış olduğu bu hamleler başta Suudi Arabistan olmak üzere Körfez ülkelerinde rahatsızlığa yol açmıştır. Öyle ki ablukanın bitmesi için Katar'ın gerçekleştirmesi gerektiği 13 maddelik talep listesinin ikinci sırasında Katar'daki Türk üssünün kapatılması maddesi yer almıştır. Hatta dönemin Suudi Arabistan Dışişleri Bakanı Adil bin Ahmed el-Cubeyr yaptığı açıklamada, Katar ile yaşanan krizde Türkiye'nin tarafsız kalacağını umduklarını söylemiştir (BBC Türkçe, 2017).

Katar'daki Türk askeri üssünün kapatılması talebine ilişkin Ankara'dan söylemsel düzeyde çeşitli cevaplar gelmiştir. Bu bağlamda Cumhurbaşkanı Erdoğan Riyad yönetimi başta olmak üzere ilgili ülkelerin Katar'a yönelttiği taleplerde çok ileri gittikleri belirtmiş ve söz konusu talep listesinin ikinci maddesinde yer alan Türk üssünün kapatılması konusunu Türkiye'ye saygısızlık olarak nitelendirmiştir (Al-Dosari, 2021: 67). Ayrıca dönemin Milli Savunma Bakanı Fikri Işık, askeri üssün Doha yönetiminin güvenliğini ve askeri eğitimini sağlamak ile ilgili olduğunu belirtirken Dışişleri Bakanı Mevlüt Çavuşoğlu da Katar'da yer alan askeri üssün Ankara ve Doha yönetimi alakadar ettiğinin altını çizmiştir (Akdoğan, 2018: 238). Bununla birlikte Doha yönetimine yakın isimler, Türkiye'nin asker yollayarak Katar'ı Suudi Arabistan işgalinden kurtardıklarını ifade etmişlerdir (Gümüslüoğlu, 2019: 212). Bir başka deyişle Katar'daki Türk askeri üssünün kapatılmasına ilişkin gerek Ankara gerekse Katar beklenen cevabı ilgili taraflara ileterek böyle bir durumun söz konusu olmadığı belirtmişlerdir. Bu durum ise her iki ülke arasındaki ilişkilerin askeri anlamda da iyi olduğunu göstermesi bakımından dikkate değerdir.

Katar'ın bölgesel müttefiki olan Türkiye, kriz esnasında Katar'a asker göndermesinin yanında ülkeye uygulanan ekonomik ambargoyu kırmak ve temel ihtiyaç maddelerinin temininde problem yaşanmasını engellemek için ikinci bir stratejik hamleyi gerçekleştirmiştir (Bakir, 2019: 211). Katar'ın iklim koşullarının yanında ekilebilir toprak miktarının az olması (yaklaşık yüzde 1) ülkenin tek kara sınırı olan ve gıda ithalatının önemli bir kısmını söz konusu hat üzerinden karşılayan

Katar'ın Suudi Arabistan'ın kara sınırını kapatması ülkeyi gıda krizi tehlikesi ile karşı karşıya bırakmıştır (Sümer, 2017: 42-43). Bu noktada, Türkiye'den gemi ve uçaklar ile Katar'a gıda yardımında bulunulmuştur. Böylece Türkiye'den Katar'a sayısı 70'i geçen uçakla beş bin ton gıda yardımı temin edilmesinin yanında dört bin ton gıda taşıyan kargo gemisi de gönderilmiştir (Başkan ve Pala: 2020: 68). Krizin başladığı 5-25 Haziran tarihleri arasında Katar'ın Türkiye'den ithalatı üç katına çıkarak 32,5 milyon dolara civarında gerçekleşmiştir (Göksedef, 2020). Nitekim Türkiye, Katar'da patlak veren krizin ilk anından itibaren gerek diplomatik gerekse askeri ve insani krizin yaşanmaması için gıda yardımı sağlanması hususunda ekonomik destek ile Katar'ın yanında olduğunu göstermiştir. Öte yandan Katar da Fetullahçı Terör Örgütü (FETÖ) 15 Temmuz 2016 tarihinde Türkiye hükümetini hedef alan başarısız darbe girişiminde bulunduğu Türkiye'nin yanında yer almıştır. Öyle ki başarısız darbe girişimin ilk saatlerinde ve süreç henüz netlik kazanmamışken Cumhurbaşkanı Erdoğan ile temasa geçen ilk ülke lideri Katar Emiri Şeyh Temim bin Hamad el-Sani olmuş ve Doha yönetiminin Türkiye ile dayanışma halinde olduğunu vurgulayarak karşılıklı olarak güvenin inşa edildiğinin bir göstergesi olarak Cumhurbaşkanı Erdoğan ile telefon görüşmesi gerçekleştirmiştir (Al-Khatib, 2016). Ayrıca 30 Temmuz 2016 tarihinde, Katar Dışişleri Bakanı Şeyh Muhammed bin Abdurrahman el-Sani Türkiye'ye resmi bir ziyaret gerçekleştirerek Türkiye'ye darbe girişimi sonrası ziyarette bulunan ilk yabancı yetkili olmuştur (Bakir, 2019: 207). Dolayısıyla hem Katar hem de Türkiye maruz kaldıkları krizler esnasında gerek siyasi gerekse de ekonomik olarak birbirlerini destekleyerek ilişkilerinin daha da güçlenmesinin önünü açmışlardır.

Bölge ülkeleri açısından kriz değerlendirildiğinde, Riyad yönetimi başta olmak üzere Katar'ın Müslüman Kardeşler oluşumuna sağladığı destek krizi tirmandırıcı sebeplerin çıkış noktasını oluşturmuştur. Bu durum ise bölge ülkeleri için rejim güvenliği endişelerinin politikaları belirlemede etkili olduğu göstermiştir (Lynch, 2017: 16). Ayrıca kuruluş amaçlarından birisinin İran tehdidini bölgede dengelemek olan KİK'in artık kendi içerisinde de kırılma yaşayarak karşı dengeleyici unsurları barındırdığını söylenebilir (Bakir, 2019: 214). Bununla birlikte, ambargo sırasında İran'ın hava sahasına Katar'a açması Doha-Tahran hattında iş birliğinin gelişmesini de doğurmuştur (Askeroğlu, 2021). Dolayısıyla kriz bir taraftan önceki dönemlerde, Tahran yönetimine karşı politika benimseyen Katar'ın İran ile

yakınlaşmasına neden olurken diğer taraftan bölgesel düzlemde yer alan ortaklıkların değişmeye başladığını da göstermiştir.

Diğer taraftan 2020 yılının son aylarında Körfez krizi ile ilgili önemli gelişmeler vuku bulmuştur. Bu doğrultuda, ABD'deki başkanlık seçimlerini 3 Kasım 2020 tarihinde Demokrat aday Joe Biden'ın kazanması, petrol fiyatı krizinden kaynaklı ekonomik endişeler, Suudi Arabistan ve BAE ekseninin Katar'ın İran ve Türkiye ile yakın ilişki kurmasını istememesi ve Doha yönetimi tarafından krizin başarılı bir şekilde yönetilerek uygulanan ablukanın uluslararası alandan destek görmemesi Suudi Arabistan ve BAE ekseninin Doha yönetimine karşı politikasını değiştirerek krizin son bulmasında etkili olmuştur (Rakipoğlu, 2021). Buna ek olarak, Suudi Arabistan'ın Veliht Prensi Muhammed bin Selman'ın bölgesel düzlemde yürüttüğü saldırgan politikalarının başarılı olmaması ve Biden'ın başkan seçilmesi ile birlikte İran ile yapılan nükleer anlaşmayı tekrar canlandırabileceği düşüncesi ve özellikle de Cemal Kaşıkçı cinayetini ile bozulan imajını düzeltmek için krizin sonlandırılması yönünde bir hamle de bulunduğu söylenebilir.

41. KİK el-Ula Zirvesi'nden önce, krizin başlangıcından bu yana taraflar arasında arabuluculuk faaliyetleri yürüten Kuveyt Emiri Şeyh Nevvaf el-Ahmed, Katar Emiri Şeyh Temim ve Suudi Arabistan Veliht Prensi Muhammed bin Selman ile bir telefon görüşmesi yapmıştır. Kuveyt Dışişleri Bakanı Ahmed Nasır el-Muhammed es-Sabah da 4 Ocak tarihinde söz konusu telefon görüşmesi ile birlikte Riyad yönetiminin Doha'ya yönelik ablukayı sonlandırmaya karar vererek tarafların bu konuda bir anlaşmaya vardıklarını duyurmuştur (Harb, 2021). Ardından ise 5 Ocak 2021 tarihinde, Suudi Arabistan'ın kuzeybatısında yer alan el-Ula şehrinde düzenlenen 41. KİK Zirvesi'nde taraflar arasında imzalanan el-Ula Bildirgesi (Dayanışma ve İstikrar Bildirisi) ile üç buçuk yıldır Doha yönetimine karşı uygulanan kara, deniz ve hava ablukası son bulmuştur. Ancak burada belirtmek gerekirse her ne kadar kriz söz konusu anlaşma neticesinde sonlanmış olsa da KİK içerisindeki uzlaşımın ve istikrarın sağlanmasını ilerleyen süreçte tarafların birbirlerine karşı izleyeceği politikalar belirleyecektir (Yetim, 2021: 102).

Söz konusu krizin sona ermesi ile birlikte Katar'ın üç buçuk yıllık abluka sürecinden başarı ile çıkarak kazanan taraf olduğu söylenebilir. Katar'a yönelik uygulanan ablukanın kalkmasının ardından Türkiye Dışişleri Bakanlığı tarafından bir

açıklama yapılarak, Katar ile Suudi Arabistan arasında kara, deniz ve hava sınırlarının açılmasına yönelik adımların memnuniyetle karşılandığı ifade edilmiştir (Doğan Akkaş, 2021). Öte yandan Türkiye, abluka sürecinde Katar'ın yanında yer alarak Suudi Arabistan ve BAE ekseninin bölgede oluşturmaya çalıştığı politik dizayn projelerinin başarısızlıkla sonuçlanmasında etkili olmuştur (İncekaya, 2021). Dolayısıyla bu durum Türkiye'nin bölgedeki gücünü de göstermesi bakımından önemlidir. Diğer taraftan KİK ülkelerinin kendi içerisindeki sorunları çözüme kavuşturmalarının Türkiye'ye bölgesel diplomaside olumlu geri dönüşlerinin daha fazla olacağı yorumları yapılmıştır (Doğan Akkaş, 2021).

Arap Baharı sürecinde adından sıkça söz ettiren bölgede halk hareketlerini destekleyerek statüko karşıtı ve devrim yanlısı blok olarak adlandırılan Türkiye-Katar ittifakı söz konusu kriz bağlamında daha da yakınlaşarak ilişkiler derinleşmiştir. Sadece Körfez krizinin yaşandığı 2017 yılına bakıldığında Ankara yönetiminin Katar'a üç resmi ziyareti olmuştur. Bu kapsamda aynı yılın Şubat ayında Cumhurbaşkanı Erdoğan liderliğinde gerçekleştirilen resmi temaslarda ikili ilişkilerin üst düzeye taşınması konusu ele alınmıştır (Al-Jazeera, 2017). Bir yandan Türkiye'nin Katar'da askeri üs kurması diğer yandan Katar'ın 2018 yılındaki döviz krizinde Türkiye'ye mali desteğini sunması bağlamında değerlendirildiğinde söz konusu ittifakın bir boyutunun askeri ve ekonomik gereksinimlere dayalı ve birbirini tamamlayıcı bir ittifak olduğu söylenebilir (Özşahin, 2021: 35). Öyle ki 2018 yılında Katar'ı ziyaret eden Cumhurbaşkanı Erdoğan, her alanda ikili ilişkileri geliştirmeye devam edeceklerini ve Türkiye ile Katar arasındaki ilişkilerin yakın zamanda daha da derinleşeceğini ifade etmiştir (Qatar Tribune, 2018). Bununla birlikte Körfez krizinde ikili ilişkiler test edilmiş ve bölgesel bir güç olan Türkiye, kriz sırasında da Katar'ın güvenilir bir müttefiki olduğunu göstermekle kalmamış aynı zamanda bölgesel istikrarı sağlamak için sert ve yumuşak gücünü kullanmaya hazır olduğunu da göstermiştir.

c. İran'ın Nükleer Anlaşmasına İlişkin Pozisyon

İran ile BMGK'nın beş daimî üyesi ABD, Rusya, Çin, Fransa, İngiltere ve Almanya (P5+1), 24 Kasım 2013'te İsviçre'nin Cenevre şehrinde İran'ın nükleer dosyasına ilişkin taslak niteliğindeki Kapsamlı Ortak Eylem Planı'nı (KOEP) imzalamalarının ardından 14 Temmuz 2015 tarihinde İran ile nükleer anlaşmaya imza atmışlardır (Sarı, 2018: 55).

İmzalanan nükleer anlaşma, Brezilya ile beraber Tahran Anlaşması'nın imzalanmasına ön ayak olan ve İran'a yönelik ciddi yaptırımlarına yol açacak olan 1929 sayılı BMGK kararını kabul etmeyen Türkiye tarafından olumlu karşılanmıştır (İnat, 2018). Nükleer anlaşmanın imzalanmasının ardından açıklama yapan Dışişleri Bakanı Mevlüt Çavuşoğlu, İran'a yönelik yaptırımların kaldırılmasını memnuniyetle karşıladıklarını belirterek bu durumun bölge ekonomisine katkı sağlayacağını ifade etmiştir. Diğer taraftan da İran'ın bölgesel politikalarını değiştirerek mezhepçi politika çizgisinden vazgeçmesi gerektiği vurgulanmıştır (Hürriyet Daily News, 2015). Türkiye söz konusu anlaşmanın İran'dan daha ucuz fiyata doğal gaz ithal edebilmesine ve İran'daki Türk yatırımlarının hacmindeki artışa yol açacağını yanı sıra ABD ile İran arasındaki gerginliğin Türkiye üzerindeki olumsuz etkisini de azaltacağını düşündüğü için olumlu yaklaşmıştır (Bakir, 2015).

Körfez ülkelerinin anlaşmaya yönelik tutumuna bakıldığında ise, Suudi Arabistan ve BAE, anlaşmayı kabul etmezken Katar ile birlikte Bahreyn, Umman ve Kuveyt anlaşmayı olumlu karşılamıştır (Al-Rantisi, 2020: 220). Katar özelinde anlaşmaya yönelik olumlu tavrın ve İran ile iyi ilişkileri öncesinin nedenlerine bakıldığında, Doha yönetimi için İran, dünyanın en büyük doğal gaz sahası olarak tanınan Basra Körfezi alanını paylaştığı için önemlidir (Pala, 2014: 68). Bu noktada, bölgede gerçekleştirilen doğal gaz faaliyetleri, İran tarafında Güney Pars bölgesinde yapılırken Katar'da ise Kuzey Alan'da yürütülmektedir (Boussois, 2019: 224). Dolayısıyla burada çıkarılan gazlar, İran nüfuzu altında olan Hürmüz Boğaz'ından dünya piyasasına sunulduğu için enerji güvenliğinin sağlanması ve ülkenin en önemli gelir kaynağının sağlandığı yer olması açısından Katar, İran ile iyi ilişkiler içerisinde olmaya önem vermektedir (Yetim, 2020: 81). Bu durum, gelirlerinin büyük çoğunluğunu enerjiden sağlayan ve Rusya ile İran'dan sonra dünyada doğal gaz kaynakları açısından üçüncü sırada yer alan Katar için ayrıca önem teşkil etmektedir. Ayrıca Katar'da var olan yüzde 10 civarındaki Şii nüfusun varlığı da İran'a yönelik olumlu yaklaşımın nedenlerinden birisini oluşturmaktadır (Koçgündüz, 2011: 77).

Öte yandan 5 Haziran 2017 tarihinde Suudi Arabistan ve BAE öncülüğündeki ülkeler tarafından Katar'a abluka uygulanması ile patlak veren Körfez krizi sırasında İran'ın Katar'a hava sahasını açması ve gıda yardımında bulunması iki ülke arasında ilerleyen süreçte ilişkilerin gelişimine ivme kazandırmıştır (Yetim, 2020: 82). Ancak söz konusu kriz öncesinde Tahran ve Doha yönetimleri arasında bazı gerginlikler

yaşanmıştır. Bu bağlamda, 2016 yılında Suudi Arabistan'da Şii din adamı Nimr el-Nimr'in idam edilmesi ve Tahran'daki Suudi Arabistan büyükelçiliğine saldırılar düzenlenmesi olayına tepki olarak Katar Tahran'dan büyükelçisini çekmiştir. Ancak Katar'a yönelik abluka başladıktan ve İran'ın Katar'a bu süreçte desteği olduktan sonra Doha yönetimi tekrar büyükelçisini Tahran'a göndereceğini bildirmiştir (Riggs, 2021: 186). Dolayısıyla iki taraf arasında diplomatik ilişkiler yeniden tesis edilmiştir.

Nitekim Ankara ve Doha yönetimlerinin kendilerine göre çıkarları iki tarafın dış politikasının İran'ın nükleer programı üzerinde yakınlaşmasını beraberinde getirmiştir. Öyle ki Katar, 2006 yılında İran'ın uranyum zenginleştirmesini askıya alan BMGK kararına karşı oy kullanırken Türkiye'de 2010 yılında İran'ın nükleer programını durdurmak için daha fazla yaptırımı öngören BMGK kararına karşı çıkmıştır (Pala, 2014: 68-69). Hatta 2010 yılında dönemin Başbakanı Recep Tayyip Erdoğan, Katar Emiri Şeyh Hamad bin Halife el-Sani ve Suriye Devlet Başkanı Beşer Esad İstanbul'da genel olarak bölgesel konularda özelde ise İran'ın nükleer programı konusunda görüşmek için bir araya gelmişlerdir (Fulton, 2010). Söz konusu görüşmede Suriye ve Katar liderlerinin Türkiye'nin İran'ın nükleer programı konusunda Batı ile İran arasında arabuluculuk yapma girişimlerini desteklediklerinin altı çizilmiştir (Khaleej Times, 2010). Dolayısıyla Katar, İran'ın nükleer faaliyetlerinden rahatsızlık duysa da konunun diyalog ile çözüme kavuşturulmasından yana tavır takınmıştır (Çetinoğlu, 2009: 161). Türkiye de İran'ın nükleer silahlara sahip olması neticesinde bölgesel bağlamda olabileceklerden kaygı duymaktadır. Nitekim her iki taraf da Tahran'ın nükleer probleminin çözümü hususunda, İran'a askeri bir çözümden yana olmadıklarını vurgulamakla birlikte diyalog kanallarını kullanarak ve uzlaşıcı bir tutum benimseyerek İran'ın nükleer silahlarının denetim altına alınmasını istemektedirler (Al-Rantisi, 2020: 219).

Benzer tutumu Türkiye ve Katar, ABD eski Başkanı Donald Trump'ın tek tarafı olarak 8 Mayıs 2018 tarihinde İran ile yapılan anlaşmadan çekildiğini belirterek askıya alınan yaptırımlarını tekrar canlandıracağını ifade ettiğinde de sergilemişlerdir. Bu bağlamda Türkiye tarafı, nükleer anlaşmadan çekilme kararının çok kötü gelişmelere yol açacağını belirtmiştir (Anadolu Ajansı, 2018). Katar Dışişleri Bakanlığı da bir açıklamada bulunarak, Katar'ın bu anlaşmaya taraf olmadığını ancak coğrafi konumu ve taraflarla olan siyasi ilişkileri nedeni ile alınan

kararlardan etkilendiğini ve Doha yönetiminin önceliğinin Ortadoğu bölgesinin nükleer silahlardan arındırılması olduğunu söylemiştir (Katar Dışişleri Bakanlığı, 2018). Diğer yandan Türkiye ve Katar'ın İran ile izlenen bölgesel politikalar konusunda aynı tutumu sergilemediklerini belirtmekte fayda vardır. Özellikle Suriye bağlamında, İran'ın Esad rejimine olan desteği Ankara ve Doha yönetimlerinin İran ile aynı çizgide politikalar yürütmediğini göstermesi açısından önemlidir.

20 Ocak 2021 tarihinde göreve gelen ABD'nin yeni Başkanı Joe Biden de İran ile yapılan nükleer anlaşmaya geri döneceklerini açıklamıştır. Bu bağlamda Trump döneminde yürütülen politikalar nedeni ile bölgesel bağlamda gerilimli ilişkilere sahip olan ABD ile Katar'ın Biden'ın söz konusu kararı göz önüne alındığında daha iyimser ilişkilere sahip olabileceği söylenebilir. Öyle ki Biden'ın İran'ın nükleer programı konusunda gerilimden ziyade diyalogu önceleyen bir tutuma sahip olması Doha yönetimi tarafından olumlu karşılanacaktır (Yetim, 2021). Diğer taraftan Ankara yönetimi açısından da İran özelinde Biden yönetiminin izleyeceği muhtemel politikalar hakkında bu çıkarım yapılabilir. Bu çerçevede Şubat 2021 tarihinde Katarlı mevkidaşı Şeyh Muhammed bin Abdulrahman el-Sani ile bir araya gelen Dışişleri Bakanı Mevlüt Çavuşoğlu, Trump yönetiminin nükleer anlaşmadan çekilmesinin üzerine yaşanan gerilim ve ambargoların tüm bölgeyi etkilediğini belirtmiştir (Cafiero ve Azodi, 2021). Bu yüzden Türkiye ve Katar'ın Trump yönetiminin İran üzerindeki “maksimum baskı” politikasından sonra Biden yönetiminin bu politikasını olumlu karşıladıkları görülmektedir.

Ayrıca bu noktada belirtmek gerekir ki 3 Ocak 2020 tarihinde, İran Devrim Muhafızları Kudüs Gücü Komutanı Kasım Süleymani ile Haşdi Şaabi Başkan Yardımcısı Ebu Mehdi el-Mühendis'in ABD güçleri tarafından düzenlenen bir operasyonla Bağdat Havalimanı'nda öldürülmesi olayı Irak üzerindeki ABD-İran gerilimini tırmandırmıştır (Duman ve Alaca, 2020). Söz konusu olay Irak'ı olumsuz etkilerken bir taraftan da Irak hükümetinin önceliğinin Irak'ta yer alan İran destekli milis grupların etkisini azaltmaya yönelmesine neden olmuştur. Bu durum ise özellikle Irak'ın kuzeyinde faaliyet gösteren terör örgütü PKK'nın faaliyetlerini artırmasına neden olabilmektedir. Bu doğrultuda Türkiye, sınır komşusu Irak'tan güvenlik tehdidi ile karşı karşıya kalmaktadır. Sonuç olarak hem Irak üzerindeki ABD-İran çekişmesinin hem de bölgede yaşanan gerilimin Türkiye ve Katar'a olumsuz yansımaları olabilmektedir. Nitekim Türkiye ve Katar, İran'ın nükleer

anlaşmasına geri dönülmesi fikrine hem kendi çıkarları hem de bölgesel istikrarın sağlanması açısından sıcak bakmaktadırlar. İki tarafın da bu konudaki tutumlarının benzer olması Ankara ve Doha yönetimleri arasında iş birliğinin yolunu açmaktadır.

3. BÖLÜM

TÜRKİYE-KATAR ARASINDAKİ İLİŞKİLERİ ETKİLEYEN İÇ DİNAMİKLER

Ankara ve Doha yönetimleri arasındaki ilişkilerin gelişmesinde uluslararası ve bölgesel bağlamda yaşanan gelişmelerin yanı sıra her iki ülkenin iç dinamiklerinin de etkisi olmuştur. Dolayısıyla liderlik, fikirseller unsurlar ve çok boyutlu çıkarlar gibi çeşitli dinamikler Türkiye ve Katar arasında yakın ilişkiler kurulmasını kolaylaştırarak her iki taraf arasında çeşitli alanlarda iş birliği yapılmasının önünü açmıştır.

3.1. Liderlik

Ülkelerin dış politikasını şekillendiren önemli unsurlardan birisi de devlet başkanlarının, bakanların ve danışmanların inançları, değerleri ve benimsemiş oldukları anlayışlarıdır (Ripsman, 2016: 61-62). Dolayısıyla söz konusu karar vericilerin kişilikleri dış politikada yapılan seçimleri etkileyebilmektedir. Bu bağlamda liderlik faktörü, Türkiye ve Katar arasındaki ilişkilerin gelişmesine etki eden unsurlar doğrultusunda ele alındığında itici güçtür.

2002 yılında iktidara gelen AK Parti, komşularla sıfır sorun ilkesini temel alan dış politika anlayışını öncelerken Doha yönetiminin de Şeyh Hamad bin Halife el-Sani (1995-2013) döneminde bölge ülkeleri ile olan sınır anlaşmazlıklarının çoğunu çözmesi iki ülke liderlerinin benimsedikleri dış politikanın benzerlik göstermesi açısından önem arz etmektedir (Pala, 2014: 90). Bu minvalde, AK Parti iktidara geldikten sonra ilk olarak Erdoğan'ın dış politikada özel danışmanlığını sonrasında ise Dışişleri Bakanlığı (2009-2014) ve Başbakan (2014-2016) olarak görevini icra eden Ahmet Davutoğlu'nun "Stratejik Derinlik" adlı eserinde komşularla sıfır sorun politikasının temel hatları çizilmiştir (Quamar, 2018: 367). Bu bağlamda söz konusu eserinde Davutoğlu, yakın sınır komşuları ile problemler yaşayan ülkelerin büyük ölçekli politikalar geliştiremeyeceğine vurgu yaparak Türkiye'nin yakın komşuları ile yaşadığı güven bunalımı gibi sorunları gidermesi için geniş kapsamlı bir barış planının yanında ekonomik ve kültürel çerçevedeki ilişkilerini de geliştirmesi gerektiğini ifade etmiştir (Davutoğlu, 2009: 143-145). Bununla birlikte Davutoğlu, Dışişleri Bakanı olduğu dönemde yaptığı bir

konuşmada, Türkiye ile KİK arasında stratejik diyalog mekanizmasının olduğuna atıfta bulunarak bölge ülkeleri ile ilişkilerin geliştiğini ve daha da gelişmeye devam edeceğini belirtmiştir (Dışişleri Bakanlığı, 2012). Dolayısıyla Türkiye’de Erdoğan ve Davutoğlu Türk dış politikasının şekillenmesi hususunda en önemli isimler olurken Katar’da Şeyh Hamad bin Halife el-Sani ve Dışişleri Bakanı Hamad bin Kasım bin Cabir el-Sani’nin dış politika atmış olduğu adımlar ve vizyonları benzerlik göstermiştir. Dolayısıyla Türkiye’nin dış politikası Ahmet Davutoğlu öncülüğünde şekillenirken Katar’ınki de Hamad bin Kasım el-Sani tarafından şekillenmiştir. İki ülkenin dışişleri bakanlarının dış politikada, yumuşak güç unsurları bağlamında, ekonomik araçları ve kamu diplomasisini kullanarak proaktif diplomasi yürütmeleri Ankara ve Doha yönetiminin yakınlaşmasını tetiklemiştir (Yeşilyurt ve Yetim, 2020: 142-145). Bununla birlikte özellikle 2010 yılının sonunda bölgede patlak veren Arap Baharı sürecinde Cumhurbaşkanı Erdoğan ile Katar Emiri Şeyh Temim’in bölgesel bağlamda meydana gelen olaylarda benimsemiş oldukları politikaların uyum göstermesi, arabuluculuk faaliyetleri yürütmeleri ve birçok konuda ortak hareket etmeleri iki ülkenin yakınlaşmasında itici gücü oluşturmuştur (Alrantisi, 2020: 232).

Türkiye ve Katar arasında yönetsel fark başta olmak üzere birçok ayrım olmasına rağmen Doha yönetiminin Şeyh Hamad ve Şeyh Temim döneminde ülkenin gelişmesi için kalkınma ve yatırım alanındaki yapmış olduğu yenilikler Türkiye’nin ise Erdoğan öncülüğündeki AK Parti iktidarı boyunca söz konusu alanlarda attığı adımlar benzerdir. Bu bağlamda, Rusya ve İran’dan sonra dünyada en fazla doğalgaz rezervine sahip olan Katar’ın 1997 yılında ilk kez sıvılaştırılmış doğal gaz ihracatı yapması ile birlikte ülke maddi açıdan zenginleşmeye başlamıştır. Bu minvalde, 1995 senesinde Katar’ın Gayri Safi Milli Hasıla’sı (GSMH) 8,1 milyar dolar iken bu rakam 2011 yılında 172, 9 milyara kadar çıkmıştır (Başkan, 2012: 46). Ayrıca elde edilen gelirler ile birlikte eğitim, medya, kültür ve spor gibi alanlarda önemli yatırımlar yapmıştır. Öte yandan Türkiye’de ise AK Parti’nin 2002 yılında iktidara gelmesinden bu yana sağlık, ekonomi, eğitim, sanayi, enerji, kültür gibi alanlarda önemli gelişmeler kaydedilmiştir. Söz konusu gelişmeler ekonomi bağlamında ele alındığında, 2001 senesinde yaşanan krizin ardından hayata geçirilen ekonomi programları ile 2002 ve 2007 yılları arasında ekonomide yüzde yedi oranında bir büyüme gözlemlenirken AK Parti’nin iktidara geldiği 2002’de yıllık

Gayri Safi Yurtiçi Hasıla'nın (GSYH) 238 milyar dolar iken 2018 yılında bu oranın 767 milyar dolar düzeyinde olduğu görülmüştür (Karagöl, 2013: 13).

Bununla birlikte Ankara ve Doha yönetimlerinin liderlerinin Türkiye ve Katar arasındaki ilişkilerin gelişmesinde önemli bir faktör olduğu iki ülkenin büyükelçileri tarafından dile getirilmiştir. Bu bağlamda Katar'ın Ankara Büyükelçisi Salim Mübarek el-Şafi, ikili ilişkilerin 2000'li yıllarda ivme kazanırken özellikle 2011 senesinden sonra iki ülke liderlerinin benimsemiş oldukları politikalar neticesinde ikili ilişkilerin uyum ve koordinasyon seviyesine ulaştığını ifade etmiştir (Ünal, 2014). Diğer taraftan söz konusu ifadelere paralel olarak Türkiye'nin eski Doha Büyükelçisi Ahmet Demirok ise Türkiye ve Katar liderleri arasındaki uyumun ve dış politika vizyonlarının iki aktör arasında yakın bir ilişkiyi beraberinde getirdiğini belirtmiştir (Pala, 2014: 93). Bir başka deyişle Ankara ve Doha yönetimleri arasındaki ilişkilerin gelişmesinde siyasi liderlerin aynı dönemlerde benimsemiş oldukları ara buluculuk faaliyetleri gerekse de bölgesel arenada benimsemiş oldukları benzer politikalar etkili olmuştur. Ancak belirtmek gerekirse liderlik faktörünün ikili ilişkilerin gelişmesinde asıl unsur olmadığı fakat itici gücü oluşturduğu söylenebilir.

3.2. Fikirselsel Unsurlar

Literatürde, Türkiye ve Katar arasındaki ilişkilerin gelişmesinde fikirselsel unsurlar bağlamında sosyal ve kültürel benzerlikler ile birlikte iki ülke arasındaki yakın tarihi bağların etkili olduğunu öne süren görüşler vardır. Bu bağlamda dönemin Doha Büyükelçisi Ahmet Demirok, iki taraf arasında gelişen yakın ilişkilerde ortak kültürel ve tarihi bağlara vurgu yaparak söz konusu unsurların etkili olduğunu belirtmiştir (T.C. Doha Büyükelçiliği, 2014). Diğer taraftan Ankara ve Doha yönetimleri arasında gelişen yakın ilişkilerde ideolojinin itici bir gücü oluşturduğunu belirten görüşler de vardır. Söz konusu görüşlerin dayanak noktasını ise hem Türkiye'de mevcut iktidarda yer alan AK Parti'nin hem de Katar'ın Filistin sorununa yönelik yaklaşımları ve Müslüman Kardeşler ile olan bağına ve bu doğrultuda özellikle Arap Baharı sürecinde dış politikalarında Müslüman Kardeşlere vermiş oldukları destek oluşturmaktadır (Yüksel ve Tekineş, 2021: 13).

İçyapısı ve kurumları benzerlik gösteren devletlerin ittifak blokları oluşturmasında ideolojinin etkili bir unsur olduğunu ileri süren görüşler vardır

(Erboğa, 2020: 32). Bu bağlamda Türkiye ve Katar'ın yakın ilişkiler geliştirmesinde ideolojik motivasyonun etkili olup olmadığına bakıldığında, ilk olarak 2002 yılında iktidara gelen AK Parti, ideolojisi demokratik muhafazakârlık olarak tasvir etmiştir (Kösebalaban, 2014: 35). İkili ilişkilerin gelişmesinde ideolojinin etkili olduğuna dikkat çeken yaklaşımlara göre Türkiye'nin Müslüman Kardeşler oluşumu ile yakın bağları vardır. Buna göre, özellikle Necmettin Erbakan döneminde söz konusu oluşum ile yakın bağlar kurulduğuna vurgu yapılarak 1996 yılında Refah Partisi'nin beşinci kongresinde Mısır başta olmak üzere çeşitli ülkelerden Müslüman Kardeşler üyelerinin katıldığı belirtilmiştir (Başkan, 2016: 62). Ancak burada belirtmek gerekirse Refah Partisi ve Necmettin Erbakan "Milliyetçi İslamcılık" ideolojik perspektifini benimsemiştir (Erboğa, 2020: 39).

Katar'ın ise Müslüman Kardeşler ile bağları ve kurumsal etkileşimi Türkiye'ye göre eskiye dayanmaktadır. 1939 yılında Katar'da petrolün keşfedilmesi ve ilk petrol ihracatını 1940'lı yılların sonunda yapması neticesinde kazanılan maddi güç, Katar'ın modern eğitim sistemini kurmasında itici gücü oluşturmuştur. Böylece Katar'ın söz konusu alanda daha önce tecrübesi olmadığı için gerekli olan insan sermayesini Mısır'dan gelen Müslüman Kardeşler kadroları oluşturmuştur (Başkan, 2016: 58). Bir başka deyişle, Müslüman Kardeşler üyelerinin Katar'a gelmesindeki temel motivasyon ülkede etkin bir siyasi öğreti olmaktan ziyade eğitim alanında temel gereksinimlerin karşılanmasıdır (Roberts, 2014: 88). Ayrıca Katar'ın din anlayışını Sünni Vehhabilik oluşturmaktadır. Her ne kadar Vehhabizmin uygulanması ve yorumlanması hususunda Suudi Arabistan'daki kadar katı bir anlayışı olmasa da Katar halkı tarafından Vehhabi geleneği benimsenmiştir (Khatib, 2013: 422). Dolayısıyla bu noktada, Doha yönetimi tarafından Müslüman Kardeşlerin dış politikada ideolojik bir unsur olarak kullanıldığı görüşü zayıf kalmaktadır. Zira Katar'da Müslüman Kardeşler üyelerine ilişkin ne dini ne de sosyal hizmet sağlayan kurumun olmaması da halk tabanına yeterince nüfuz edemediğini göstermektedir (Gümüşlüoğlu, 2019: 80).

Nitekim AK Parti dış politikasında ve Katar ile gelişen ilişkilerde ideoloji etkili değildir. Nedeni ise AK Parti'nin benzer konularda dönemselsel olarak farklı politikalar sergilemesi pragmatik bir dış politika izlediğinin göstergesidir. Buna karşın Katar da ideolojik faktörden ziyade rejim güvenliğini önceleyerek pragmatik

bir tutum çerçevesinde Müslüman Kardeşler üyeleri ile bağ kurmuştur (Echagüe, 2015: 70). Yusuf el-Karadavi, örneğinde de görüldüğü üzere, Doha yönetiminin Karadavi'yi misafir etmenin prestijinden yararlanmaya çalışırken Karadavi'nin de Katar'ın misafirperverliğinden faydalanmaya çalıştığı ileri sürülmüştür (Fromherz, 2012: 151).

Özetle Ankara ve Doha yönetimlerinin gerek devlet yapısı gerekse ideolojileri göz önünde bulundurulduğunda ideolojik bağların zayıf olduğu anlaşılmaktadır. Buna ilaveten Arap Baharı sürecinde demokrasi ve reform çağrıları yapan her iki devletin de Müslüman Kardeşlere yönelik destekleyici tutumları pragmatik dış politika anlayışı ile açıklanabilir.

3.3. Çok Boyutlu Çıkarlar

Siyasi Çıkarlar

Ankara ve Doha yönetimleri arasında gelişen iyi ilişkilerin motivasyonlarından bir tanesi de iki ülkenin birbirinden kazanım sağladığı siyasi çıkarlar oluşturmaktadır. Bu bağlamda, Türkiye için Katar, Osmanlı Devleti döneminde kurulan tarihsel ilişkilerin yanında gerek istikrarlı yapısı gerekse de ekonomik açıdan iyi durumda oluşu sebebi ile yakın ilişkiler kurulabilecek bir ortak olarak görülmüştür. Diğer taraftan Doha yönetimi ise 1990'lı yılların ortalarından itibaren Suudi Arabistan hegemonyasından çıkıp bölgede benimsediği aktif dış politika çerçevesinde Türkiye'yi kendisine yakın bir müttefik olarak görmüştür (Pala, 2014: 99). Ayrıca bu dönemde bölgede, iki ülkenin de ABD ekseninde politikalar izlemesinin karşılıklı ilişki kurulmasında etkili olduğu söylenebilir.

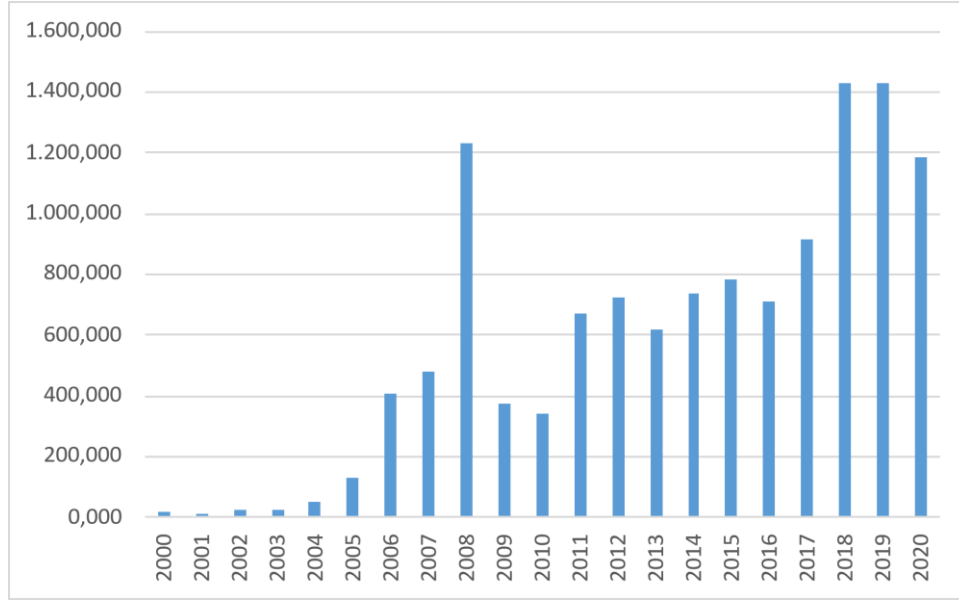
Her iki ülkenin yakın ilişkiler geliştirmesinin itici güçlerinden birisini de pragmatik nedenler oluşturmaktadır. Bu çerçevede, Arap Baharı sürecinde halk hareketlerinin yanında yer alarak desteğini sunan Katar'ın yaşanan gelişmelere müdahil olmasına paralel olarak bölgede etkili olma isteği ile aynı dönemde Doha yönetimi ile bölgede benzer politikalar yürüten Türkiye'nin istekleri örtüşmüştür. Özellikle Müslüman Kardeşler özelinde yürütülen benzer politika yönelimleri ve bölgede söz konusu oluşuma yakın iktidarların gelebileceği düşüncesi iki ülkeyi yakınlaştırmıştır.

Askeri ve demografik açıdan zayıf olan Katar'ın dış politika hedeflerini gerçekleştirme hususunda Türkiye hem seküler bir sistemde muhafazakâr iktidara sahip olması hem de var olan askeri kapasitesi çerçevesinde bölgede önemli bir müttefik olarak öne çıkmıştır (Pala, 2014: 99). Böylece Doha yönetiminin Ankara ile yakınlaşması, özellikle Arap Baharı ve Körfez krizinde de görüldüğü üzere Suudi Arabistan ve BAE ekseninin dengelenmesi açısından Türkiye ile ortaklık kurmasını beraberinde getirmiştir (Erboğa, 2020: 168). Dolayısıyla Arap Baharı'nın başlamasının ardından bölgesel düzlemde meydana gelen güç yapılarının değişime uğraması ile birlikte ortaya çıkan boşluktan yararlanmaya çalışan Türkiye ve Katar'ın yeni bir blok kurdukları dile getirilmiştir. Yeşilyurt ve Yetim'e göre, Suudi Arabistan öncülüğündeki statüko bloğu ile İran liderliğindeki revizyonist blok arasında yer alan ve "ılımlı direniş bloğu" olarak adlandırılan söz konusu blok, Ortadoğu coğrafyasındaki iki blok arasında dengeleyici bir güç olarak yer almaktadır (Yeşilyurt ve Yetim, 2020: 132). Diğer bir ifade ile Ankara ve Doha yönetimlerinin ortak çıkarlar ve amaçların yanı sıra pragmatik dış politika doğrultusunda hareket etmeleri iki ülkenin yakınlaşmasını hatta bölgede üçüncü bir blok olarak adlarından söz ettirmesini beraberinde getirmiştir.

Ekonomik Çıkarlar

Türkiye ve Katar arasında gittikçe gelişen ilişkilerde ekonomi asıl faktörü oluşturmasa da belirleyici bir rolü olduğunu söylenebilir. Dolayısıyla ekonomik çıkar bağlamında ikili ilişkiler ele alındığında, bir taraftan Türkiye ekonomisinin uluslararası sermayeye olan aşırı bağımlılığı diğer taraftan Katar'ın gözünde Türkiye'nin önemli bir ekonomik pazar olmasının Ankara-Doha hattında ilişkilerin gelişmesine ivme kazandırdığı söylenebilir (Başkan, 2017). Ayrıca Türkiye'de 2002 yılında iktidara gelen AK Parti, genel olarak bölgeye yönelik ekonomiyi önceleyen bir diplomasi izlemiştir (Erboğa, 2020: 68). Tüm bunlar ise Katar bağlamında ekonomik ilişkilere olumlu yansımıştır.

Grafik 2: Yıllara Göre Türkiye-Katar Ticaret Hacmi (milyon-dolar)

Kaynak: TÜİK verilerinden oluşturulmuştur.

Grafik 2’de Türkiye ve Katar arasındaki ticaret hacmine bakıldığında 2002’den sonra artmaya başladığı görülmektedir. Özellikle ticaret hacminde 2006 yılından sonra artış olmakla birlikte 2008 yılında 1 milyar doların üzerinde bir oran yakalanmıştır. 2008 yılındaki bu artışın en önemli sebebinin ise aynı yıl içerisinde kurulan “Türkiye-Körfez İşbirliği Konseyi Stratejik Diyalog” mekanizması oluşturmuştur. Dolayısıyla söz konusu mekanizmanın Türkiye-Katar ekonomik ilişkilerinde olumlu yansıması olmuştur. Diğer taraftan 2018 yılında da iki ülkenin ekonomik ilişkilerinde bir sıçrama yaşanmıştır. Bu durumun yaşanmasında ise Haziran 2017 tarihinde Katar’a yönelik uygulanan ambargo neticesinde Türkiye’nin Katar’a gıda yardımı başta olmak üzere ekonomik olarak destek olması etkili olmuştur.

Ancak burada belirtmek gerekirse, Türkiye’nin genel olarak Körfez ülkeleri olan ticaret hacmine bakıldığında ilk sıralarda Suudi Arabistan ve BAE gelmektedir (Yüksel ve Tekineş, 2021: 15). Dolayısıyla her ne kadar siyasi anlamda ikili ilişkiler müttefiklik boyutunda olsa da aynı şeyi ekonomik ilişkiler için söylemek şu an için erken olacaktır.

İki ülke arasında ekonomik ilişkilerin bir ayağını da yatırımlar oluşturmaktadır. Burada belirtmek gerekirse, 2018 yılında Türk lirasının önemli

değer kaybı esnasında Katar, Türk ekonomisine destek olmak amacı ile Türkiye'deki doğrudan yabancı yatırım sayısını arttırmıştır (Yüksel ve Tekineş, 2021: 11). Bu minvalde özellikle Doha yönetimi için Türkiye birçok alanda yatırım yapabileceği karlı bir pazarı oluşturmaktadır. Katar'dan Türkiye'ye yapılan çeşitli sektörlerdeki doğrudan yabancı yatırımların Aralık 2019 tarihinde 22 milyar dolar değerinde olduğu belirtilmiştir (Report on Bilateral Trade and Foreign Direct Investment, 2020: 45). Ayrıca Katar'da çeşitli alt yapı projelerinde beş yüzden fazla Türk şirketi faaliyet göstermektedir (Altunışık, 2021). Aşağıdaki Tablo 5'te Katar'ın Türkiye'de çeşitli sektörlerde yapmış olduğu yatırımlardan bazıları yer almaktadır.

Tablo 5: Katar şirketlerinin Türkiye'deki yapmış olduğu bazı yatırımlar

Yıl	Alıcı/Banka/Şirket	Yatırım	Sektör	Hisse	(Milyon ABD doları)
2020	Katar Yatırım Otoritesi	Türkiye Varlık Fonu (Borsa İstanbul)	Finans Hizmetleri	10 %	200
2020	QTerminals	Global Liman İşletmeleri	Denizcilik	100 %	140
2019	Al Rayyan Turizm Yatırım	Dolapdere Titanic Hotel ve Veli Alemdar Han Hotel	Turizm	100 %	101
2018	Mayhoola Yatırım Fonu	Boyner Perakende ve Tekstil	Perakende	11 %	22
2016	Qinvest	Ergo Portföy	Finans Hizmetleri	100 %	-
2015	beiN Media Group	DigiTurk	Medya	100 %	-
2015	Katar Ulusal Bankası	Finansbank	Finans Hizmetleri	100 %	2.982

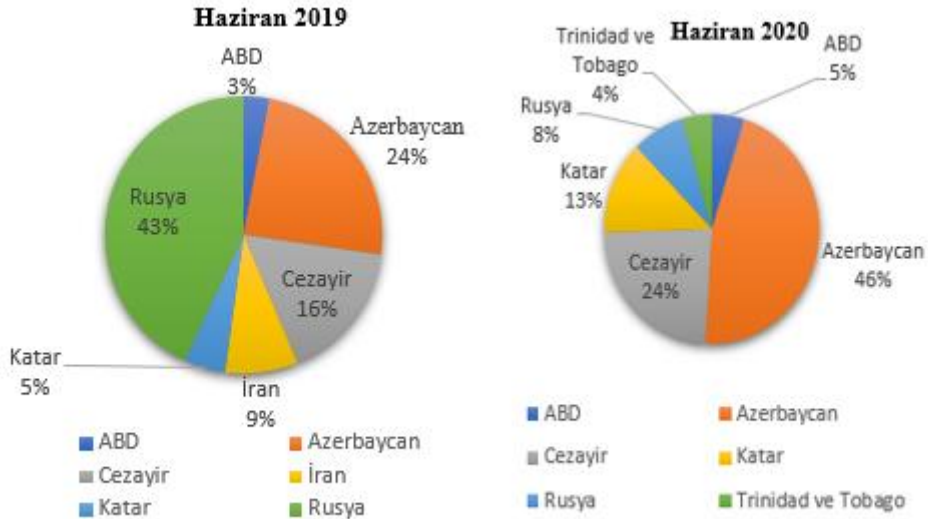
Kaynak: Report on Bilateral Trade & Foreign Direct Investment, 2020, s. 46.

Türkiye ve Katar arasında ekonomik bağlamda gerçekleştirilen faaliyetlerin bir diğer ayağını ise enerji oluşturmaktadır. Türkiye'nin ekonomisi ve yıllara göre nüfus artış oranına doğru orantılı olarak enerji tüketimi de artmaktadır. Bu çerçevede örneğin, 2009 yılında 33,7 milyar metreküp olan doğal gaz tüketimi 2019 yılında 43,2 milyar metreküp düzeyine çıkmıştır (BP Statistical Review of World Energy 2020: 36). Bu yüzden enerji piyasasını çeşitlendirme yoluna giden Türkiye açısından

siyasi ilişkilerinin de son derece iyi olduğu Katar, Rusya ve İran'dan sonra 24,7 trilyon metreküp doğal gaz rezervi ile büyük öneme sahiptir (Temizer, 2020). Bu bağlamda 2015 yılının sonunda Ankara ve Doha yönetimleri arasında düzenlenen birinci Yüksek Stratejik Komite toplantısı neticesinde Türkiye'nin Katar'dan sıvılaştırılmış doğal gaz (LNG) ithal etmesini sağlayacak mutabakat zaptı imzalanmıştır (Muriç, 2020: 6). Katar, Cezayir ve Nijerya ile birlikte Türkiye'nin LNG ithal ettiği ülkelerden birisi olmuştur. Zira burada belirtmek gerekirse söz konusu anlaşma, Kasım 2015 tarihinde Türkiye'nin Ruslara ait bir savaş uçağını düşürmesinin akabinde gerçekleşmiştir. Dolayısıyla bu noktada Türkiye-Rusya hattında yaşanan gerilimin Ankara'yı enerji alanında Katar ile iş birliği yapmaya daha da yönelttiği söylenebilir.

Grafik 3: Haziran 2019 ve Haziran 2020 Dönemlerinde Ünelere Göre İthal Edilen Doğal Gaz Miktarları (Milyon Sm3)

Kaynak: Haziran 2020 Doğal Gaz Piyasası Sektör Raporundan derlenmiştir.

Grafik 3'te görüldüğü üzere Haziran 2019 tarihinde Türkiye'nin Katar'dan ithal ettiği doğal gaz miktarının toplam doğal gaz ithalatı içerisindeki payı yüzde beş iken bu oran Haziran 2020 tarihinde yüzde 13 düzeyine çıkmıştır. Diğer taraftan Türkiye, doğalgazı boru hattı ile ithal etmenin yanı sıra LNG ile de ithalata başlayarak tedarikte çeşitlendirme yoluna gitmiştir. Böylece Türkiye'de ilk defa Mart 2020 tarihinde toplamda 3,9 milyar metreküp olan doğal gaz ithalatının iki milyar metreküpünü LNG ile ithal ederek boru hattından gerçekleştirilen ithalatın önüne geçmiştir. Söz konusu dönemde yapılan ithalat büyük çoğunlukla Azerbaycan ve

Katar'dan sağlanmıştır (Özdemir, 2020: 11). Türkiye'nin LNG'yi depolama kapasitesini arttırmasına paralel olacak şekilde Katar'dan ithal edilen LNG miktarının da artarak ikili ilişkilerde enerji alanında iş birliğinin daha da güçleneceği çıkarımı yapılabilir.

İki ülke arasındaki ekonomik ilişkilerin başka bir boyutuna da turizm alanında gerçekleştirilen faaliyetler oluşturmaktadır. Bu bağlamda, her iki aktörün de ekonomik kazanç sağlayabileceği bir alan olan turizm ile ilgili olarak Türkiye'ye gelen Katarlı turistlerin sayısı her yıl artarak devam etmektedir. 2015 yılında Türkiye'ye gelen Katarlı ziyaretçi sayısı 35 bin civarında iken bu sayı Türkiye'nin Katar Büyükelçisi Mehmet Mustafa Göksu'nun da ifade ettiği gibi 2019 yılında 110 bin seviyesine gelmiştir (Gulf Times, 2020). Ekonomik ilişkilerin çerçevesini oluşturan söz konusu faktörler dışında Türkiye, Katar pazarındaki görünürlüğünü artırarak daha fazla ihracat gerçekleştirebilmek için Katar'da birtakım fuar ve organizasyonlar düzenlemektedir. Bu bağlamda, 2009 yılında sayısı 200'ü geçen Türk firmasının katılımı ile "Made in Turkey Fuarı" düzenlenirken başka bir fuar da 2017 yılında "Katar'da Türkiye Fuarı" başlığı altında 150 Türk firmasının katılımı ile düzenlenmiştir (Pala, 2014: 104). 2022 Dünya Kupası'na hazırlanan Katar'da, Türk firmaları söz konusu fuarlar aracılığı ile de ülkenin otoyol ve metro inşaatları gibi alt yapının iyileştirilmesi faaliyetleri bağlamında önemli anlaşmalar imzalamaktadırlar (Anadolu Ajansı, 2017). Bu minvalde, Katar'da çeşitli alt yapı projelerinde beş yüzden fazla Türk şirketinin faaliyet gösterdiği belirtilmektedir (Altunışık, 2021).

Özetle Ankara ve Doha yönetimleri arasındaki ilişkilerin gelişmesinde çeşitli motivasyonlar yer almaktadır. Bunların bir ayağını da ekonomi bağlamında gelişen ilişkiler oluşturmaktadır. Her ne kadar siyasi ilişkilerde kazanılan ivme ekonomik ilişkilerde henüz yakalamamış olsa da gerek Katar'ın Türkiye'ye yapmış olduğu yatırımlar gerekse de iki taraf arasında enerji alanında yapılan iş birliği göz önünde bulundurulduğunda bu yönde ciddi adımların atıldığı söylenebilir.

Güvenlik Temelli Çıkarlar

Ankara ve Doha yönetimleri arasında son yıllarda güvenlik temelli çıkarlar bağlamında da ilişkilerin geliştiği ve özellikle askeri ve savunma sanayi alanında birçok anlaşmanın yapıldığı görülmüştür. Bu doğrultuda Türkiye ve Katar arasında

askeri alanda iş birliğinin geliştirilmesine yönelik 2007 ve 2012 yıllarında anlaşmalar imzalanmıştır (Al-Atiqi vd: 2015: 50). Ancak ilgili alanda asıl büyük hamle, Ankara ve Doha yönetimleri arasındaki diyalog ve iş birliğinin kurumsal yapısını oluşturan “Türkiye Cumhuriyeti ile Katar Devleti Arasında Yüksek Stratejik Komite Kurulmasına İlişkin Ortak Mutabakatın” 19 Aralık 2014 tarihinde imzalanması ile atılmıştır. Bu bağlamda ilgili komitenin Cumhurbaşkanı Erdoğan ve Katar Emiri Şeyh Tamim bin Hamad bin Halife el-Sani’nin katılımıyla 2 Aralık 2015 tarihinde yapılan birinci toplantısında, Türkiye’nin Katar’da askeri üs kuracağı bildirilmiştir (Yetim, 2016: 311). Böylece söz konusu yılda yapılan anlaşma neticesinde bölgede ilk askeri üssünü Katar’da kurmaya karar veren Türkiye’nin hamlesinin yanında her yıl yapılan YSK toplantıları neticesinde iki ülke arasında askeri ve savunma sanayi alanında yapılan iş birliğinde önemli gelişme kaydedilmiştir.

Bu kapsamda, Aralık 2017 tarihinde Türkiye’de savunma araçları üretiminde önde gelen şirketlerden birisi olan Nurol Makina, 100 NMS 4x4 ile birlikte 400 Ejder Yalçın 4x4 zırhlı muharebe aracının satışı için Katar ile anlaşmaya varmıştır (Yıldırım, 2017). Bununla birlikte Türkiye’de zırhlı araç üretimi ile tanınan BMC, 2018 yılında Katar’ın başkenti Doha’da düzenlenen Doha Uluslararası Deniz Savunma Fuarı ve Konferansı’nda (DIMDEX 2018), Katarlı yetkililerle bir sözleşme imzalamıştır. İmzalanan sözleşme çerçevesinde, BMC’nin Katar ordusunun gereksinimlerini karşılamak üzere 50 Kirpi ve 35 Amazon aracı olmak üzere toplamda 85 zırhlı araç ihraç etmesi kararlaştırılmıştır (Yıldırım, 2018). Aralık 2017 tarihinde özellikle son yıllarda havacılık sektöründe büyük ilerleme gösteren ve silahlı insansız hava aracı (SİHA) ve insansız hava aracı (İHA) teknolojileri kapsamında önemli başarılarla imza atan Türkiye’den Katar, DIMDEX 2018 yılında imzalanan sözleşme çerçevesinde, bir yıl içerisinde Türkiye’nin milli SİHA’larını yapan Baykar’dan altı tane Bayraktar TB2 SİHA ve üç adet yer kontrol istasyonu almaya karar vermiştir (Anadolu Ajansı, 2019). Bu sistemlerin teslimi için 2019 yılında gerçekleşirken aynı sözleşme kapsamında Bayraktar TB2 SİHA’larını kullanacak olan 55 Katarlıdan oluşan SİHA pilotu, faydalı yük operatörü ve bakım personeli dört aylık bir eğitim sürecini tamamlamışlardır (Alemdar, 2020).

Yine son yıllarda Katarlı askeri personel ve polislerin Türkiye’de eğitim alması ile ilgili olarak İzmir’in Foça ilçesinde yer alan Jandarma Komando Okulu ve

Eğitim Merkezi Komutanlığında, Katar'dan gelen 15 özel harekât polisinin alanında uzman eğitmelerden eğitim aldığı görölmüştür (Fidan, 2019). Bununla birlikte Doha ve Ankara yönetimleri arasında Kasım 2019 tarihinde imzalanan protokol kapsamında Türkiye'nin 2022 yılında düzenlenecek olan Dünya Kupası'nda güvenliğin sağlanması için Katar'a özel kuvvetler ve güvenliğ kadrolarını göndermesine karar verilmiştir (Turk Press, 2019). Ayrıca Mart 2021 tarihinde Türkiye Genelkurmay Başkanı Orgeneral Yaşar Güler ve Katarlı mevkidaşı Ganim bin Şahin el-Ganim'in katılımıyla icra edilen Ortak Askeri Yüksek Komite toplantısında ise iki ülke arasında askeri alanda çeşitli iş birliği anlaşmaları imzalanmıştır.

1999 yılında Türkiye, silah ithalatı konusunda dünyada üçüncü sırada yer alırken 2018 yılında ise dünyada savunma sanayi ürünleri ihracatında 14. Sırada yer almıştır (Türkmen, 2021: 81). Bununla birlikte Türkiye'nin savunma ve havacılık sanayii alanında Katar'a yaptığı ihracat 2019 ile 2020 yılları arasında 220 milyon dolar civarında iken 2021 senesinin ilk üç ayında ilgili alandaki ihracat oranları ilk üç ayda 18, 1 milyon değerinde kaydedilmiştir (Bitmez ve Semerci, 2021). Böylece Ankara ve Doha arasında askeri ve savunma sanayi alanında yapılan anlaşma ve iş birliklerinin her iki ülke açısından da çeşitli çıkarlar sağladığı söylenebilir. Bu çerçevede Katar, savunma sanayi kapasitesini ve askeri tecrübelerini geliştirmek ile birlikte bölgedeki askeri ortaklarını çeşitlendirerek güvenliği temin ederken Türkiye de bu anlamda Katar pazarına erişim sağlayarak bölgede askeri olarak da etkili bir güç olduğunu gösterebilmektedir.

SONUÇ

Türkiye ve Katar arasındaki ikili ilişkileri etkileyerek yakın ilişkiler kurulmasına yol açan faktörlerin neler olduğunun incelendiği çalışmada, söz konusu etkenler uluslararası, bölgesel ve iç dinamikler bağlamında analiz edilmiştir. Bu doğrultuda 11 Eylül olayları ve 2003 yılında ABD'nin Irak'a yönelik gerçekleştirdiği müdahalenin bölgesel bağlamda ortaya çıkardığı sonuçların ikili ilişkiler üzerinde etkili olduğu incelenmiştir. Öte yandan bölgesel dinamiklerden birisi olan Arap Baharı sürecinde iki ülkenin benzer politikalar izlemesinin yakın ilişkiler kurulmasında etkili olan asıl unsur olduğu görülmüştür. Özellikle söz konusu süreçte Ankara-Doha hattı Mısır, Libya ve Suriye özelinde sokağa inerek demokratik değişim talebinde bulunan halkın yanında yer almış ve onlara destek veren politikalar benimsemişlerdir. Dolayısıyla Arap Baharı süreci ve bu doğrultuda gelişen olaylar ile birlikte Ankara ve Doha yönetimleri arasındaki ilişkinin ittifaklığa evrildiği görülürken Körfez krizi ile birlikte söz konusu ittifaklığın derinleştiği analiz edilmiştir. Ayrıca çalışmada, liderlik, fikirseller unsurlar ve çok boyutlu çıkarlar gibi çeşitli dinamiklerin Türkiye ve Katar arasında yakın ilişkiler kurulmasını kolaylaştırarak her iki taraf arasında çeşitli alanlarda iş birliği yapılmasının önünü açtığı sonucuna ulaşılmıştır.

Diğer taraftan daha ayrıntılı ifade etmek gerekirse ilk olarak genel bir çerçeve çizmek adına 2000'li yıllara kadar Türkiye'nin Körfez bölgesine yönelimini etkileyen iç ve dış faktörlerin incelendiği çalışmada, iç faktörler bağlamında ele alınan siyasi etkenlerden çok boyutlu ya da çok yönlü dış politika anlayışının Türkiye'nin Körfez bölgesine olan yönelimini etkilediği anlaşılmıştır. Bu bağlamda 1960 yıllarda Ankara'nın gündem maddeleri arasında Kıbrıs sorununun yer alması ve BM'de ABD başta olmak üzere Batılı devletlerin Türkiye aleyhine karar vermeleri Ankara yönetiminin uluslararası alanda yalnız kalmasına sebep olmuştur. Bu nedenle Türkiye hem uluslararası alanda yaşamış olduğu yalnızlığı gidermek hem de dış politikasını çeşitlendirmek adına Ortadoğu ve Körfez bölgesine yönelmeye başlamıştır. Türkiye'nin bu yıllarda benimsemiş olduğu çok boyutlu dış politika anlayışı çerçevesinde bölgeye yönelme ve ilgi gösterme anlayışı dönemin hükümet liderleri tarafından da devam ettirilmiştir. Öyle ki 1965 yılında Süleyman Demirel liderliğindeki AP'nin hükümet programında, bölgeye olan ilgiden söz edilmiştir. Diğer taraftan 1983 yılında AP liderliğinde iktidara gelen Turgut Özal döneminde de

çok boyutlu dış politika anlayışı devam ettirilerek Körfez bölgesi siyasi liderlerin gündeminde yer almış ve Körfez'e olan yönelim önem kazanmaya başlamıştır.

Türkiye'nin bölgeye olan yönelimini tetikleyen bir diğer siyasi unsur ise ordu ve kamuoyu etkisi olmuştur. Bir diğer ifade ile ordunun da desteklemiş olduğu 1961 Anayasası'nın görelî olarak çizdiği özgürlük alanı içerisinde dış politika yapımında kamuoyunun etkisi görünür hale gelmiştir. Bununla birlikte çalışmada söz konusu dönemde her ne kadar kamuoyunun önemli siyasi değişikliklere yol açmadığı görülse de dış politika çizgilerinin belirlenmesi hususunda etkili olduğu analiz edilmiştir.

Çalışma kapsamında Türkiye'nin bölgeye olan yönelimini etkileyen bir diğer faktörün ise ekonomik etkenler olduğu vurgulanmıştır. Bu doğrultuda bir taraftan 1970'li yıllarda yaşanan petrol krizi diğer taraftan Kıbrıs ile ilgili Türkiye'ye uygulanan ambargo nedeniyle yaşanan ekonomik endişeler Türkiye'nin gözünde Körfez ülkelerini önemli hale getirmiştir. Özellikle bu dönemde Türkiye ile enerji bakımından zengin olan Körfez ülkelerinden Irak ve Suudi Arabistan ile ekonomik bağlamda ilişkilerin geliştiği analiz edilmiştir. Ayrıca burada belirtmek gerekirse 24 Ocak 1980 Kararları ile birlikte Türkiye'nin yeni ekonomi politikasını benimsemesi Körfez ülkeleri ile ekonomik anlamda ilişkilerini geliştirmesinde etkili olduğu sonucuna varılmıştır.

Türkiye'nin 2000'li yıllara kadar Körfez bölgesine olan yönelimini tetikleyen dış faktörlerin neler olduğunun da incelendiği çalışmada, ilk olarak uluslararası gelişmeler analiz kapsamına alınmıştır. Bu bağlamda çalışmada, Soğuk Savaş'ın sona ermesi ve Sovyetler Birliği'nin dağılması ile birlikte uluslararası sistemin yapısının iki kutupluluktan ABD liderliğinde tek kutupluluğa evrilmesinin genel olarak Türkiye ve bölge ülkeleri özelde ise Türkiye ve Katar arasındaki ilişkilere yansımaları olduğu gözlemlenmiştir. Bu doğrultuda ABD'nin uluslararası sistemde başat aktör konumunda olduğu bir dönemde meydana gelen Birinci Körfez Savaşı, özellikle güvenliklerinin sağlanması noktasında Körfez ülkeleri ile Washington yönetiminin ilişkilerini geliştirmelerini beraberinde getirirken ABD ile ilişkileri olan Türkiye'nin de söz konusu ülkeler ile yakın ilişkiler kurmasının önünü açmıştır. Nitekim Doha yönetiminin bu dönemde 1992 yılında Ankara'da büyükelçiliğini açtığı görülmüştür. Diğer taraftan 2000'li yıllardan itibaren Türkiye'nin KİK ülkeleri ile ilişkileri gerek ekonomik faktörler gerekse de güvenlik endişeleri bağlamında

gelişme göstermiştir. Ancak 2010 yılının sonunda bölgede Arap Baharı sürecinin başlaması hem KİK içerisinde hem de Türkiye ve KİK ülkeleri arasındaki ilişkilerde değişimi beraberinde getirmiş ve Ankara ile Doha yönetimlerinin yakın ilişkiler geliştirmesinde itici gücü oluşturmuştur.

Öte yandan bölgesel faktörlerden birisi olan ve hem bölgesel hem de uluslararası düzlemde önemli değişikliklere yol açan İran İslam devriminin Türkiye ile Körfez ülkeleri arasındaki ilişkilerin gelişiminde etkili olduğu görülmüştür. Revizyonist politikalar izleyen İran bölge ülkeleri tarafından tehdit olarak algılanmaya başlamıştır. Bu noktada ise Körfez ülkeleri, İran'ın devrim ihracı politikasına karşı bölgede Türkiye'yi dengeleyici bir güç olarak görmüşlerdir. Dolayısıyla söz konusu devrim ve sonrasında meydana gelen olaylar hem Körfez ülkelerini hem de Türkiye'yi etkileyerek Türkiye ve Körfez ülkeleri arasındaki yakınlaşmada itici gücü oluşturmuştur.

Türkiye ve bölge ülkeleri arasında ilişkileri etkileyen bir diğer bölgesel gelişmeyi ise Irak'ta Saddam Hüseyin döneminde meydana gelen olaylar oluşturmuştur. Söz konusu dönemde bir taraftan 1980-1988 yılları arasından yaşanan ve sekiz yıl süren İran-İrak Savaşı'na tanık olunurken diğer taraftan da 1990 yılında Kuveyt'in Irak tarafından işgal edildiği görülmüştür. İran-İrak Savaşı Türkiye'yi güvenlik endişeleri bağlamında etkilerken Birinci Körfez Savaşı ise hem güvenlik hem de ekonomik endişeler itibarı ile etkilemiştir. Bu bağlamda, uzun yıllar sınır komşusu olan Irak ile tarihsel bağlar ve komşuluk ilişkisi doğrultusunda ilişkiler yürüten Türkiye'nin yaşanan gelişmeler ile birlikte bölgenin görece daha istikrarlı ve enerji kaynakları bakımından zengin Körfez ülkeleri ile ilişkiler geliştirmeye yöneldiği analiz edilmiştir. Böylece gerek İran devrimi gerekse de Irak'ın Kuveyt'i işgal etmesi bölgesel bağlamda dengeleri sarsıcı bir etki yaratarak Türkiye ile Körfez ülkeleri arasındaki ilişkilerin yakınlaşmasını tetiklemiştir.

Türkiye'nin 2000'li yıllara kadar Körfez bölgesine yönelik tutumunu etkileyen uluslararası gelişmelerin analiz kapsamına alındığı çalışmada, Soğuk Savaş'ın sona ermesi ve Sovyetler Birliği'nin dağılması ile birlikte uluslararası sistemin yapısının iki kutupluluktan ABD liderliğinde tek kutupluluğa evrilmesinin genel olarak Türkiye ve +bölge ülkeleri özelde ise Türkiye ve Katar arasındaki ilişkilere yansımaları olduğu gözlemlenmiştir. Bu bağlamda, ABD'nin uluslararası

sistemde başat aktör konumunda olduğu bir dönemde meydana gelen Birinci Körfez Savaşı, özellikle güvenliklerinin sağlanması noktasında Körfez ülkeleri ile Washington yönetiminin ilişkilerini geliştirmelerini beraberinde getirirken ABD ile ilişkileri olan Türkiye'nin de söz konusu ülkeler ile yakın ilişkiler kurmasının önünü açmıştır. Nitekim Doha yönetiminin bu dönemde 1992 yılında Ankara'da büyükelçiliğini açtığı görülmüştür. Diğer taraftan 2000'li yıllardan itibaren Türkiye'nin KİK ülkeleri ile ilişkileri gerek ekonomik faktörler gerekse de güvenlik endişeleri bağlamında gelişme göstermiştir. Ancak 2010 yılının sonunda bölgede Arap Baharı sürecinin başlaması hem KİK içerisinde hem de Türkiye ve KİK ülkeleri arasındaki ilişkilerde değişimi beraberinde getirmiş ve Ankara ile Doha yönetimlerinin yakın ilişkiler geliştirmesinde itici gücü oluşturmuştur.

Bununla birlikte çalışmanın asıl konusunu oluşturan ikili ilişkileri etkileyen dinamiklerden uluslararası, bölgesel ve yerel faktörlerin Türkiye ile Katar arasında yakın ilişkiler kurulmasına yol açtığı analiz edilmiştir. Bu çerçevede ilk olarak tarihsel bağlamda Osmanlı Devleti ile Katar arasındaki ilişkilerin 16. yüzyılın ikinci yarısına kadar gittiği görülmüştür. İlerleyen süreçte ise bölgede Osmanlı, İngilizler ile karşı karşıya gelmişse de o dönemde Katar'daki yetkili kişiler Osmanlı'ya bağlılığını korumuştur. Öte yandan 1913 yılında İngiltere ile imzalanan Londra Antlaşması neticesinde Osmanlı Devleti Katar'dan ayrılrsa da söz konusu bağlılığın günümüzde iki taraf arasındaki yakınlaşmanın zemini hazırladığı söylenebilir. Sonraki aşamada ise Katar'ın 1971 yılına kadar İngiltere'nin etkisi altında kalması ve Türkiye'nin de 1923 yılında Cumhuriyet'i ilanı ile birlikte kendi ulus-devletini inşa etmeye yönelerek bölgeden uzak kalması neticesinde iki taraf birbiri ile ilişki geliştirememiştir. Katar, 1971 yılında İngiltere'den bağımsızlığını kazandıktan sonra demografik ve yüzölçümü açısından küçük olmasının da etkisi ile birlikte rejim güvenliğinin sağlanması hususunda Suudi Arabistan güdümünde politikalar izlemiştir. Ancak bu durum kansız bir darbe ile 1995 yılında babası Halife bin Hamad'ı devirerek iktidarı ele alan Şeyh Hamad bin Halife el-Sani ile birlikte değişmeye başlamıştır. Dolayısıyla Doha yönetiminin Şeyh Hamad öncülüğünde daha bağımsız politikalar izlemesi ilerleyen süreçte Türkiye ile Katar arasındaki ilişkilerin gelişmesi açısından önemli bir noktayı teşkil etmiştir. Diğer taraftan Türkiye'de 2002 yılında iktidara gelen AK Parti'nin bölgeye önem vererek bu

doğrultuda benimsediği dış politika anlayışı Ankara ve Doha yönetimleri arasındaki ilişkilerin gelişmesinin yolunu açmıştır.

Diğer taraftan 2000’li yıllarda meydana gelen uluslararası gelişmelerden birisi olan 11 Eylül 2001 olayları ve akabinde yaşanan olaylar Türkiye ve Katar arasındaki ikili ilişkileri etkilemiştir. Bu doğrultuda ABD’nin 11 Eylül olayları sonrası saldırgan bir politika izleyerek Afganistan’a ve 2003 yılında Irak’a yaptığı müdahaleler bölgesel dinamikleri derinden etkileyen olaylar silsilesi yaratmıştır. Söz konusu olayların ise Türkiye ve Katar arasındaki ilişkilere olumlu yansıması olmuştur. Bir başka deyişle ABD’nin bölgede askeri varlığını hissettirmesi ve hava kuvvetlerini Suudi Arabistan’dan Katar’a taşıması Doha yönetiminde ulusal güvenliğin ABD’nin güvenlik şemsiyesi altında teminat altına alındığı hissini uyandırmıştır. Bu durum ise Doha yönetiminin rejim güvenliğine yönelik tehdit algılamaları ile uğraşmaktan ziyade benimsemiş olduğu politikalarını gerçekleştirmek için hareket etmesinin önünü açarak Ankara yönetimi ile ilişkiler kurulmasında itici gücü oluşturmuştur. Diğer taraftan ABD’nin Irak’a müdahale etmesi ile birlikte bölgedeki askeri varlığını hissettirmesi bölgesel güçler arasında da meydana gelebilecek gerginlikleri sınırlandırarak Ankara ve Doha yönetimlerinin birbiri ile yakın ilişkiler kurmasının önünü açmaya yardımcı olmuştur.

Söz konusu uluslararası gelişmelerin yanında bölgede 2010 yılının sonunda patlak veren ve Arap Baharı olarak adlandırılan süreç bölgesel dinamikleri etkilemesinin yanında özel olarak Türkiye ve Katar arasındaki ilişkilerin gelişimini de etkilemiştir. Bu bağlamda 2010 yılının sonunda Tunus’ta demokratik talepler doğrultusunda patlak vererek bölgeye yayılan Arap Baharı sürecinde Türkiye ile Katar, bölgede statükonun sürdürülmesinden yana tavır alan ülkelerin aksine halkın yanında yer alarak gösterileri desteklemişler ve bu doğrultuda politikalar izlemişlerdir. Arap Baharı sürecinde özellikle her iki taraf da Libya, Mısır ve Suriye özelinde ortak politikalar yürütmüş ve bu anlamda siyasi uyum içerisinde hareket etmişlerdir. Bu durum ise Türkiye-Katar hattı arasındaki yakınlaşmayı beraberinde getirerek Türkiye-Katar ortaklığının ortaya çıkışını sağlamıştır.

Tunus’tan sonra Arap Baharı sürecinin patlak verdiği Mısır’da, Türkiye ve Katar’ın meydana gelen olaylara ilişkin tutumlarının incelendiği çalışmada, Türkiye’nin Hüsnü Mübarek rejimine halkın taleplerine uyması konusunda çağrıda

bulunan ilk ülke olduğu incelenirken Katar'ın da halkın yanında yer aldığını belirten ilk Körfez ülkesi olduğu görülmüştür. Bununla birlikte 2012 yılında, Mısır'da demokratik seçimlerle görev başına gelen Müslüman Kardeşler destekli Muhammed Mursi'yi hem Ankara hem de Doha yönetimleri desteklemiştir. Öyle ki bu süreçte her iki taraf da Mursi yönetimine ekonomik destekte bulunmuş ve Mısır ile siyasi alanda da ilişkilerini geliştirmiştir. Ancak Müslüman Kardeşler özelinde Mısır ile Türkiye ve Katar'ın kurduğu yakın ilişkiler bölgede statükonun sürdürülmesinden yana tavır alan Suudi Arabistan ve BAE öncülüğündeki ülkeleri rahatsız etmiş ve söz konusu ülkeler Ankara-Doha hattına karşı tavır almışlardır. İlerleyen süreçte ise Mursi yönetimine karşı Temmuz 2013 tarihinde el-Sisi liderliğinde bir darbe yapılmış ve Türkiye ile Katar darbeye olan tepkilerini sesli şekilde dile getiren ülkelerden olmuştur. Bu doğrultuda Ankara ve Doha yönetiminin özellikle Mısır'da Müslüman Kardeşlere vermiş oldukları desteğin bölgede mevcut düzenin sürdürülmesinden yana tavır alan ülkeleri rahatsız ettiği ve bu ülkelerin Türkiye ile Katar'ı bu açıdan bölgede izole etmeye çalıştıkları görülmüştür. Bu durumun ise Ankara-Doha hattının birbirine daha da yakınlaşmasına yol açarak iki taraf arasında yakın ilişkiler kurulmasında itici gücü oluşturduğu söylenebilir.

Türkiye ve Katar'ın Arap Baharı sürecinde Libya'da meydana gelen olaylara ilişkin tutumlarında da siyasi uyumu yakaladıkları görülmüştür. Söz konusu siyasi uyum ise hem Ankara hem de Doha yönetimlerinin Libya'da gerilimin tırmanması üzerine NATO öncülüğündeki insani müdahale gücüne katılmasında, Trablus merkezli UMH'yi Libya'nın meşru temsilcisi olarak görerek Hafter güçlerine karşı UMH'ye gerek askeri gerekse siyasi destek sağlamalarında açıkça görülmüştür. Öte yandan çalışmada her ne kadar Türkiye'nin Libya ile geçmişten gelen tarihsel bağları olduğu için sahada etkin rol oynadığı görülse de Katar'ın da Libya özelinde aktif politik tutum takındığı analiz edilmiştir. Bu durum ise Hafter güçlerini destekleyen BAE ve Mısır gibi ülkeleri rahatsız ederek Türkiye ve Katar'a karşı tavır almalarına sebep olurken Ankara-Doha hattını birbirine daha da yakınlaştırmıştır.

Arap Baharı sürecinde Suriye özelinde gelişen olaylarda ise Türkiye ve Katar'ın Esad rejiminin devrilmesinden yana tavır aldıkları ve muhalefeti siyasi, lojistik ve ekonomik açıdan destekleri görülmüştür. Bununla birlikte her iki tarafın da Suriye'de barışın sağlanmasına yönelik gerek ulusal ve uluslararası toplantılara katıldıkları gerekse de söz konusu toplantılara ev sahipliği yaparak uyum içerisinde

hareket ettikleri incelenmiştir. Diğer taraftan ise Ankara ve Doha yönetimlerinin Suriye'ye yönelik izlediği politikaları, Suriye'de patlak veren iç savaş sürecine terör örgütü Irak Şam İslam Devleti (İŞİD) ve uluslararası aktörlerin katılımının sekteye uğrattığı sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca Suriye'de meydana gelen iç savaş özelinde Türkiye, Katar'dan farklı olarak Suriye ile sınır komşusu olmasının da hasebi ile birlikte bir mülteci sorunu ile karşı karşıya kalmıştır. Dolayısıyla Suriye özelinde hem Ankara hem de Katar'ın ortak politikalar yürütmesi iki tarafın yakın ilişkiler kurmasını beraberinde getirirken Türkiye'nin değinildiği üzere mülteci konusu gibi nedenlerle saha da daha aktif olduğu görülmüştür. Nitekim Arap Baharı sürecinde Ankara ve Doha yönetimlerinin genel olarak bölgede özellikle de Mısır, Libya ve Suriye özelinde izledikleri politikaların iki ülkeyi birbirine yakınlaştırarak aralarında daha derin ilişkiler kurulmasına yol açtığı ve bölgede Türkiye ile Katar ittifaklığından veya ortaklığından söz edilmeye başlandığı görülmüştür. Bir başka deyişle Arap Baharı süreci bölgede çeşitli blokların oluşmasını yol açarak Türkiye ile Katar'ın aynı blok içerisinde adından söz ettirdiği bir düzeni beraberinde getirmiştir. Ayrıca söz konusu süreç ile birlikte bölgesel bağlamda ortaya çıkan jeopolitik ortam Türkiye ve Katar'ın kendi amaçları doğrultusunda hareket etmesine olanak sağlayarak iki taraf arasındaki ortaklığı güçlendirmiştir.

Türkiye ile Katar arasındaki ortaklık durumu ise gerek 15 Temmuz darbe girişiminde gerekse de 2017 yılında meydana gelen Körfez krizinde test edilmiştir. Bu bağlamda Arap Baharı sürecinde özellikle Mısır özelinde Müslüman Kardeşler ile bağlantılı cereyan eden olaylar bir taraftan KİK içerisindeki gerilimi tırmandırırken diğer taraftan da bölgesel düzlemde Türkiye ile Katar'a karşı Suudi Arabistan ve BAE gibi ülkelerin karşıt tavır aldığı bir denklemi ortaya çıkarmıştır. İlerleyen süreçte ise Arap Dörtlüsü olarak adlandırılan ve bölgede statükonun sürdürülmesinden yana tavır alan Suudi Arabistan, BAE, Bahreyn ve Mısır gibi ülkelerin” terör gruplarına destek sağladığı” teması üzerine inşa ettikleri ve çeşitli gerekçelerle Haziran 2017 tarihinde Katar'a karşı ambargo uygulamaları ile birlikte patlak veren Körfez krizinde bölgesel düzlemde ayrışmanın iyice belirginleştiği görülmüştür. Ayrıca bu noktada belirtmek gerekirse her ne kadar söz konusu ülkeler birçok maddeyi gerekçe göstererek Doha yönetimine karşı ambargo uygulasa da krizin asıl sebebini Arap Baharı sürecinde bölgesel bağlamda etkisi artmaya başlayan muhalif grupların BAE, Suudi Arabistan gibi ülkeler tarafından tehdit olarak

algılanması oluşturmuştur. Başka bir deyişle söz konusu ülkelerde rejim güvenliklerinin tehlike altına girdiği algısının belirmesi Doha yönetimine karşı ambargo uygulamalarında etkili olmuştur. Türkiye Körfez krizinin çözümü için birçok diplomatik girişimde bulunarak krizin patlak vermesinden kısa süre sonra Doha yönetime gerek askeri gerekse de ekonomik olarak destek sağlamakla birlikte gıda yardımında bulunmuştur. Bu durum ise genel olarak Arap Baharı sürecinde de halkın yanında yer alarak ortak tutum benimseyen Türkiye ile Katar arasındaki yakın ilişkiyi daha da derinleştirmiştir.

Bölgesel bağlamda etkili olan gelişmelerden birisi olarak nitelendirilen İran'ın nükleer anlaşmasına ilişkin Türkiye ve Katar'ın tutumlarının da analiz edildiği çalışmada, iki ülkenin söz konusu olayda ortak tavır sergileyerek genel olarak çıkarları bağlamında özel olarak da siyasi, ekonomik ve enerji güvenliği konusunda anlaşmaya yönelik olumlu yaklaşımları görülmüştür. Dolayısıyla Türkiye ve Katar'ın hem kendi çıkarları doğrultusunda hem de bölgesel istikrarın sağlanması hususunda İran'ın nükleer programı ile ilgili ortak tutum sergilemeleri Doha ve Ankara yönetimleri arasındaki iş birliği kanallarının açılmasını tetiklemiştir.

Türkiye ile Katar arasındaki ilişkileri uluslararası ve bölgesel dinamiklerin yanında her iki ülkenin iç dinamikleri de etkilemiştir. Bu doğrultuda ilk olarak Türkiye ve Katar liderlerinin ikili ilişkilerin seyrini etkileyip etkilemediğinin analiz edildiği çalışmada Erdoğan liderliğindeki AK Parti'nin benimsemiş olduğu politikaların ve Katar'da ise Şeyh Hamad bin Halife el-Sani döneminden itibaren izlenen politik tutumlarının benzerlik arz ettiği görülmüştür. Ayrıca Türkiye'de 2009 ve 2014 yılları arasında Dışişleri Bakanlığı görevini icra eden Ahmet Davutoğlu ile Katar'da Dışişleri Bakanlığı görevini yürüten Hamad bin Kasım bin Cabir el-Sani'nin dış politikada benimsemiş oldukları vizyonların ve bu doğrultuda atmış oldukları adımların benzerlik gösterdiği sonucuna ulaşılmıştır. Nitekim liderlik unsurunun ikili ilişkilerin gelişmesinde asıl faktör olmadığı incelenirse de Ankara ve Doha yönetimleri arasındaki ilişkilerin yakınlaşmasında itici gücü oluşturduğu analiz edilmiştir.

Yerel dinamikler başlığı altında analiz edilen fikirsel unsurlardan yakın tarihi ve kültürel bağların Ankara ve Doha yönetimleri arasında yakın ilişkiler kurulmasında etkili olduğu vurgulanmıştır. Öte taraftan ideoloji faktörünün ise iki

taraf arasında yakın ilişkiler kurulmasında etkili olmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Bir başka deyişle literatürde Türkiye ve Katar'ın ideoloji faktörüne dayandırılarak ilişkilerini geliştirdiği görüşünün geçerli olmadığı ve iki ülkenin ideolojik unsurlardan ziyade pragmatik bir dış politika anlayışı çerçevesinde hareket ettiği görülmüştür. Son olarak da Türkiye ile Katar arasındaki ilişkilerin gelişmesinde iki taraf arasında Ortadoğu coğrafyasında siyasi, ekonomik ve güvenlik temelli çıkarlarının kesişmesinin etkili rol oynadığı analiz edilmiştir. Bu doğrultuda iki ülkenin gerek ortak çıkarlar ve hedefler doğrultusunda gerekse de pragmatik nedenlerle yakın ilişkiler kurdukları görülmüştür. Öte yandan Türkiye ile Katar arasında gelişen ikili ilişkilerde iki ülkenin birbirinden kazanım sağladığı ekonomik çıkarlar temel motivasyon olmasa da belirleyici bir rol oynamıştır. Özellikle bu durum Katar'ın Türkiye'ye yapmış olduğu yatırımlarda kendisini göstermiştir. Katar'ın gerek Türkiye'ye yapmış olduğu yatırımlar gerekse de Katar'daki Türk şirketlerinin sayısındaki artış konusunda yaşanan gelişmelerin turizm ve iki ülke arasında enerji konusundaki iş birliği gibi alanlara da yansıdığı görülmüştür.

Bununla birlikte bir taraftan Katar Türkiye'de çeşitli alanlarda özellikle de son yıllarda finans sektörü üzerine yatırım yaparken diğer taraftan da sayısı 500'ü geçen Türk şirketi Katar'da çeşitli projelerde faaliyet göstermektedir. Ankara ve Doha yönetimlerinin son yıllarda Türkiye'de savunma sanayi alanında atılan başarılı adımların da etkisi ile birlikte askeri ve savunma sanayi ile ilgili iş birliğini geliştirdikleri görülmüştür. Bu noktada Türkiye'nin Katar'a sadece savunma sanayi ürünlerini ihraç etmekle kalmayıp aynı zamanda ilgili alandaki kişilere eğitim de verdiği incelenmiştir. Ayrıca iki ülke arasında enerji konusundaki iş birliğinin yanı sıra Ankara ve Doha yönetimleri arasındaki ticaret hacminin özellikle AK Parti'nin iktidara gelmesinin ardından artmaya başladığı ve 2008 yılında söz konusu hacmin bir milyar doları aştığı görülmüştür. Ancak burada belirtmek gerekirse her ne kadar Türkiye ile Katar arasındaki ticaret hacminin 2002 yılından itibaren artış gösterdiği incelense de söz konusu artışın Suudi Arabistan ve BAE gibi Körfez ülkelerinin gerisinde olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Sonuç olarak Türkiye ile Katar arasındaki iyi ilişkilerin geleceğini uluslararası, bölgesel ve yerel düzeyde ortaya çıkabilecek unsurların etkileyebileceği düşünülmeyle birlikte iki taraf arasındaki ortaklık ilişkisinin daha da derinleşeceği öngörülmektedir.

KAYNAKÇA

Kitaplar ve Kitap Bölümleri

Abdulla, A. (2014). “The impact of the Arab Spring on the Arab Gulf states”, içinde (ed.) May Seikaly ve Khawla Mattar, *The silent revolution: The Arab Spring and the Gulf states*, Gerlach Press, Berlin, ss. 35-59.

Akdevelioğlu, A. ve Kürkçüoğlu, Ö. (2001). “Ortadoğu’yla İlişkiler”, Baskın Oran (ed.), *Türk Dış Politikası: Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar*, Cilt I: 1919-1980, İletişim Yayınları, İstanbul, ss.357-369.

Akdoğan, İ. (2018). “Türkiye’nin Körfez Ülkeleri ve Yemen Politikası”, içinde (ed.) Burhanettin Duran, Kemal İnat, Mustafa Caner, *Türk Dış Politikası Yıllığı 2017*, SETA Yayınları, İstanbul, ss. 231-253.

Akgün, M. (1991). “İran-İrak Savaşı, Bölge Dengeleri ve Türkiye”, içinde (ed.) Haluk Gürman, *Orta Doğu Sorunları ve Türkiye*, TÜSES, İstanbul, 1991, ss. 35-62.

AlDosari, N. R. (2021). “Qatar Crisis: GCC States’ Perception of Regional Powers”, içinde (ed.) Mahjoob Zweiri, Md. Mizanur Rahman ve Arwa Kamal, *The 2017 Gulf Crisis: An Interdisciplinary Approach*, Gulf Studies, Cilt: 3, Springer, Singapore, ss. 51-75.

Arı, T. (1999). *2000’li Yıllarda Basra Körfezi’nde Güç Dengesi*, 4. Baskı, Alfa Yayınları, İstanbul.

Arı, T. (2004). *Irak, İran ve ABD Önleyici Savaş, Petrol ve Hegemonya*, Alfa Yayınları, 1. Baskı, Ocak 2004.

Arı, T. (2008). “Türkiye Cumhuriyeti Devleti’nin Ortadoğu-Körfez Ülkelerine Yönelik Dış Politikaları”, içinde (ed.) Mustafa Bıyıklı, *Türk Dış Politikası Cumhuriyet Dönemi*, 1. Baskı, Gökkuşbu Yayınları, İstanbul.

Arı, T. (2008). *Geçmişten Günümüze Orta Doğu Siyaset, Savaş ve Diplomasi*, MKM Yayıncılık, Bursa: 2008, ss. 524-527.

Arı, T. (2012). *Geçmişten Günümüze Orta Doğu Siyaset, Savaş ve Diplomasi*, Cilt:1, 5. Baskı, MKM Yayınları.

Ataman, M. ve Karaduman, M. A. (2020). “Birleşik Arap Emirlikleri ve Suudi Arabistan’ın Libya Krizine Müdahalesi: Halkın İradesine Darbe Siyaseti, içinde (ed.) Burhanettin Duran ve Muhittin Ataman, *Libya Krizi Bölgesel ve Küresel Aktörlerin Politikaları*, SETA Yayınları, 1. Baskı, Haziran 2020, İstanbul, ss. 69-85.

Bakir, A. (2019). “The Evolution of Turkey—Qatar Relations Amid a Growing Gulf Divide”, içinde (ed.) Andreas Krieg, *Divided Gulf The Anatomy of a Crisis*, Palgrave Macmillan, Singapore, ss. 197-215.

Balcı, A. (2018). *Türkiye Dış Politikası İlkeler, Aktörler ve Uygulamalar*, Alfa Yayınları, 3. Basım, Ekim 2018.

Bakir, A. (2020). “Kaddafi Karşısı Devrim ve Sonrasında Katar’ın Libya Politikası”, içinde (ed.) Burhanettin Duran ve Muhittin Ataman, *Libya Krizi: Bölgesel ve Küresel Aktörlerin Politikaları*, SETA Yayınları, 1. Baskı, Haziran 2020, İstanbul.

Bakir, A. (2021). “Körfez ve ABD İlişkilerinde Ayrışmalar ve Gerileme Dönemi”, içinde (ed.) İsmail Numan Telci, *Körfez Dış Politikası Bağımlılık, Müdahalecilik, Tarafsızlık*, Ortadoğu Yayınları, 2. Basım, Nisan 2021, Ankara, ss. 275-298.

Balcı, A. (2018). *Türkiye Dış Politikası İlkeler, Aktörler ve Uygulamalar*, Alfa Yayınları, 3. Basım, Ekim 2018.

Başkan, B. (2016). *Turkey and Qatar in the Tangled Geopolitics of the Middle East*, Palgrave Macmillan US, 2016.

Boussois, S (2019). “Iran and Qatar: A Forced Rapprochement”, içinde (ed.) Steven Wright ve Abdullah Baabood, *Divided Gulf The Anatomy of a Crisis*, Palgrave Macmillan, 2019, ss: 217-232.

Cafiero, G. (2019). “The Trump Factor”, içinde (ed.) Andreas Krieg, *Divided Gulf The Anatomy of a Crisis*, Palgrave Macmillan, Singapore, ss. 127-144.

Çetinsaya, G. (2009). “Irak’ta Yeni Dönem, Ortadoğu ve Türkiye”, içinde (ed.) Gökhan Çetinsaya ve Taha Özhan, *İşgalin 6. Yılında Irak*, SETA Yayınları, 1. Baskı, Ocak 2009.

Davutoğlu, A. (2009). *Stratejik Derinlik, Türkiye'nin Uluslararası Konumu*, Küre Yayınları, İstanbul.

Duran, B. ve Yılmaz, N. (2012). "Ortadoğu'da Modellerin Rekabeti: Arap Baharı'ndan Sonra Yeni Güç Dengeleri", içinde (ed.) Burhanettin Duran, Kemal İnat ve Ali Resul Usul, *Türk Dış Politikası Yıllığı 2011*, İstanbul: SETA Yayınları, 2012, ss. 15-86.

Ertosun, E. (2015). "Özal'ın Ortadoğu Barışı Perspektifi", içinde (ed.), Erkan Ertosun ve Erkan Demirbaş, *Turgut Özal Değişim Dönüşüm*, Turgut Özal Üniversitesi Yayınları No: 020, Ankara.

Fırat, M. ve Kürkçüoğlu, Ö. (2001). "Ortadoğu'yla İlişkiler", Baskın Oran (ed.), *Türk Dış Politikası: Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar*, Cilt I: 1919-1980, İletişim Yayınları, İstanbul, ss. 782-796.

Fromherz, A. J. (2012). *Qatar: A Modern History*, Georgetown University Press.

Gözen, R. (2009). *İmparatorluktan Küresel Aktörlüğe Türkiye'nin Dış Politikası*, Palme Yayıncılık, Ankara.

Gümüşlüoğlu, F. (2019). *Körfez'den Notlar*, 1. Baskı, Mana Yayınları, İstanbul.

Gray, M. (2019). "Qatar: An Ambitious Small State", içinde (ed.) Shahram Akbarzadeh, *The Routledge Handbook of International Relations in the Middle East*, New York: Routledge, ss. 193-208.

Hale, W. (2003). *Türk Dış Politikası 1774-2000*, Çev. Petek Demir, Mozaik Yayınevi.

Harb, I. K. (2018). "Measures of Stalemate in the GCC Crisis", içinde (ed.) Z. Azzam ve I. K. Harb, *The GCC Crisis at One Year*, Arab Center Washington DC, ss. 13-22.

Kamrava, M. (2011). *The Modern Middle East: a political history since the First World War*, University of California Press, pp.169-213.

Kamrava, M. (2013). *Qatar: Small State, Big Politics*, Cornell University Press.

- Kösebalaban, H. (2014). *Türk Dış Politikası: İslam, Milliyetçilik ve Küreselleşme*, çev. Hüsamettin İnanç, BigBang Yayınları, Nisan 2014.
- Kurşun, Z. (2004). *Basra Körfezi'nde Osmanlı İngiliz Çekişmesi: Katar'da Osmanlılar 1871-1916*, Ankara: Türk Tarih Kurumu, 2004.
- Olson, R. W. (2005). *Türkiye-İran İlişkileri 1979-2004: Devrim, İdeoloji, Savaş, Darbeler ve Jeopolitik*, Çeviren: Kezban Acar, 1. Baskı, Babil Yayıncılık, Ankara, 2005.
- Olson, R. W. (2010). *Birinci Dünya Savaşı'ndan 1998'e Kürt Meselesi ve Türkiye-İran İlişkileri*, Çeviren: Hikmet İlhan, Avesta Yayınları.
- Öznur, H. (2019). *Ortadoğu'nun Cahşları-1. Cilt Pro İsrail Barzaniler 1907-2018*, 1. Cilt, Panama Yayıncılık, Şubat 2019, Ankara.
- Özşahin, M. C. (2021). "Qatar-Turkey Rapprochement: Challenging the Regional Status Quo in the Gulf Security Sub-complex", içinde (ed.) Mahjoob Zweiri, Md. Mizanur Rahman ve Arwa Kamal, *The 2017 Gulf Crisis: An Interdisciplinary Approach*, Gulf Studies, Cilt: 3, Springer, Singapore, ss. 35-49.
- Riggs, R. J. (2021). "The Qatar-Iran-Turkey Nexus: Shifts in Political Alliances and Economic Diversification in the Gulf Crisis", içinde (ed.) Mahjoob Zweiri, Md. Mizanur Rahman ve Arwa Kamal, *The 2017 Gulf Crisis An Interdisciplinary Approach*, Springer, ss. 181-191.
- Ripsman, N. M. vd. (2016). *Neoclassical Realist Theory of International Relations*. Oxford University Press.
- Sander, O. (2012). *Siyasi Tarih 1918-1994*, İmge Kitabevi Yayınları, 21. Baskı: Nisan 2012, Ankara.
- Sarı, İ. (2018). "Devrimden Günümüze İran'ın Güvenlik Stratejisi", içinde (ed.), Veysel Kurt, *Ortadoğu'da Ulusal Güvenlik Stratejileri*, Strateji Araştırmaları Serisi, İstanbul: SETA Yayınları, 2018, ss. 37-61.
- Sönmezoğlu, F. (2016). *Soğuk Savaş Döneminde Türk Dış Politikası 1945-1991*, Der Yayınları: 462, İstanbul.

Telci, İ. N. (2013). “Türkiye’nin Mısır Politikası 2012”, içinde (ed.) Burhanettin Duran, Kemal İnat ve Ufuk Ulutaş, *Türk Dış Politikası Yıllığı 2012*, İstanbul: SETA Yayınları, 2013, ss. 159-181.

Telci, İ. N. (2021). “İş Birliğinden Rekabete Türkiye ve Körfez İlişkilerinin Dönüşümü”, içinde (ed.) İsmail Numan Telci, *Körfez Politikası Bağımlılık, Müdahalecilik ve Tarafsızlık*, Ortadoğu Yayınları, 2. Basım, Nisan 2021, Ankara, ss. 233-252.

Ulrichsen, K. C. (2014). *Qatar and the Arab Spring*, Oxford University Press.

Uysal, A. (2012). “Türkiye’nin Mısır, Cezayir ve Fas Politikası 2011”, içinde (ed.) Burhanettin Duran, Kemal İnat, Ali Resul Usul, *Türk Dış Politikası Yıllığı 2011*, İstanbul SETA Yayınları, 2012, ss. 311-343.

Yeşilyurt, N. ve Yetim, M. (2020), "Emergence of the Turkish-Qatari Alliance in the Middle East: Making of the Moderate Resistance Bloc", içinde (ed.) Amour, Philipp O, *The Regional Order in the Gulf Region and the Middle East*, Palgrave Macmillan, ss. 131-164.

Yetim M. (2012). “Katar 2011”, *Ortadoğu Yıllığı 2011*, Sayı. 7, Açılım Kitap, İstanbul, ss. 433-456.

Yetim M. (2014). “Katar 2013”, *Ortadoğu Yıllığı 2013*, Sayı. 9, Açılım Kitap, İstanbul, ss. 335-353.

Yetim M. (2015). “Katar 2014”, *Ortadoğu Yıllığı 2014*, Sayı.10, Açılım Kitap, İstanbul, ss. 295-312.

Yetim, M. (2021). “Katar Dış Politikasına İlişkin Dönemselleştirme”, içinde (ed.) İsmail Numan Telci, *Körfez Dış Politikası Bağımlılık, Müdahalecilik, Tarafsızlık*, Ortadoğu Yayınları, 2. Basım, Nisan 2021, Ankara, ss. 89-107.

Zweiri, M. ve Doğan-Akkaş, B. (2021).” Underlined Vulnerabilities of the Gulf Region: A New Understanding”, içinde (ed.) Mahjoob Zweiri, Md. Mizanur Rahman ve Arwa Kamal, *The 2017 Culf Crisis: An Interdisciplinary Approach*, Gulf Studies, Cilt: 3, Springer, Singapore, ss. 21-34.

Makaleler

- Akpınar, P. (2015). "Mediation as a Foreign Policy Tool in the Arab Spring: Turkey, Qatar and Iran", *Journal of Balkan and Near Eastern Studies*.
- Al-Atiqi, S. vd. (2015). "Turkey-GCC Relations: Trends and Outlook", *Oxford Gulf & Arabian Peninsula Studies Forum*.
- Al Sayegh, F. (2004). "Post-9/11 Changes in the Gulf: The Case of the UAE", *Middle East Policy*, Cilt: 11, Say: 2, ss. 107–124.
- Altunışık, M. B., ve Martin, L. G. (2011)." Making Sense of Turkish Foreign Policy in the Middle East under AKP", *Turkish Studies*, Cilt: 12, No: 4, 569–587.
- Altunışık, M. B. (2011). "Challenges to Turkey's "soft power" in the Middle East", *TESEV*.
- Altunışık, M. B. (2011). "Turkish Foreign Policy in the 21st Century", *CIDOB International Yearbook*, ss. 195-199.
- Akkaya, G. N. (2013). "Körfez İşbirliği Konseyi Krallar Kulübü ve Değişen Bölgesel Düzen", *SETA Analiz*.
- Arslan, A. (2018). "Basra'da Katar Açmazı", *Uluslararası İlişkiler ve Diplomasi Dergisi*, Cilt:1, Sayı:1, Ekim 2018, ss. 75-91.
- Askeroğlu, S. (2021). "Körfez'de Normalleşme: Katar ve Arap Dörtlüsü", *İRAM Görüş*, 8 Ocak 2021.
- Ataman, M. (2002). "Leadership Change: Özal Leadership and Restructuring in Turkish Foreign Policy", *Alternatives: Turkish Journal of International Relations*, 1(1), ss. 120- 153.
- Ataman, M. (2003). "Özalist Dış Politika: Aktif ve Rasyonel Bir Anlayış", *Bilgi*, 2 (7), ss. 49-64.
- Ataman, M. (2009). "Türkiye-Suudi Arabistan İlişkileri: Temkinli İlişkilerden Çok-Taraflı Birlikteliğe", *Ortadoğu Analiz*, Cilt:1, Sayı:9, Eylül 2009.

Ataman, M. (2012). Turkish-Saudi Arabian relations during the Arab uprisings: Towards a strategic partnership? *Insight Turkey*, Cilt: 14, No: 4, ss. 121–136.

Ataman, M. (2017). “Katar Tecridinin Anlamı ve Hedefi”, *Kriter Dergisi*, Yıl: 2, No: 15, ss. 100-103.

Aydın, M. ve Aras, D. (2004). “Ortadoğu’da Ekonomik İlişkilerin Siyasi Çerçevesi; Türkiye’nin İran, Irak ve Suriye ile Bağlantıları”, *Uluslararası İlişkiler*, Cilt:1, No:2, ss.103-128.

Ayhan, V. (2009). “Türkiye’nin Gazze Politikasının Basra Körfezi Ülkelerindeki Sonuçları: Saha Araştırmasına Dayalı Bir Analiz”, *Ortadoğu Analiz*, Cilt: 1, Sayı: 3, ss. 50-60.

Barakat, S. (2012). “The Qatari Spring: Qatar’s Emerging Role in Peacemaking, “ Kuwait Programme on Development, Governance and Globalization in the Gulf States, No: 24.

Başkan, B. (2011). “Turkey-GCC Relations: Is There a Future?”, *Insight Turkey*, Cilt: 13, No:1, ss. 159-173.

Başkan, B. (2012), "Calutlar Dünyasında Bir Davut: Katar'ın Sıradışı Dış Politika Dinamizmi", *Akademik Ortadoğu*, Cilt:7, Sayı:1, ss:29-52.

Başkan, B. (2019). “Turkey between Qatar and Saudi Arabia: Changing Regional and Bilateral Relations”, *Uluslararası İlişkiler*, Cilt: 16, No: 62, ss. 85-99.

Başkan, B. ve Pala, Ö. (2020). “Making Sense of Turkey’s Reaction to the Qatar Crisis”, *The International Spectator*, Cilt: 55, No: 2, ss. 65-78.

Blanchard, C. M. (2005). “Qatar: Background and U.S. Relations”, *CRS Report for Congress*.

Bingöl, D. (2019). “Katar’da Osmanlı Hâkimiyetine Tarihsel Bakış”, *Vakanüvis-Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi*, Cilt:4, Sayı:1.

Bostancı, M. (2016). “Türkiye-Suudi İlişkilerine Katkısı Bakımından Turgut Özal’ın Suudi Arabistan Ziyareti (16-20 Mart 1985)”, *Yeni Türkiye* 85/2016.

Bölme, S. M. ve Çavuşoğlu, E. (2020). “Yeni İngiliz Kolonyalizmi: Çekilme Sonrası İngiltere’nin Basra Körfezi’ndeki Nüfuz Politikası (1971-1991)”, *Uluslararası İlişkiler*, Cilt: 17, Sayı: 65.

Cafiero, G. (2019). “Qatar Says No to Rapprochement with Syrian Regime”, *Gulf International Forum*.

Cafiero, G. ve Lara, M. T. (2020). “How Qatar fits into Libya’s uncertain”, *TRT World*.

Chivvis, C. S. ve Martini, J. (2014). “Libya After Qaddafi: Lessons and Implications for the Future”, *RAND Corporation*.

Çetinoğlu, A. N. (2009). “11 Eylül 2001 Sonrası Türkiye-Körfez İşbirliği Konseyi (KİK) İlişkileri”, *Akademik Ortadoğu*, Cilt: 4, Sayı: 1.

Çetinoğlu Harunoğlu, N. (2016). “Turkey’s Intensifying Partnership with Qatar and Its Implications for Turkish-American Relations”, *Middle East Review of International Affairs*, Cilt: 20, Sayı: 3, ss. 1-11.

Daban, E. Z. ve Daban, C. (2018). “Saddam Hüseyin Dönemi Irak Dış Politikası: Irak-İran Savaşı, Kuveyt’in İşgali ve ABD’nin Irak’a Müdahalesi”, *Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi (AEUIİBFD)*, Cilt:2, Sayı:1, Haziran 2018, ss. 83-109.

Dedeoğlu, B. (2011). “Türkiye-Irak İlişkileri: “Doğu”- “Batı” Eksenini ve Değişkenler”, *Civitas Gentium*, 1:1, ss.11-32.

Demir, Y. (2009). “1960-1980 Dönemi Türk-Arap Ekonomik İlişkileri”, *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 8 (18), ss. 209-227.

Diriöz, A. O. (2009). “Türkiye-Körfez İşbirliği Konseyi İlişkileri”, *Ortadoğu Analiz*, Cilt: 1, Sayı: 6, ss. 77-81.

Duman, B. ve Alaca, M. (2020). “Kasım Süleymani ve Ebu Mehdi El-Mühendis’in ABD tarafından Öldürülmesi ve Yansımaları”, *ORSAM*, 4 Ocak 2021.

Duran, H. ve Özdemir, Ç. (2014). “Türk Dış Politikasına Yansımalarıyla Arap Baharı”, *Akademik İncelemeler Dergisi*, Cilt: 7, Sayı: 2, ss. 181-198.

Elashmawy, S. (2014). "The Foreign Policies of Saudi Arabia and Qatar Towards The Arab Uprising The Cases of Egypt, Libya and Bahrain", Ağustos 2014.

Erboğa, A. (2019). "Obama ve Trump Dönemi ABD-Körfez İlişkileri", *SETA Analiz*, Şubat 2019, Sayı: 269.

Erdağ, R. (2020), "Libya'nın Gelecek İnşasında Türkiye'nin Siyasi ve Askeri Desteği", *Ortadoğu Analiz*, Cilt 11, Sayı 94, ss.20-23.

Erdoğan, S. (2018). "Körfez Krizi'nin Türkiye Ekonomisi Üzerindeki Etkileri (1989-1991)", *Dicle Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Cilt:8, Sayı:15.

Erkmen, S. (2010). "Irak'ta İşgal Sonrası Siyasal Yaşam ve 2010 Parlamento Seçimleri", *Ortadoğu Etütleri*, Cilt:2, Sayı:3, Temmuz 2010, ss.107-145.

Ermağan, İ. ve Gümüş, B. (2014). "Katar Dış Politikası ve Arap Baharı", *CBÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt:12, Sayı:2, Haziran 2014, ss. 300-320.

Gözen, R. (2011). "Türkiye ve Arap Baharı: Değişimi Açıklamak ve Anlamak", *Adam Akademi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt:1, Sayı:2, ss. 1-25.

Gunter, M. M. (1993). "A De Facto Kurdish State in Northern Iraq", *Third World Quarterly*, Cilt:14, No:2, ss.295-319.

Gümüş, B. (2013). "Adalet ve Kalkınma Partisi'nin Ortadoğu Siyaseti", *Elektronik Siyaset Bilimi Araştırmaları Dergisi*, Cilt: 4, Sayı: 2, Haziran 2013.

Gündoğan, Ü. (2011). "1979 İran İslam Devrimi'nin Ortadoğu Dengelerine Etkisi", *Ortadoğu Analiz*, Cilt:3, Sayı:30, Haziran 2011, ss.67-73.

Güneş, E. (2019). "Şii Jeopolitiğinde Türkiye ile İran'ın Güç Mücadelesi", *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, Cilt: 74, No: 1, 2019, ss. 57 – 88.

Hürsoy, S. (2013). Turkey's Foreign Policy and Economic Interests in the Gulf', *Turkish Studies*, Cilt:14, Sayı: 3, ss. 503-519.

İnan, A. (2013). "Kerkük-Yumurtalık Petrol Boru Hattı ve Türkiye-Irak İlişkileri (1973-2011)", *Ortadoğu Analiz*, Cilt:5, Sayı:56, Ağustos 2013.

- Kamrava, M. (2011). "Mediation and Qatari Foreign Policy", *Middle East Journal*, Autumn 2011, Cilt: 65, No:4, ss. 539-556.
- Karagöl, E. T. (2013). "AK Parti Dönemi Türkiye Ekonomisi, Rapor, SETA Yayınları, Şubat 2013.
- Katzman, K. (2020). Qatar: Governance, Security, and U.S. Policy. *Congressional Research Service*.
- Kaya, M. ve Kaya, E. (2019). "Türkiye'nin 2000'li Yıllarda Körfez İşbirliği Konseyi (KİK) Ülkeleri ile Ekonomik ve Siyasi İlişkileri", *Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Cilt:8, Sayı:1, ss.505-520.
- Kaymaz İ. Ş. (2005). "Arap-Kürt Karşıtlığı Temelinde Irak'ın Parçalanmasına Giden Yol ve Türkiye", *Güvenlik Stratejisi Dergisi*, Cilt:1, Sayı:1.
- Khatib, L. (2013). "Qatar's foreign policy: the limits of pragmatism", *International Affairs*, Cilt: 89, Sayı:2, ss. 417-431.
- Kızılkaya, O. (2013). "XIX. Yüzyılın Sonu XX. Yüzyılın Başlarında Basra Körfezi'nde Uluslararası Hakimiyet Mücadelesi", *International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, V:8/7, p. 293-306.
- Kıbaroğlu, M. (2011). "Arap Baharı ve Türkiye", *Adam Akademi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2011/2, 26-36.
- Kinninmont, J. (2019). "The Gulf Divided: The Impact of the Qatar Crisis", *Research Paper, Middle East and North Africa Programme*.
- Koçgündüz, L. M. (2011). "Basra Körfezi'nin Parlayan İncisi: Katar", *Ortadoğu Analiz*, Cilt: 3, Sayı: 26.
- Köni, H. (2012). "Saudi Influence on Islamic Institutions in Turkey Beginning in the 1970s, *The Middle East Journal*, Cilt: 66, Sayı: 1, Kış 2012, ss. 96-109.
- Kurşun. Z. (2013). "Katar Emiri Şeyh Hamad İdareyi Neden Bıraktı?", *ORDAF Görüş*.
- Kurşun, Z. (2017). "Katar Krizi ve Türkiye'nin Pozisyonu", *ORDAF Görüş*, 12 Haziran 2017.

Kurşun, Z. (2018). “Osmanlı Devleti’nin Basra Körfezi Siyaseti: Bağdat, Basra ve Lahsa Beylerbeylikleri (1534-1672). *FSM İlmî Araştırmalar İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi*, Sayı:12, Güz 2018, ss. 1-27.

Küçükaşcı, E. Ş. (2019). “Extente Cordiale: Exploring Turkey-Qatar Relations”, *TRT World Research Centre*, Şubat 2019.

Kürkçüoğlu, Ö. (1972). “Türkiye’nin Arap Ortadoğu’suna Karşı Politikası 1945-1970”, *Ankara Üniversitesi SBF*, Cilt: 27, Sayı: 2.

Larrabee, S. F. (2011). “Turkey and the Gulf Cooperation Council, *Turkish Studies*, Cilt: 12, Sayı: 4, ss. 689-698.

Lynch, M. (2017). “Three big lessons of the Qatar Crisis”, *The Qatar Crisis, Middle East Political Science. POMEPS Briefings*, ss. 14-16.

Martin, L. G. (2009). “Turkey and Gulf Cooperation Council Security”, *Turkish Studies*, Cilt: 10, No: 1, ss. 75-93.

Mercan, M. H. (2008). “1964-1984 Arası Türkiye ve ABD’nin Körfez Ülkelerine Yönelik Güvenlik Politikaları”, *İLEM Yıllık*, Yıl: 3, Sayı: 3.

Miş, N. ve Telci, İ. N. (2013). “Devrimden Darbeye: Mısır’da Askeri Vesayet Dönemi”, *Ortadoğu Analiz*, Cilt: 5, Sayı: 56, Ağustos 2013.

Muriç, K. (2020). “Türkiye-Katar İlişkileri ve Bölgesel Dengeler”. *İNSAMER Araştırma 122*.

Muriç, K. (2020). “Katar’a Yönelik Ablukanın Kaldırılması ve Körfez’de Birlik Arayışları”. *İNSAMER*.

Neziroğlu, İ. ve Yılmaz, T. (2013). “Hükümetler, Programları ve Genel Kurul Görüşmeleri Cilt: 8, Ankara: TBMM Basımevi.

Oğuzlu, T. (2011). “Arap Baharı ve Yansımaları”, *Ortadoğu Analiz*, Cilt:3, Sayı:36, s. 8-16.

Oktav, Ö. Z. (2013). “Arap Baharı ve Türkiye-Körfez Devletleri İlişkileri”, *Ortadoğu Analiz*, Cilt: 5, Sayı: 51, Mart 2013.

- Oktav, Ö. Z. (2018). “Qua Vadis Turkey-GCC States Relations? A Turkish Perspective”, *Insight Turkey*, Cilt: 20, Sayı: 2, ss. 107-124.
- Onley, J. (2009). “Britain and the Gulf Shaikhdoms, 1820-1971”, *CIRS Occasional Papers*.
- Öğür, B. vd. (2014). “Kuzey Irak-Türkiye İlişkileri: PKK, Güvenlik ve İşbirliği”, *ORMER Rapor*, No:2014/01, Ağustos 2014.
- Özdemir, G. S. (2020). “LNG Ticareti ABD-Türkiye İkili İlişkilerinde Bir Umut Işığı”, *SETA Analiz*, Eylül 2020, Sayı: 334.
- Pala, Ö. ve Aras, B. (2015). “Practical Geopolitical Reasoning in the Turkish and Qatari Foreign Policy on the Arab Spring”, *Journal of Balkan and Near Eastern Studies*, Cilt: 17, Sayı: 3, s. 286–302.
- Phillips, C. (2017). “Eyes Bigger Than Stomachs: Turkey, Saudi Arabia and Qatar in Syria”, *Middle East Policy*, Cilt: 24, No: 1, Spring 2017.
- Quamar, M. M. (2018). ““AKP, the Arab Spring and the Unravelling of the Turkey ‘Model’”, *Strategic Analysis*, Cilt: 42, No: 4.
- Rakipoğlu, M. (2021). “Körfez Krizinin Çözümleğinde Suudi Arabistan ve BAE İttifakının Değişen Hesapları”, *ORSAM*, 9 Şubat 2021.
- Roberts, D. (2014). “Qatar and the Muslim Brotherhood: Pragmatism or Preference?”, *Middle East Policy*, Cilt: 21, Sayı: 3, ss.84–94.
- Roberts, D. B. (2017). “Qatar, the Ikhwan, and transnational relations in the Gulf”, *The Qatar Crisis, Middle East Political Science, POMEPS Briefings*, ss. 54-59.
- Sinkaya, B. (2011). “Geçmişten Günümüze Türkiye’nin Ortadoğu Politikası ve Batı Etkisi”, *Adam Akademi*, 2011/1, ss. 79-100.
- Semin, A. (2011). “Kaddafi Sonrası Libya’nın Geleceği”, *TUIÇ Akademi*.
- Sınmaz, K. (2019). “Mısır Raporu: Devrim ve Darbe Sarmalında Bir Toplum”, *İNSAMER*, Araştırma 102, Mayıs 2019.
- Sümer, V. (2017). “Katar Krizi ve Gıda Güvenliği”, *Ortadoğu Analiz*, Temmuz-Ağustos, 2017, Cilt:9, Sayı:81, ss.42-43.

Springborg, R. (2011). "The Political Economy of the Arab Spring", *Mediterranean Politics*, Cilt: 16, No: 3, s. 427-433.

Talbot, V. (2013). "Turkey-GCC Relations in a Transforming Middle East", *Italian Institute for International Political Studies-ISPI*, No: 178.

Türkmen, E. (2021). "Türk Savunma Sanayi için Hedef Rota: Körfez", *M5 Dergisi*, Sayı: 358, ss. 80-84.

Ulrichsen, K. C. (2017). "What's going on with Qatar", The Qatar Crisis, *Middle East Political Science*, POMEPS Briefings, ss. 6-7.

Ülman, H. ve Sander, O. (1968). "Türk Dış Politikasına Yön Veren Etkenler (1923-1968) II", *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, Cilt: 23, Sayı:3, ss. 1-24.

Yetim, M. (2020). "Ortadoğu Gelişmelerinde "Küçük Devletler" Çekişmesi: Son Dönem BAE-Katar İlişkileri", *Ortadoğu Analiz*, Cilt: 11, Sayı: 95, Eylül-Ekim 2020, s. 58-61.

Yetim, M. ve Akcan, N. (2020). "Türkiye-Katar Ortaklığında Sert Güç", *Ortadoğu Analiz*, Mart-Nisan 2020, Cilt:11, Sayı:92.

Yetim, M. (2020). "Farklılıklar ve Gereklikler Ekseninde Son Dönem İran-Katar İlişkileri Nereye?", *Ortadoğu Analiz*, Cilt:11, Sayı: 94, ss. 80-83.

Yüksel, E. ve Tekineş, H. (2021). "Turkey's love-in with Qatar: A marriage of convenience", *CRU Report*, Ocak 2021.

Çevrimiçi Kaynaklar

"AB Bakanı ve Başmüzakereci Çeleik: ABD'nin kararı çok kötü gelişmelere kapı açabilir", *Anadolu Ajansı*, 9 Mayıs 2018, (çevrimiçi), <https://www.aa.com.tr/tr/politika/ab-bakani-ve-basmuzakereci-celik-abdnin-karari-cok-kotu-gelistmelere-kapi-acabilir/1139516> , 10 Mart 2021.

Abdullah, C. (2014). "Katar Dış Politikasının Dünü ve Bugünü", *Aljazeera Türk*, (çevrimiçi), <http://www.aljazeera.com.tr/gorus/katar-dis-politikasinin-dunu-ve-bugunu>, 11 Mart 2021.

Acar, N. (2021). “Muhammed bin Selman Neden İran’a yaklaşıyor”, *Anadolu Ajansı*, 4 Mayıs 2021, (çevrimiçi), <https://www.aa.com.tr/tr/analiz/muhammed-bin-selman-neden-irana-yaklasiyor/2228772#>, 6 Mayıs 2021.

Alemdar, A. (2020). “Katar Ordusu Bayraktar TB2 SİHA’larını operasyonel olarak kullanıyor”, *Defence TURK*, 12 Mayıs 2020, (çevrimiçi), <https://www.defenceturk.net/katar-ordusu-bayraktar-tb2-sihalarini-operasyonel-olarak-kullaniyor>, 8 Şubat 2021.

Al-Khatib, A. (2016). “Başarısız Darbe Girişimine Karşı Katar’ın Türkiye’yle Dayanışması”, *Alaraby*, <https://www.alaraby.co.uk/>, 18 Mart 2021.

Altunışık, M. B. (2021). “The end of the Gulf rift may not signal the end of Turkey-Qatar relations”, *Atlantic Council*, 5 Nisan 2021, (çevrimiçi), <https://www.atlanticcouncil.org/blogs/turkeysources/the-end-of-the-gulf-rift-may-not-signal-the-end-of-turkey-qatar-relations/>, 7 Nisan 2021.

“Arab states issue 13 demands to end Qatar-Gulf Crisis”, *Al Jazeera*, 12 Temmuz 2017, (çevrimiçi), <https://www.aljazeera.com/news/2017/7/12/arab-states-issue-13-demands-to-end-qatar-gulf-crisis>, 23 Mart 2021.

“A special Relationship How Qatar and Turkey came together”, *The Economist*, 23 Ocak 2021 (çevrimiçi), <https://www.economist.com/middle-east-and-africa/2021/01/23/how-qatar-and-turkey-came-together>, 10 Mart 2021.

Bakir, A. H. (2015). “The Iranian nuclear deal in Turkey’s future calculations: opportunities and challenges”, *Al Jazeera*, 11 Ağustos 2015, <https://studies.aljazeera.net/ar/reports/2015/08/20158117460941992.html> (çevrimiçi), 1 Mayıs 2021.

Bandow, D. (2013). “Sheikh-Up in Qatar,” *National Interest*, Haziran 2013, (çevrimiçi), <https://nationalinterest.org/commentary/sheikh-qatar-8713>, 18 Mart 2021.

Başkan, B. (2017). “Interview with Birol Başkan, specialist of the relationship between Turkey and Qatar, *L’observatoire du Qatar*, 29 Nisan 2017, (çevrimiçi), <http://www.observatoireduqatar.com/troisquestions-a/item/747-interview-with-birol-baskan-specialist-of-the-relationships-between-turkey-and-qatar?>, 4 Mart 2021.

Bıtmez, S. ve Semerci, A. (2021). “Katar Savunma Bakanlığı: Türkiye ile yeni iş birliği anlaşmaları imzaladık”, *Anadolu Ajansı*, 2 Mart 2021, (çevrimiçi), <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/katar-savunma-bakanligi-turkiye-ile-yeni-is-birligi-anlasmalari-imzaladik/2162546> , 10 Nisan 2021.

BP, Statistical review of world energy June 2002, (Çevrimiçi), <https://www.griequity.com/resources/industryandissues/Energy/bp2002statisticalreview.pdf> 10 Ocak 2020.

BP Statistical Review of World Energy 2020, 69th edition, (çevrimiçi), <https://www.bp.com/content/dam/bp/business-sites/en/global/corporate/pdfs/energy-economics/statistical-review/bp-stats-review-2020-full-report.pdf> , 19 Mart 2021.

Canlı, E. (2020). “Arap Baharı 10. Yılında bitti mi?”, *Anadolu Ajansı*, 17 Aralık 2020, (çevrimiçi) <https://www.aa.com.tr/tr/arastirma/arap-bahari-10-yilinda-bitti-mi/2080056> , 25 Mart 2021.

Cafiero, G. ve Azodi, S. (2021). “Why Turkey wants Biden to salvage the Iran nuclear deal”, *The New Arab*, 22 Mart 2021, (çevrimiçi), <https://english.alaraby.co.uk/english/indepth/2021/3/22/why-turkey-wants-biden-to-salvage-the-jcpoa>, 5 Mayıs 2021.

Cengiz, S. (2021). “Çatışan Körfez denkleminde Türkiye-Kuveyt ilişkileri”, *Independent Türkçe*, 30 Mart 2021, (çevrimiçi), <https://www.indyrturk.com/node/337366/t%C3%BCrkiye-Kuveyt-ili%C5%9Fkileri> , 20 Nisan 2021.

“Cumhurbaşkanı Erdoğan: Katar’a karşı başlatılan yaptırımları doğru bulmuyoruz”, *Anadolu Ajansı*, 6 Haziran 2017, (çevrimiçi), <https://www.aa.com.tr/tr/gunun-basliklari/cumhurbaskani-erdogan-katara-karsi-baslatilan-yaptirimleri-dogru-bulmuyoruz/835928>, 5 Nisan 2021.

“Cumhurbaşkanlığı Sözcüsü Kalın: ‘Katar Krizinin Diyalog ve Müzakereyle Çözümü Konusunda Mutabık Kalındı’”, *TCBB*, 2017, (çevrimiçi), <https://www.tccb.gov.tr/haberler/410/80029/cumhurbaskanligi-sozcusu-kalin-katar-krizinin-diyalog-ve-muzakereyle-cozumu-konusunda-mutabik-kalindi>, 5 Nisan 2021.

Dağlı, T. (2016). “250 milyar dolar iddiası”, *Haber7*, 22 Temmuz 2016, (çevrimiçi), <https://www.haber7.com/yazarlar/taha-dagli/2054018-250-milyar-dolar-iddiasi> , 7 Şubat 2021.

“Darbe girişimi 'Türkiye ve Katar'ı daha da yakınlaştırdı”, *BBC Türkçe*, 30 Ağustos 2016, (çevrimiçi), <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-37217022>, 11 Mart 2021.

“Dışişleri Bakanı Sayın Ahmet Davutoğlu'nun Stratejik Düşünce Araştırma Vakfı'nın “2012’de Türk Dış Politikası ve Gelecek Ufku” Konferansında Yaptığı Konuşma”, 27 Aralık 2012, Ankara, (çevrimiçi), https://www.mfa.gov.tr/disisleri-bakani-sayin-ahmet-davutoglu_nun-stratejik-dusunce-arastirma-vakfi_nin-2012_de-turk-dis-politikasi-ve-gelecek-ufku_-k.tr.mfa, 30 Mayıs 2021.

“Doğal Gaz Piyasası Sektör Raporu”, *Enerji Piyasası Düzenleme Kurumu*, Haziran 2020, (çevrimiçi), <https://www.epdk.gov.tr/Detay/Icerik/5-8204/2020-yili-haziran-ayi-sektor-raporlari-yayinlanmi> , 16 Şubat 2021.

Doğan-Akkaş, B. (2021). “What does the breakthrough in the GCC Crisis mean for Turkey?”, *Al Sharq*, 5 Şubat 2021, (çevrimiçi), <https://research.sharqforum.org/2021/02/05/what-does-the-breakthrough-in-the-gcc-crisis-mean-for-turkey/>, 5 Mart 2021.

Doherty, R. E. (2011). “Qatar recognises Libyan rebel body as legitimate”, *Reuters*, 28 Mart 2011, (çevrimiçi), <https://www.reuters.com/article/ozatp-libya-qatar-20110328-idAFJJOE72R0MZ20110328%20>, 17 Mart 2021.

Fidan, H. (2019). “Katar polisi ‘Bora-12’ ile hedefi 12’den vuruyor”, *Anadolu Ajansı*, 4 Kasım 2019, (çevrimiçi), <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/katar-polisi-bora-12-ile-hedefi-12den-vuruyor/1634819> , 28 Mayıs 2021.

Fulton, W. (2010). “Qatar-Iran Foreign Relations”, 23 Şubat 2010, (çevrimiçi), https://www.criticalthreats.org/analysis/qatar-iran-foreign-relations#_edn814ee3ac23fbc00cbd8496f304e576b11 , 1 Haziran 2021.

Göksedef, E. (2020). “Türkiye-Katar İlişkileri: Bölgesel Ortaklıktan Stratejik İşbirliğine”, *BBC Türkçe*, 14 Aralık 2020, (çevrimiçi), <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-55239915>, 20 Ocak 2021.

Göksedef, Ece (2021). “Katar’a uygulanan ablukanın kalkması Orta Doğu ve Türkiye için ne anlama geliyor?”, *BBC Türkçe*, 6 Ocak 2021, (çevrimiçi), <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-55543576>, 3 Mart 2021.

“Growing relations between Qatar and Turkey augur well for region: Erdogan”, *Qatar-Tribune*, 15 Ocak 2018, (çevrimiçi), <https://www.qatar-tribune.com/news-details/id/106776>, 2 Nisan 2021.

Harb, A. (2021). “Saudi Arabia agrees to end blockade on Qatar, opens airspace and land border”, *Middle East Eye*, 4 Ocak 2021, (çevrimiçi), <https://www.middleeasteye.net/news/saudi-arabia-qatar-end-blockade>, 4 Mayıs 2021.

Hroub, K. (2014). “Qatar and the Arab Spring-Conflict and International Politics”, *Heinrich Böll Stiftung*, 3 Mart 2014, (çevrimiçi), <https://ib.boell.org/en/2014/03/03/qatar-and-arab-spring-conflict-intl-politics>, 18 Mart 2021.

İncekaya, G. (2018). “Yarım kalan devrim: Mısır”, *Anadolu Ajansı*, 24 Ocak 2018, <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/yarim-kalan-devrim-misir/1040899>, 2 Mart 2021.

İncekaya, G. (2021). “Uzmanlara göre Katar’a ambargonun kaldırılması Türkiye ve Körfez için büyük bir kazanç”, *Anadolu Ajansı*, 8 Ocak 2021, (çevrimiçi), <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/uzmanlara-gore-katara-ambargonun-kaldirilmesi-turkiye-ve-korfez-icin-buyuk-bir-kazanc/2102999> , 5 Mayıs 2021.

“İran ile Irak Arasındaki Kanlı ve Galipsiz Savaş 39’uncu Yılında”, *Anadolu Ajansı*, Eylül 2019, (çevrimiçi), <https://www.aa.com.tr/tr/info/infografik/15581>, 15 Mart 2021.

Katar Ülke Profili, 2020, (çevrimiçi), <https://www.deik.org.tr/uploads/katar-ulke-profili-2020.pdf> , 3 Şubat 2021.

“Katar Tarihi”, *Amiri Diwanı*, (çevrimiçi), https://www.diwan.gov.qa/about-qatar/history-of-qatar?sc_lang=en , 8 Mart 2021.

“Katar’da Türkiye Fuarı düzenlendi”, *Anadolu Ajansı*, 22 Nisan 2017, (çevrimiçi), <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/katarda-turkiye-fuari-duzenlendi/802575> , 7 Şubat 2021.

“Katar Ülke Profili 2020”, <https://www.deik.org.tr/uploads/katar-ulke-profil-2020.pdf>

Kurt, V. (2019). “11 Eylül’den Sonra Dünya”, *Fikriyat*, 16 Eylül 2019, (çevrimiçi), <https://www.fikriyat.com/yazarlar/veysel-kurt/2019/09/16/11-eyulden-sonra-dunya>, 12 Mart 2021.

Kurt, V. (2021). “Türkiye-Mısır İlişkilerinde Gerilim/Yumuşama Sarkacı”, *Anadolu Ajansı*, Analiz, 19 Mart 2021, (çevrimiçi), <https://www.aa.com.tr/tr/analiz/turkiye-misir-iliskilerinde-gerilim-yumusama-sarkaci/2181392>, 21 Mart 2021.

“Milestones in the history of Turkish-Qatari relations”, *Turk Press*, 7 Nisan 2015, (çevrimiçi), <http://www.turkpress.co/node/7288>, 4 Haziran 2021.

Miller, R. (2018). “The Bush Legacy in the Gulf”, *Al Jazeera*, 4 December 2018, (çevrimiçi), <https://www.aljazeera.com/opinions/2018/12/4/the-bush-legacy-in-the-gulf>, 10 Nisan 2021.

“Milli SİHA Bayraktar Katar görevine hazır”, *Anadolu Ajansı*, 1Şubat 2019, (çevrimiçi), <https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/milli-siha-bayraktar-katar-gorevine-hazir-/1380773> 19 Mart 2021.

“Qatar investment in Turkey hits \$22bn in 2019”, *Middle East Monitor*, 15 Aralık 2020, (çevrimiçi), <https://www.middleeastmonitor.com/20201215-qatar-investment-in-turkey-hits-22bn-in-2019/>, 12 Mart 2021.

Özdemir, C. (2017). Turkey’s High-Stakes Game Supporting Qatar. *DeutscheWelle*, 5 July 2017, (çevrimiçi), <https://www.dw.com/en/turkeys-high-stakes-game-supporting-qatar/a-39541631>. 9 Nisan 2021.

Özkan, A. B. (2019). “Mısır’ın seçilmiş ilk Cumhurbaşkanı Muhammed Mursi Kimdir?”, *Anadolu Ajansı*, 17 Haziran 2019, (çevrimiçi), <https://www.aa.com.tr/tr/info/infografik/14631>, 10 Şubat 2021.

“Saudi Arabia says it’s given \$100 million to northeast Syria”, *CNBC*, 17 Ağustos 2018, (çevrimiçi), <https://www.cnbc.com/2018/08/17/saudi-arabia-says-its-given-100-million-to-northeast-syria.html> , 3 Mart 2021.

Seçkin, B. (2017). “Katar Dışişleri Bakanı Abdurrahman el Sani: Katar 13 maddelik talep listesini reddedecek”, *Anadolu Ajansı*, 1 Temmuz 2017, (çevrimiçi), <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/katar-disisleri-bakani-abdurrahman-el-sani-katar-13-maddelik-talep-listesini-reddedecek/852422> , 6 Nisan 2021.

“Statement on the developments of the Iranian nuclear deal file”, 9 Mayıs 2018, (çevrimiçi), <https://mofa.gov> , 15 Mart 2021.

“Suudi Arabistan’dan Katar açıklaması: Türkiye’nin tarafsız kalmasını umuyoruz”, *BBC Türkçe*, 5 Temmuz 2017, (çevrimiçi), <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-40503070>, 7 Nisan 2021.

“Syria rejects Qatar call for Arab military intervention”, *BBC News*, 17 Ocak 2012, (çevrimiçi), <https://www.bbc.com/news/world-middle-east-16597015>, 22 Mart 2021.

Şahin, A. (2015). ‘Turkey lambasts Morsi’s death sentence, calls for global reaction’, *Daily Sabah*, 17 May 2015, (çevrimiçi), <https://www.dailysabah.com/politics/2015/05/17/turkey-lambasts-morsis-death-sentence-calls-for-global-reaction>, 15 Mart 2021.

Telci, İ. N. (2021). “Mısır nedir, ne değildir?”, *Fikir Turu*, 24 Mart 2021, (çevrimiçi), <https://fikirturu.com/jeo-politik/misir-nedir-ne-degildir/> , 24 Mart 2021.

“The State of Qatar and The Republic of Turkey: Report on Bilateral Trade and Foreign Direct Investment, 2020, (çevrimiçi), <https://www.invest.gov.tr/en/library/publications/lists/investpublications/qatar-turkey-bilateral-trade-fdi-report.pdf>

Temizer, M. (2020). “Dünyada en fazla doğal gaz rezervi 38 trilyon metreküple Rusya’da”, *Anadolu Ajansı*, 19 Haziran 2020, (çevrimiçi), <https://www.aa.com.tr/tr/ekonomi/dunyada-en-fazla-dogal-gaz-rezervi-38-trilyon-metrekuple-rusyada/1882556>, 7 Şubat 2021.

Toumi, H. (2011). “Qatar rejects Gaddafi’s criticism of Al Jazeera”, *Gulf News*, 24 Şubat 2011, (çevrimiçi), <https://gulfnews.com/world/gulf/qatar/qatar-rejects-gaddafis-criticism-of-al-jazeera-1.766969> , 8 Mart 2021.

Toumi, H. (2014). “Qaradawi does not present Doha foreign policy”, *Gulf News*, 1 Şubat 2014, (çevrimiçi), <https://gulfnews.com/world/gulf/qatar/qaradawi-does-not-represent-doha-foreign-policy-1.1284935> , 22 Mart 2021.

Toumi, H. (2016). “Qatar controversial poet Ibn Al Dheeb pardoned”, *Gulf News*, 16 Mart 2016, (çevrimiçi) <https://gulfnews.com/world/gulf/qatar/qatar-controversial-poet-ibn-al-dheeb-pardoned-1.1691122> , 22 Mart 2021.

“Turkey says Syria, Qatar back Iran plan”, *Khaleej Times*, 9 Mayıs 2010, (çevrimiçi), <https://www.khaleejtimes.com/article/20100509/ARTICLE/305099952/1016> , 15 Mart 2021.

“Turkey’s Ambassador to Qatar confirms growing development of Qatari-Turkish relations”, *Gulf Times*, 26 Kasım 2020, (çevrimiçi), <https://m.gulf-times.com/story/678942/Turkey-s-Ambassador-to-Qatar-confirms-growing-development-of-Qatari-Turkish-relations> , 10 Mart 2021.

“Turkish FM welcomes nuke deal but calls on Iran to revise regional policies”, *Hürriyet Daily News*, 14 Temmuz 2015, (çevrimiçi), <https://www.hurriyetaidailynews.com/turkish-fm-welcomes-nuke-deal-but-calls-on-iran-to-revise-regional-policies-85441>, 12 Mart 2021.

“Turkey plays a mediating role to solve Gulf crisis through dialogue”, *Daily Sabah*, 7 Haziran 2017, <https://www.dailysabah.com/diplomacy/2017/06/07/turkey-plays-a-mediating-role-to-solve-gulf-crisis-through-dialogue-1496793029>, 10 Şubat 2021.

“Turkey’s President Erdogan meets Qatar’s Emir”, *Al Jazeera*, 15 Kasım 2017, (çevrimiçi), <https://www.aljazeera.com/news/2017/11/15/turkeys-president-erdogan-meets-qatars-emir>, 7 Nisan 2021.

“Türkiye ile Katar Arasında Vizeler Kalkıyor”, *BBC Türkçe*, 15 Şubat 2010, (çevrimiçi), https://www.bbc.com/turkce/haberler/2010/02/100215_qatar , 16 Mart 2021.

“Türkiye Cumhuriyeti Doha Büyükelçiliği, 16 Şubat 2014, (çevrimiçi), <http://doha.be.mfa.gov.tr/Mission/ShowAnnouncement/203535>, 15 Mayıs 2021.

“Türkiye Katar’a ‘Fırtına obüsü’ satacak, *Star*, 6 Şubat, 2019, (çevrimiçi), <https://www.star.com.tr/guncel/milli-firtina-obusleri-katar-yolunda-haber-1431891/> , 13 Mart 2021.

Türkiye İstatistik Kurumu, (çevrimiçi), <https://www.tuik.gov.tr/>, 15 Mart 2021.

Ulrichsen, K. C. (2017). “Qatar: The Gulf’s Problem Child”, *The Atlantic*, 6 Haziran 2017, (çevrimiçi), <https://www.theatlantic.com/international/archive/2017/06/qatar-gcc-saudi-arabia-yemen-bahrain/529227/> , 2 Nisan 2021.

“Under an agreement, Turkey sends security cadres and special forces to Qatar to secure the 2022 World Cup”, *Turk Press*, 3 Kasım 2019, (çevrimiçi), <https://www.turkpress.co/node/66040> , 10 Mayıs 2021.

“UN Resolution 678 (1990)”, United Nations Digital Library, (çevrimiçi), <https://digitallibrary.un.org/record/102245?ln=en> , 15 Nisan 2021.

“US and Qatar Seal \$12bn Deal for F-15 Fighter Jets”, *Aljazeera*, 15 Haziran 2017, (çevrimiçi), <https://www.aljazeera.com/news/2017/6/15/us-and-qatar-seal-12bn-deal-for-f-15-fighter-jets> , 8 Mart 2021.

Ünal, A. (2014). “Turkey, Qatar Have Constructive Influence In Region, Says Envoy”, *Daily Sabah*, 9 Mayıs 2014, <https://www.dailysabah.com/politics/2014/05/09/turkey-qatar-have-constructive-influence-in-region-says-envoy> , 15 Şubat 2021.

“Vecbe Savaşı”, *Alarab Gazetesi*, 18 Kasım 2012, (çevrimiçi), <https://alarab.qa/article/18/12/2012/221500%D9%85%D8%B9%D8%B1%D9%83%D8%A9-%D8%A7%D9%84%D9%88%D8%AC%D8%A8%D8%A9>, 15 Şubat 2021.

Webb, A. (2019). “The Istanbul Cooperation Initiative at 15”, *NATO Review*, 16 Aralık 2019, (çevrimiçi), <https://www.nato.int/docu/review/articles/2019/12/16/the-istanbul-cooperation-initiative-at-15/index.html>, 2 Haziran 2021.

Yetim, M. (2021). “Biden Dönemi Katar-ABD İlişkilerinde İhtimaller: İhtiyatlı İyimserlik”, *Orsam Görüş*, 6 Ocak 2021, (çevrimiçi), [https://orsam.org.tr/tr/biden-donemi-katar-abd-iliskilerindeki-ih_tiyatli-iyimserlik/](https://orsam.org.tr/tr/biden-donemi-katar-abd-iliskilerindeki-ihтимaller-ih_tiyatli-iyimserlik/), 10 Nisan 2021.

Yıldırım, G. (2017). “Savunmada büyük ihracat başarısı”, *Anadolu Ajansı*, 17 Aralık 2017, (çevrimiçi), <https://www.aa.com.tr/tr/ekonomi/savunmada-buyuk-ihracat-basarisi/1007195>, 30 Mart 2021.

Yıldırım, G. (2018). “BMC’den Katar ordusunda 85 yeni zırhlı araç”, *Anadolu Ajansı*, 13 Mart 2018, (çevrimiçi), <https://www.aa.com.tr/tr/ekonomi/bmcden-katar-ordusuna-85-yeni-zirhli-arac/1087495>, 10 Mayıs 2021.

Yiğit, M. A. (2017). “Katar ile Arap ülkeleri arasında siber saldırı krizi”, *Anadolu Ajansı*, 28 Mayıs 2017, (çevrimiçi), <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/katar-ile-arap-ulkeleri-arasinda-siber-saldiri-krizi/827804>, 6 Nisan 2021.

Yousef, M. (2014). “İhvan Yöneticisi Katar’dan Türkiye’ye Geldi”, *El Cezire*, 15 Eylül 2014, (çevrimiçi), <http://www.aljazeera.com.tr/al-jazeera-ozel/ihvan-yoneticisi-katardan-turkiyeye-geldi>, 21 Mart 2021.

Yousef, A. (2020). “Qatar blockade enters fourth year: Timeline”, *Anadolu Ajansı*, 6 Haziran 2020, (çevrimiçi), <https://www.aa.com.tr/en/economy/qatar-blockade-enters-fourth-year-timeline/1867504>, 10 Mart 2021.

“What is the legal status of the US air bases in Turkey and Qatar?”, *TRT World*, 30 Mart 2018, (çevrimiçi), <https://www.trtworld.com/turkey/what-is-the-legal-status-of-the-us-air-bases-in-turkey-and-qatar--16317>, 12 Mart 2021.

<https://biruni.tuik.gov.tr/disticaretapp/disticaret.zul?param1=4&param2=0&sitcrev=0&isicrev=0&sayac=5808>, TÜİK (Çevrimiçi), 1 Kasım 2020.

Tezler

Al-Jassim, A. J. (2017). “Qatar-Turkey Relations from Political, Economic and Military Perspectives”, Yüksek Lisans Tezi, Public Policy in İslam, Hamad Bin Khalifa Üniversitesi, Ocak 2017.

Alrantisi, M. (2020). “Ortadoğu Siyasetinde Orta Büyüklükte Güç İle Küçük Devlet İlişkisi: Türkiye-Katar Örneği”, Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı Doktora Tezi, Haziran 2020, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Daşdemir, M. (2017). “1979 Devrimi Sonrası İran’ın Türkiye Politikası ve Arap Baharı Etkisi: Rekabet ve İşbirliği”, Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Ortadoğu ve Afrika Çalışmaları Bilim Dalı, Mart 2017.

Erboğa, A. (2020). “AK Parti Döneminde Türkiye’nin Katar ve Birleşik Arap Emirlikleri Politikaları”, Doktora Tezi, Sakarya Üniversitesi Ortadoğu Enstitüsü, Aralık 2020.

Kashef Asl, N. (2009). “1979 Sonrası İran’ın Ortadoğu Politikası ve Bölge Ülkeleri İle İlişkileri”, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi, Ankara: 2009.

Pala, Ö. (2014). “The The Evolution of the Turkish-Qatari Relations from 2002 to 2013: Convergence of Policies, Identities and Interests”, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Katar Üniversitesi, Doha, Eylül 2014.

“Sarıtarla, B. (2014). “Arab Spring and Qatar: Big Role Of A Small State In Libya”, Ortadoğu Teknik Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, Ortadoğu Çalışmaları, Şubat 2014.